మీఁగడ తఱకలు

[వ్యాస సంపుటి]

రచయిత :

శ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రి

ప్రకాశకులు :

మేనేజరు, మణిమంజరి,

ముక్త్యాల. (కృష్ణా)

౧౯౫౧]

[వెల ౨-౦-౦

తిరుమల తిరుపతి దేవస్థాన
ముద్రాక్షరశాలయందు ముద్రితము.
తిరుపతి.

ప్ర. 2000 25—5—51

తొలిపలుకు

ఆంధ్రవాఙ్మయరంగమున నలుబదియేండ్లపాటు అపార పరిశ్రమ జేసి భాషారహస్యముల నెన్నిటినో వెలుగునకు దెచ్చి తెలుగుభాషకు మెఱుగులు దిద్దినవారు శ్రీ ప్రభాకరశాస్త్రిగారు.

శ్రీవారి పరిశ్రమ ఫలితముగా రచింపబడిన వ్యాసము లెన్నో. కొన్ని చిరకాలముక్రింద ప్రకటితములు, మరికొన్ని యప్రకటితములు చెల్లాచెదరుగా నున్నవాటిని ఒకచో చేర్చి పుస్తకరూపముగా ప్రకటించుట యవసరమని పలువురు కోరుట చేత "మీఁగడ తఱకలు" అనుపేర ఈ వ్యాససంపుటిని యిప్పు డిట్లు ప్రకటించినాము.

"మీఁగడ తఱకలు" అను పేరు శ్రీ శాస్త్రిగారే 1914 వ సంవత్సరమున కొన్ని యపూర్వ భాషావిషయముల ప్రకటించుచు మొట్టమొదట వాడిరి. వారి కీపేరు అభిమత మగుటచేత ఆ పేరనే ఈ సంపుటిని ప్రకటించుచున్నాము.

శ్రీ శాస్త్రిగారు తమ నలుబదియేండ్ల భాషాపరిశ్రమ లోను సలిపిన పరిశోధనాత్మకము లయినవ్యాసములు, వ్యాఖ్యలు, ప్రకటన కయి పరిష్కరించి యుంచిన కొన్ని ప్రాచీనగ్రంథ ములు, అపూర్వములయినవి కొన్ని యింతవరకు అప్రకటిత ములుగానే వుండిపోయినవి. వాటి నెల్ల ప్రకటించుట భాషా యోషకు పరమోపకార మనుట కెట్టిసందియమును లేదు.

అట్టివాటి నెల్ల కాలక్రమమున ప్రకటింప దలంపుతో "శ్రీ ప్రభాకర పరిశోధకమండలి" యనుపేర శ్రీవారి శిష్యులు, మిత్రులు, అభిమానులు ఈ మండలిని స్థాపించి వరుసగా శ్రీ శాస్త్రిగారి రచనలను గ్రంథరూపమున వెల్లడింప నుత్స హించుచున్నారు.

ఆంధ్రమహాజనుల యాదరాభిమానములతో వరుసగా నట్టివాటి నెల్ల ప్రకటింపగలము.

ఇపుడీ మీాఁగడ తఱకలను చవిచూడగల సహృదయు లగు నాంధ్రభాషాభిమానులు ఈప్రయత్నమున మాకు తోడ్పడ గలరని ఆశించుచున్నాము.

శ్రీ ప్రభాకరశాస్త్రిగారి శిష్యులలో నెన్నికగన్న శ్రీతిమ్మావఝ్ఝల కోదండరామయ్యగారు మా కీగ్రంథప్రచురణవిషయమున నెక్కువగా తోడ్పడినారు. వారి తోడ్పాటునకు మేమెంతయు కృతజ్ఞులము.

తిరుపతి దేవస్థానాధికారులు, ప్రెస్‌వారు మాయెడలగల ఆదరముతో వడివడిగా నీగ్రంథమును ముద్రించి యిచ్చినందులకు వారి నభినందించుచున్నాము.

గ్రంథముద్రణవిషయమున ప్రూఫుల నెంత జాగ్రత్తగా జూచినను కొన్ని యక్షరవ్యత్యయములు దొరలక తప్పినది కాదు. అట్టివాటిని సరిపరుచుకొన ప్రాజ్ఞులకు వేడికోలు.

ప్రకాశకులు.

విషయానుక్రమణిక

మీఁగడ తఱకలు

౧

సాతవాహనులు

సాతవాహను లంధ్రులు గారని వాదించువారు గొందఱు గలరు. సాతవాహన రాజులలోఁ బ్రఖ్యాతి గన్నవారు, కుంతల దేశమందలి ప్రతిష్ఠాన పట్టణము రాజధానిగాఁ గుంతల సౌరాష్ట్ర మహారాష్ట్రాది దేశములనే పాలించినట్లు శాసనములందు గాన వచ్చుటయు నంధ్రదేశమును పాలించినట్లు గానరాకుండుటయు వారి వాదమునకుఁ బ్రబలసాధనము. పురాణములందు వా రంధ్రులుగాఁ బేర్కొనఁబడిరి. ఇది పై వాదమునకుఁ బ్రబల బాధకమే యయినను వారు దీనిని బుక్కిటి పురాణపు మాటగాఁ ద్రోసివేయఁ జూతురు. ప్రాచీన సాతవాహను లంధ్రదేశమును బరిపాలించిరనుట కాధారములు లేవా? విచారింతము.

నాసిక, కార్లె మొదలగు చోట్ల గుహాలలోఁ గలసాతవాహన శాసనములలో వాసిష్ఠీ పుత్త్రపులుమావి శాసనములు ముఖ్యమయినవి. వానిని బట్టియే పయి వాదమును, పి. టి. శ్రీని

ప్రాముఖ్యమును, బరిమాణమును మాఱినవి. ఈ విషయమును ప్రబలముగా నిరూపించుట కిక్కడ చోటు చాలదు. పల్నాడు శ్రీనాథునినాఁడు గూడ ములికినాడను వ్యవహారము నందుచుండె ననుట కాధారముగలదు. క్రీడాభిరామమందలి యీ క్రింది పద్యముఁ జదువఁదగును.

ఉ॥ చిత్తముగూర్చి మాచెరల చెన్నఁడు శ్రీగిరిలింగముం గృపా
యత్తతఁ జూడ ముల్కివిషయంబున కా మహిమంబు చెల్లఁగా
నుత్తరలోన మింట జల ముట్టిన మాత్రన నాపఱాలలో
విత్తిన యావనాళ మభివృద్ధి ఫలించుట యెట్లు చెప్పుఁడా!

ములికదేశము సాతవాహనుల యేల్బడిలో నుండుటచేతనే వారు 'శ్రీస్థాన' మునకును బతులయిరి. శ్రీస్థాన మనఁగా శ్రీశైలమే. పర్వతముల పేళ్ల వరుసలో నున్నది గాన యది శ్రీశైలమే యగును. అయినను గొందఱు సందేహించుచున్నారఁట. ఏకప్రమాద మనేకప్రమాదములకుఁ గారణ మగుట నిక్కడఁ జూడఁదగును. ములికదేశమును గుర్తింపక పోవుటచేతనే వారు శ్రీస్థానమనఁగా శ్రీశైలమగునని నిశ్చయింపఁజాలక సందేహింప వలసిన వారయిరి. అగుచు. ప్రత్యంతదేశమున కేలికలు గాక యాపర్వతమునకుమాత్రము వారెట్లు పతులు గాఁగల్గుదురు? పర్వతముమీఁది కాకాశయానమున రాకపోకలు జరపుచు ప్రభుత్వమును నెఱపుకొనుచుండినట్లు తలఁపవలెనా? ఈ యసంగతియే

శ్రీస్థానము శ్రీశైలము గాకపోవచ్చు ననుసందేహమును బుట్టించి నది. మఱియు నాసికగుహాలోనే కల వాసిష్ఠీపుత్త్రి పులుమాని శాసనాంతరమున 'ధనకట' భిక్షులకు దానము చేసినట్లు కలదు. ఈ ధనకటమును ధనకటక (ధరణికోట) మని తలఁచుటకుఁ గూడఁ గొందఱు సందేహించిరఁట! ఇది మూఁడవ ప్రమాదము. ధనకటకమున ననేక సహస్రసంఖ్యాకు లగుబౌద్ధభిక్షుకు లుండిరని హ్యూఎన్త్సాంగు వ్రాఁతలు తెలుపుచున్నవి. అంత ప్రసిద్ధ మయిన మన ధనకటమును గూర్చి కూడ సందేహించుటకుఁ గారణము వా రంధ్రదేశమును బాలించి రన్నవిషయమునే గుర్తింపక పోవుటే యగును.

బళ్ళారిజిల్లా మాయిద్కోనిలోను, హిరహడగల్లిలోను దొరకిన పల్లవ (శివస్కందవర్మ) శాసనములలో 'సాతవాహనిహార' మని 'సాతాహానిరట్ఠ' మని (సాతవాహనహారము, సాతవాహనరాష్ట్రము) పేళ్లున్నవి. ఆపేళ్లా శాసనములు దొరికిన స్థలములకుఁ జెందినవేయని యందఱు నంగీకరింతురు. అందొక గ్రామముపేరు 'చిల్లరేక కోడుంక.' నేఁడు తెల్గుదేశమున 'చిల్లరిగె' యింటిపేరు గలబ్రాహ్మణులున్నారు. వారు మాధ్వులు. బళ్ళారిజిల్లాలో చిల్లరిగె యను గ్రామము గలదేమో! పయి శాసనములోని చిల్లరేక చిల్లరిగె కావచ్చు నని నా తలంపు. బళ్ళారిమండలము సాతవాహన రాష్ట్రమయియుండఁగా సాత

వాహను లంధ్రులగుట సంగతమేకాదా ? కాని యీ శాసనములు క్రీ. తర్వాత మూడవ శతాబ్దిలోనివిగాన, యప్పటికి సాతవాహను లా యల్పదేశముఁ బాలించుచున్నట్లు తలఁపవలె నందురట ! ఇది యెంతయు నసంగతము. శివస్కందవర్మ దానము చేయునప్పు డాదేశము శివస్కందవర్మపాలితమే యగును గాని సాతవాహన పాలితముగాదు. శివస్కందవర్మ యాదేశమునకుఁ బారంపర్యముగా వాడుకలో నున్న పేరిని (సాతవాహన రాష్ట్రమని) పేర్కొన్నాఁడు గాని యానామ మానాఁడే పుట్టినదికాదు. ఆనాఁటి కనేకదేశములు సాతవాహన రాజ పాలితములుగా నుండినను సాతవాహన రాష్ట్రమని విశిష్టనామ ముండుట, బళ్లారి ప్రాంత దేశమున కా సాతవాహనుల ప్రాచీన ప్రధాన పాలిత దేశత్వమును నిరూపించుచుండుట లేదా ? ఈ శాసనములఁబట్టి సాతవాహనులు తొలుత, ముళకదేశమునో, యందలి యేకదేశమగు బళ్లారిప్రాంతమునో పాలించినట్లును, దానికే సాతవాహన రాష్ట్రమని, సాతవాహన హారమని పేరయినట్లును దలఁపవలసియుండును. అట్లు దలఁపకుండుట నాల్గవప్రమాదము. తొలుత వారు వేంగీదేశమును బాలించుచున్న యంధ్రరాజు లగునిక్ష్వాకు రాజులకు భృత్యులయియుందురు. ఈ కారణముచేతనే కొన్ని పురాణములలో సాతవాహను లంధ్రభృత్యులని పేర్కొనఁబడియుందురు. క్రమశః ప్రబలులై కర్ణాటదేశమెల్ల నేలియుందురు.

ఈ 'కర్ణి' రాజులపేరనే 'కర్ణినాఁడు' అని దేశనామ మేర్పడి, మార్పులుచెంది కన్నడ, కర్ణాట రూపములఁ జెందియుండ వచ్చును. మైసూరు తల్కొండ స్టేటులో స్థానకుండూర శివాలయ శిలాశాసనమున "సాతకర్ణి పూజించిన యాలయములోఁ దాను పూజచేయుచు" న్నట్టు అర్చకుఁడు వ్రాసికొన్నాఁడు. ఇట్లు వారు క్రమముగాఁ బ్రాబల్యముఁజెంది, కుంతల ఘూర్జర మహారాష్ట్రాది దేశములను జయించి, క్రొత్తగా జయించినదేశముల పరిపాలనసౌకర్యముకై గోదావరీతీరమునఁ గుంతలదేశమునఁ బ్రతిష్ఠానము కల్పించుకొనియుందురు. అట్లు ప్రతిష్ఠానముఁ బడయుటచేతనే యా రాజధానికిఁ బ్రతిష్ఠానమని పేర య్యెను. జాతక కథలు, పద్మ, కూర్మ, లింగ, భవిష్య పురాణములు, రామాయణోత్తరకాండము, కథాసరిత్సాగరము, మహాభారతము, విక్రమోర్వశీయము ప్రతిష్ఠానమును బ్రశంసించుచున్నవి. ప్రతిష్ఠాననామము సాతవాహనరాజ కల్పితమని నా నమ్మకము. ప్రతిష్ఠాన మనురాజధానీ నామమే యంధ్రభృత్యులుగా నున్న వా రంధ్రులగుటను, అది క్రొత్తగా నెలకొల్పఁబడిన రాజధాని యగుటను సూచించుచున్నది. ప్రతిష్ఠానముననుండఁగా వీరు శకరాజులచేఁ గొంతతాఁకిడిం బడిరి. కొంత యుత్తర రాజ్యమును గోల్పోయిరి. అప్పుడు ధనకటకమునుగూడ వీ రుప రాజధానిగాఁ జేసికొనిరి. ఇక్ష్వాకు లప్పటికి దుర్బలులయి

యుందురు. అనేకాధ్వరకర్తలును, వైదిక మతాభిమానులును నయ్యు సాతవాహను, లిక్ష్వాకులవలె వారి మతమైన బౌద్ధమతమును బరిరక్షించిరి. బౌద్ధులకు దానములఁ జేసిరి. వారి స్తూపములఁ గాపాడిరి. పెంపొందించిరి. కృష్ణా గోదావరీ నదుల నడిమి దేశమెల్ల దుదకు వారియేల్బడి క్రిందనే యుండెను. హాలసాతవాహనుఁడు సంధానించిన సాతవాహనసప్తశతిలోఁ దెలుఁగు దేశమునకుఁ జెల్లఁదగిన వర్ణనలు పెక్కులు గలవు.

గోదావరీనది సముద్రముతో సంగమించునంతదాఁకఁ గల దేశములో సాతవాహన వంశముతో సమానమయిన వంశము వేఱొకటి లేదని యొక గాథలోఁ గలదు. బ్రహ్మశ్రీ మా. రామకృష్ణకవిగారు సంపాదించిన లీలావతీకథలో హాలునకు సప్తగోదావరతీరమున భీమేశ్వరమునఁ బెండ్లి జరగినట్లు కలదు. అమరావతీ స్తూపమున గౌతమీ పుత్త్రిశాతకర్ణి శాసనమున్నది. కృష్ణాముఖద్వారమున యజ్ఞశ్రీ శాతకర్ణి పదునేడ్మిదవ పాలన వత్సరమున వేయింపఁబడిన బౌద్ధదాత శాసనము దొరకినది. ఆంధ్రవల్లభుఁడని, యంధ్రనాయకుఁడని, ఆంధ్రవిష్ణువని, శ్రీవల్లభుడని, సిరికాకొల్నినాథుఁడని వర్ణితుఁ డగుశ్రీకాకుళాంధ్రనాయకస్వామి యంధ్రు లగుసాతవాహనులలో నొక్కనిపేర వెలసిన దైవమై యుండవచ్చునని నాతలంపు. సిరికకొలను అని యా

గ్రామనామపుఁ దొలిరూపము. కొలనే వైష్ణవమువచ్చి దివ్య స్థలమై 'కొళ' మయినది. అక్కడ గొప్ప చెఱువుండినట్లు స్థలమాహాత్మ్యమునను గలదు. 'సిరిక' పదము 'శ్రీముఖ' పదమునకు తెలుఁగు వికృతి కాఁదగును. మఱియు, వాసిష్ఠీ పుత్త్రపులుమావి నాసిక శాసనమున సాతవాహనులు బ్రాహ్మణులని ప్రస్తుతులయిరి. శ్రీకాకుళ స్థలమాహాత్మ్యమునఁ గూడ, నా యంధ్రనాయకస్వామి నాగదేవ భట్టారకు నింటఁబుట్టిన బ్రాహ్మణుఁడని కలదు, అక్కడ నాస్వామి బ్రాహ్మణకన్యను వివాహమాడెనఁట! ఈకథ శ్రీముఖ శాతకర్ణిది కాఁదగును. అంధ్రరాజులు తెలివాహ నదీతీరమున నుండినట్లు బౌద్ధ జాతక కథలలోఁ గలదఁట! లీలావతీకథ, హాలుని నాటికి గోదావరి సప్త శాఖలు గలదని తెలుపుచున్నది. జాతకకథలలోఁ బేర్కొనఁ బడిన తెలివాహనది గోదావరీ సప్తశాఖలలో నొక్కటియగు తుల్యభాగ యగు నేమోయని నాయూహము.

సంస్కృత, దేశి, భాషాకృతులలోఁ బెక్కింట నంధ్ర స్త్రీల కుచసౌభాగ్య మసాధారణమైనదిగా వర్ణితమయ్యెను. ఆవ ర్ణన మన్వర్థమయినదని యమరావతీ స్తూపశిల్పములు ప్రతిపాదించుచున్నవి. ఆస్తూపనిర్మాణకాలమున కంధ్రస్త్రీలకుఁ గుచాచ్ఛాదనము లేకుండుటనుగూడ నమరావత్యాది స్తూపరూపములు

నిరూపించుచున్నవి. అవికలు లేని యంధ్రస్త్రీలు ప్రతిష్ఠానమున కేఁగినపిదప నతినిగూఢకుచ లగుఘూర్జర మాహారాష్ట్ర స్త్రీల సంగతిచేఁ గ్రొత్తనాగరకత బలసి అవికలను పైఁటలను నుంచు కొనసాగిరి. పైఁట పదము ప్రతిష్ఠాన పదభవమే. ప్రతిష్ఠానమున నుండి యలవడినది గాన కుచాచ్ఛాదనమునకు నానగరముపేరే తజ్ జ్ఞాపకముగా బేరయ్యెను. అవికలకుఁగూడఁ బైఠిణీ అవిక లనియే పేరు. పైఠిణీ పదముగూడఁ బ్రతిష్ఠానపద భవమే. సంస్కృతమున 'కంచుక' మను పద మున్నను, నది స్త్రీపురుష సామాన్యమయిన 'అంగరకా' కు పేరుగా నున్నది. సాతవాహన సప్తశతిలో నది ఘూర్జరాంగనలు వేసికొను మేలిముసుఁగు (ముఖమునకుఁ గూడ నుండును) పర్యాయముగాఁ గలదు. అంధ్ర, ద్రవిడ, కర్ణాట, మళయాళస్త్రీ లానాడు అవికలు లేని వారే. ప్రతిష్ఠాన సంగతిచే నంధ్ర కర్ణాటాంగనలు పైఁటలను అవికలను దాల్చిరిగాని యదిలేని ద్రవిడ మళయాళస్త్రీలు, నేఁటి కిని వానిని దాల్పని వారుగానే యున్నారు. పురుషులు వోలె స్త్రీలును, (నేఁడును మళయాళమున నున్నట్లు) కొన్ని సమయ ములందు ఉత్తరీయమును దాల్చుటేకాని, అవికలఁ దాల్చుట యాకాలమున దక్షిణభారతదేశమున లేదు. ప్రతిష్ఠాన సంబంధము సాతవాహనుల తర్వాత నంధ్రదేశమునకు లేదు. సాతవాహనులతర్వాతఁ బ్రతిష్ఠాననగరము పాడుపడి పల్లెటూరయినది.

పైఠణీ రవికలును పైఁటలును బ్రతిష్ఠానము రాజధానిగా నొప్పు చున్నప్పుడే వెలయుట సంగతము. నాఁటి ప్రతిష్ఠానము, కృష్ణా గోదావరీ నదీసాగర సంగముదాఁకఁ గల యంధ్రదేశముతోఁ బ్రబలసంబంధము గలదనుటను 'పైఁట, పైఠణీఅవిక' పద ములు నిరూపించుచున్నవి. శాసనములం దేనాఁడు సాతవాహ నులు రాజ్యమేలినట్టుగా గలదో యానాఁడే యంధ్రదేశము (ముళక) నేలినట్లును గలదు. వారాంధ్రులని పురాణములు చెప్పుచున్నవి. నేఁటి యాంధ్రదేశమునకే తక్క నితర దేశ ములకు వేనికిని నంధ్రనామ మేనాఁడును గానరాదు. సాతవాహను లంధ్రదేశముతోఁ పాటుగా నితర దేశములనుగూడ జయించి పాలిం చుట వారి యంధ్రతకు రంజకము కాఁదగును గాని భంజకము గాఁగూడదు. తొలుదొలుతటి వారిరాజ్యము ముళక దేశములోని సాతాహాని రట్ఠమగును. సాతవాహనుల యంధ్రత యిన్నివిధ ములఁ బ్రవ్యక్తమగుచుండఁగా, వా రంధ్రులుగారనియు నంధ్ర దేశమును బాలింపలేదనియుఁ జేయు వాదములకు విలువ నిలువఁ గలదా? విష్ణుపురాణమున వర్ణితు లగుముండకులే ముళకు లగు దురని ఇంద్రాజిపండితులు వ్రాసిరట! ఇది సంగతముగావచ్చును. ఇక్ష్వాకులనుగూర్చి నేను వ్రాసిన వ్యాసమున * ఆంధ్రులకు

---

* ప్రభవపుష్య భారతీ సంచిక చూచునది.

ముండియులని ధర్మామృత గ్రంథ కథలోఁ బేరున్నట్లు తెలిపితిని. 'ముండక' 'ముండియు' శబ్దము లేకార్థవాచకములు గావచ్చును. ధర్మామృతకథలోఁ బేర్కొనఁబడిన ముండియులే విష్ణుపురాణాదులలోఁ బేర్కొనఁబడిన ముండకులు గాఁదగుదురు.

పురాణములలోని కలియుగ రాజవంశాను చరితములను గూర్చి పర్జిటర్ పండితులు వ్రాసిన గ్రంథము మిక్కిలి విలువగలదే. కాని దక్షిణహిందూదేశపు వ్రాఁత ప్రతులలోని పాఠములకును వారు ప్రకటించిన పాఠములకును భేదములు పెక్కులున్నవి. వానినెల్ల మరలఁ బరిశోధించి, దక్షిణ హిందూదేశ పోలిక గ్రంథ పాఠభేదములను వేఱుగా నేను వెల్లడింపఁ జూచుచున్నాఁడను. పయిని బేర్కొనఁబడిన సాధనములు సాతవాహనులయాంధ్రత నాక్షేపింపరాకుండ నిలుపఁగలవని నానమ్మకము. హాలుని చరిత్రమే యనఁదగిన లీలావతీ కథలో సిద్ధనాగార్జునుఁడు హాలుని మంత్రియని కలదు. *సిద్ధనాగార్జునుఁ డంధ్రుఁడగుట నాతనిపేర వెలసియున్న శ్రీశైలపాదమగు సిద్ధనాగార్జునుని కొండయు, నక్కడి స్తూపములును నిరూపించుచున్నవి. అతని నేలిన రాజు గూడ నంధ్రుఁడగుట సంగతముగాదా? మఱియు సాతవాహనుల యంధ్రతకు సాధకములయిన విషయములు సాతవాహన సప్తశతిలోఁ జాలఁగలవు. వానిని వేఱొక చోట వెల్లడింతును.

---

* రామకృష్ణకవిగారి పుష్పాంజలి. భారతి చూచునది.

౨

శివకవులు

వీరశైవులు నాస్తికులనఁబడు జైనబౌద్ధమతముల వారినే కాక శ్రౌతస్మార్త కర్మములాచరించు వైదికమతముల వారిని గూడ గర్హించిరి. వారు వీరవ్రతులు. భవులతో దర్శనస్పర్శన సంభాషణాది సాంగత్యము వారికి దగదు (భవులనగా శైవేతరులు). శైవులలోఁ గవీశ్వరులగువారు శివునిమీదను దద్భక్తులమీదను దక్క నితరులగు భవులమీద నెప్పుడును గృతులు చెప్పెడివారు కారు. కావున వారికి శివకవులని పేరు కల్గెను. కర్ణాటకాంధ్ర గ్రంథములలో శివకవుల ప్రశంస పెక్కుచోట్లఁ గలదు. శివకవులు భవికవులను గర్హించిరి. కవితలోగూడ శివకవులు వేఱుమతము వారైరి.

శివకవులగ్రంథములు

మల్లికార్జున పండితారాధ్యుని శివతత్త్వసారమును, పాల్కురికి సోమనాథుని బసవపురాణాది గ్రంథములును, నన్నిచోడని కుమారసంభవమును నిప్పుడు మన కుపలబ్ధము లయిన శివకవులగ్రంథములలోఁ బ్రాచీనములు. మల్లికార్జున పండితుని

కృతులు మఱికొన్ని దొరకవలసియున్నవి. మల్లికార్జున పండి తునికంటెఁ బూర్వుఁడు శ్రీపతిపండితుఁడుకూడఁ గవియఁట ఆయన బెజవాడలో నున్నవాఁడు. ఆయన తెనుగుకృతు లేమేఁ రచించెనేమో యెఱుఁగరాదు. పండితారాధ్యచరిత్రలో నీక్రింది గ్రంథములు పేర్కొనఁబడినవి.

" అంచితబాణగద్యా క్షురగద్య
పంచగద్యాదులు పటుగణాడంబ
రంబు వర్ణాడంబరంబు వ్యాసాష్ట
కంబును శ్రీనీలకంఠ స్తవంబు
శ్రీరుద్రకవచంబు శారభంబునుమ
యూర స్తవము హలాయుధ మనామయము
మలహరణమును మహిమం బనుస్తవము
మలయరాజీయంబు మానిదండకము
స్తుతిమూలమగు మహాస్తోత్ర సూత్రములు
శతకంబు శివతత్త్వసారంబు దీప
కళిక మహానాటకము నుదాహరణ
ములు రుద్రమహిమయు ముక్తావళులు
గీతసూక్తములు భృంగిస్తవంబులు పు
రాతనముని ముఖ్యరచితాష్టకములు
హారలీల___ "

శివతత్త్వసారము తెలుఁగుకృతిగాన పైవానిలో నింక నొకటి రెండేవయినఁ దెలుఁగుకృతులయి యుండవచ్చునేమో కాని తక్కినవన్నియు సంస్కృత గ్రంథములే. సోమనాథుఁ డింకను దుమ్మెదపదములు, ఆనందపదములు, నివాళిపదములు, దండ నాయకగీతములు, మొదలగు పదకృతులను తెలుఁగువానిని చేర్కొన్నాఁడు. దీనిని బట్టి చూడఁగా నా శివకవుల తెలుఁగుకృతులు పద్యరచనముగలవి మల్లికార్జునపండితారాధ్యునికంటెఁ బూర్వ కాలమున లేవేమోయని సంశయము కలుగుచున్నది. ఉన్నచో సోమనాథుఁడు పేర్కొనియుండును గదా! సోమనాథునికంటె నర్వాచీనులగు శివకవుల కృతులనేకము లున్నవి. శివకవుల రచనా రీతులను పరిశోధింపఁగా వీరిగ్రంథములకును, నన్నయ తిక్క నాదులగు (భవి) కవుల గ్రంథములకును పెక్కు భేదములు గానవచ్చుచున్నవి. ఈవిషయ మించుకవివరించి తెల్పెదను.

రచనాభేదములు

ఛందస్సు:— ద్విపదరచనలో శివకవుల విధమువేఱు. తాళ్ళపాక తిరువేంగళనాథుఁడు ద్విపదలక్షణము నిట్లు నిర్వచించినాఁడు.

" వాసవుల్ మువ్వురు వనజాప్తుఁ డొకఁడు
భాసిల్లనది యొక్కపదము శ్రీకాంత

క్రమమున నవినాల్గు గణములనడచుఁ
గ్రమదూరముగఁ బ్రయోగము సేయరాదు
ఆపాదమునకు మూఁడవగణంబాది
దీపించుయతి యంబుధిప్రియతనయ
యూపమింపనవి ప్రాసయుతములై రెండు
ద్విపదనా విలసిల్లె వికచాబ్జపాణి
ద్విపదకుఁ ద్విపదకుఁదెగ జెప్పవలయు
నెపుడు సంస్కృతమున నితరభాషలను
యతులలోపలఁ బ్రాసయతి దక్కసకల
యతులుఁ జెల్లును బ్రయోగానుసారమున
ద్విపదతో ద్విపద సంధిల నేకశబ్ద
మపుడు ప్రయోగింప నది యయుక్తంబు
మఱియు సంస్కృతపు సమాసరూపమున
నెఱయ నెన్నిటినైన నిర్మింపఁదగును
....
అను లక్షణమ్ముల ననుపొంది సుకవి
జన సుప్రయోగైక శరణమై—"

అష్టమహిషీకళ్యాణము.

రంగనాథుని రామాయణము, గౌరనహరిశ్చంద్రచరిత్ర మొదలగు ద్విపదలందుఁ గాన వచ్చు విధమునే యీ లక్షణము చెప్పుచున్నది. శివకవుల ద్విపదరచన మిందులకు విరుద్ధముగా

నున్నది. రంగనాథ రామాయణాదులందుఁ గానరాని ప్రాస యతి బసవపురాణము మొదలగు శివకవుల గ్రంథములందున్నది. మఱియు, ద్విపదయు ద్విపదయుఁ గలయునప్పు డొక్కపదమే యిటుకొంత యటుకొంత యగునట్లు రంగనాథాదు లెక్కడను గూర్పరయిరి. పాల్కురికి సోమనాథాదులగు శివకవులు పద మధ్యమందే ద్విపదము ముగియునట్లు పెక్కుచోట్ల రచనము నెఱపిరి సోమనాథుఁడు " జాతులు మాత్రానుసంధానగణవి, నీతులు గాన' యనియు 'తగణైర, నియును ' బ్రాసోవా ' యనియు 'యతిర్వా'య, నియుఁ జెప్పు ఛందో వినిహితోక్తిగాన, ప్రాసమైనను యతిపై వడియైన, దేసిగానిలిపి యాదిప్రాసని యతి, తప్పకుండఁగ ద్విపదలు రచియింతు " నని మాత్రాగణ ఘటిత మగుటచే ద్విపదలో ప్రాసయతి చెల్లుననుటను సంస్కృత సూత్రములను గూడ నుదహరించి చెప్పినాడు. ద్విపదము ప్రాసయతి గలిగి యుండుటయు, రెండేసిచరణములకుఁ దును కలుగాక ద్విపదమునుండి ద్విపదమునకు దూఁకునట్లు పదమధ్య సంధిగలిగి జడవాఱి యుండుటయు శివకవుల కృతులలోనే కానవచ్చును.

మఱియు నన్నయాదుల కృతులలోఁ బ్రాసములందు హల్సామ్యము దప్పక కానవచ్చును. అనఁగా మొదటిచరణము

ద్వితీయాక్షరమున నెన్నిహల్లులు సంయుక్తములుగా నున్నవి యన్ని సంయుక్త హల్లులును, దక్కిన మూఁడు చరణములందును గూడఁ బ్రాసస్థానమున నుండును. శివకవులీ నియమము నంతగాఁ బాటింపరైరి. కతిపయ హల్సామ్యమున్నఁ జాలునని వీరుతలంచిరి. ఒక్కహల్లు హెచ్చోతక్కువో యయినను బ్రాసమును వీరు పరిగ్రహించిరి.

క॥ నమ్మినభక్తుఁడు గన్నడ
బమ్మయ సద్భక్తిమహిమ పరికింపఁగ లో
కమ్ములఁ జోద్యము గాదె యు
ధర్మంబును ధర్మమయ్యెఁ దత్త్వాతీతా! —శివతత్త్వసారము

ప్రాఁత వ్రాఁతలలో “ధర్మ్మ” యని యుండును.

“మర్త్యలోకమునకు మఱివేఱె యొకఁడు,
కర్తయున్నాఁడె లోకత్రయవరద,—
తత్త్రిపురాంతక స్థానవాస్తవ్యుఁ
డై త్రిపురాంతకుఁ డభినుతి బేర్చ్చె.— బసవపురాణము.

ఇత్యాదులు బెక్కులున్నవి.

మఱియు, నన్నయాది కవీశ్వరులు ప్రాసములం దెక్కడను బూర్ణబిందువును నర్ధబిందువును బొందింపరయిరి. శివకవుల గ్రంథములలో నది కానవచ్చుచున్నది.

క॥ పోఁడిగ నగజతపశ్శిఖి
మూఁడు జగమ్ములను దీవ్రముగఁ బర్వినబ్ర

బ్రహ్మాండము గాఁచిన కాంచన
భాండము క్రియదాల్చెఁ దత్ప్రభాభాసితమై. —కుమారసంభవము.

పాండురాంగంబైన పడఁతిగర్భమునఁ
బోఁడిగా వెలుఁగుచుఁ బుత్త్రుఁడే క్రియను. —బసవపురాణము.

ఇత్యాదులు పెక్కులున్నవి.

ఇట్టి ఛందోలక్షణ విశేషములుగాక, శబ్దప్రయోగము లందునుగూడ శివకవులకు నితరకవులకుఁ బెక్కు భేదము లున్నవి.

శబ్దప్రయోగములు

తెలుఁగువోలె, వడువువోలె, — ఇట్టిప్రయోగములు శివ కవుల గ్రంథములందే నాకుఁగానవచ్చినవి.

"తెరువుదాఁ దీర్చిచూపెడు తెలుఁగువోలె—
బలసికొలువున్న సురగిరి భంగివోలె—
నందనవనముగాపు వచ్చు వడువువోలె —
పాలకడలిలో నిల్చిన భంగివోలె—" —కుమారసంభవము.

"వచ్చువహిత్రంబు వడువును బోలె—
కలమర్థినందిచ్చు కరణియుఁబోలె—" —బసవపురాణము.

పూంచు, పూన్చు,—ఈధాతువు నన్నయాది కవీశ్వరుల గ్రంథములందుఁ బెక్కుచోట్లఁ బ్రయోగింపఁబడియున్నది. అది పూను ధాతువు ప్రేరణరూపము. పూనఁజేయుట దాని యర్థము. 'అరదము పూంచి' ఇత్యాది ప్రయోగములున్నవి. శివకవుల

గ్రంథములందెల్ల నీధాతు వింకొక యర్థమునఁ బ్రఖ్యాతముగాఁ గానవచ్చుచున్నది. పూన్చు=పూజించు. ఈధాతువు నీయర్థమున నన్నయాదులు ప్రయోగించినట్లు కానరాదు.

క॥ కన్నడిఁబుచ్చి పూన్చిన
వెన్నుని భక్తికి వరంబు వెదచల్లుక్రియన్.

క॥ మొఱటద వంకయ దనతల
లతిమెల్పడఁ దఱిగి నీపదాంబుజములఁ గ్ర
చ్చుఱఁ బూన్చిమగుడఁ బడయఁడె.

క॥ ఉన్నతభక్తి శిరంబుల
బన్నుగ శివుఁబూన్చి కరుణఁబడసిన భంగిన్
మున్నె విధులం గొలిచియుఁ
జన్నదశాననుఁడు వడయఁ జాలెనె చెప్రమా. —శివతత్త్వసారము.

ఉ॥ హరి వికచామలాంబుజ సహస్రము పూన్చి— —కుమారసంభవము.

—ద్విపదాంబు రుహములధృతిఁ బసవేశు
ద్విపదాంబురుహము లతిప్రీతిఁ బూన్తు
ఈపద్మములు గాదె యింతియాకుంతి
పాపారిఁబూజించి బడసెబాండవుల
చెంది యాపద్మముల్ శివుఁబూన్చి కాదె
సుందరి భృగుపత్ని శుక్రునిఁబడసె
అదిగాక యాపూల హరుఁబూన్చి కాదె
సుదతి కౌసల్య సత్సుతు రాముఁబడసె. —పండితారాధ్యచరిత్ర.

పూజించుట యందుఁ బూన్పు ప్రయోగము శివకవుల గ్రంథములలోఁ బెక్కు చోట్లఁ గలదు.

మఱియు సమూహి, దాసి (దాసుఁడనుటకు) మున్లోకనాథుఁడు, పుడమిఱేశ్వరుఁడు, సర్వాంగకచ్ఛడము, దీపగంభములు, తపనిధి, మొదలగు ప్రయోగములెన్నో శివకవులు తఱచుగాఁ బ్రయోగించినవి కలవు. ఇట్టి పదములు కొన్ని యితరకవుల కృతులలోఁ గూడఁ గ్వాచిత్కముగాఁ గాన వచ్చును గాని శివకవులే వీనిని తఱచుగాఁ బ్రయోగించిరి. ఇటీవలి లాక్షణికులు కరకంఠుఁడు, ప్రాణగొడ్డము, దినవెచ్చము మొదలగు పదములను గొన్నింటినిమాత్రము త్రోసిపుచ్చఁజాలక యనింద్య గ్రామ్యములని పేరుపెట్టి ప్రయోగార్హములనిరి. శివకవుల కృతులలో లాక్షణికు లనుగ్రహింపనివి యిట్టివి కుప్పతెప్పలుగానున్నవి. మఱియు నిప్పటివ్యాకరణమును దలక్రిందులొనర్చు ప్రయోగములనేకములున్నవి. మఱియు నపూర్వశబ్దములు శబ్దరత్నాకరమందుఁ గానరానివి యనేకములున్నవి. శివకవుల కృతులలోని వింతప్రయోగములను వేఱొకచోట వివరించి తెల్పుదును.

ఇతరకవులు వీరిని గర్హించిరి.

ఇట్టి రచనావిధానము లితరాంధ్రకవులకు సమ్మతములు గావయ్యెను. వారుపాటించిన ఛందోనియమములను భాషా

నియమములను వీరు సరకుసేయక కొంతసడలింపఁజాగిరి. పాల్కురికిసోమనాథుని కాలముననే దీనిఁగూర్చి యోరుఁగంటిలోఁ దగవు నడచినది.

సీ॥ ఒకనాడు శివభక్తులోరుగంటను స్వయం
భూదేవుమంటపంబున వసించి
బసవపురాణంబు పాటించి వినువేళ
హరునిఁగొల్వఁ బ్రతాపుఁ డచటికేఁగి
యీసంభ్రమం బేమి యనుడు భక్తులు బస
వనిపురాణం బర్థి వినెద రనిన
విన నాపురాణంబు విధ మెట్లొకో యన్న
ధూర్తవిప్రుఁ డొకండు భర్తఁ జేరి

గీ॥ పాలకుర్కి సోమపతితుఁ డీనడుమను
జెనచె మధ్య (ప్రాస ?)వళ్లు పెట్టిద్విపద
నప్రమాణమిది యనాద్యంబు పడమన్న
నరిగెరాజు___ ”

తర్వాత సోమనాథుఁడోరుఁగంటికి వచ్చి యద్భుతచర్యలచే స్వరచనమును సమర్థించుకొన్నట్లు పద్యబసవపురాణమందున్నది. ఈకారణముచేతనే యీశివకవులకావ్యములనుండి ప్రాచీనలాక్షణికులు ప్రయోగముల నంతగాఁ గయికొనరయిరి. గ్రంథారంభమున దుష్టగణ ప్రయోగముచేసి యుద్ధములోఁ జచ్చెనని నన్నిచోడని నథర్వణుఁ డాక్షేపించెను.

* క॥ మగణమ్ము గదియు గగణము
వగవక కృతిమొదట నిలుపువానికి మరణం
బగు నిక్కమంద్రు మడియఁడె
యగునని యిడి తొల్లి వెంకణాదిత్యుఁడనిన్.

బమ్మెరపోతరాజుగారి గ్రంథములనుగూడ లాక్షణికులు కైకొనమికిది కారణముగావచ్చును. ఆయన వీరభద్ర విజయ రచనమును శివకవి సంప్రదాయము ననుసరించియేయున్నది. (వీరభద్రవిజయము భాగవతకర్త యగుపోతరాజుగారు రచించినది కావచ్చునని నాతలపు.)

ఒక శివకవి యిట్లు చెప్పుచున్నాడు:—

ఇలఁబాలకురికి సోమేశుండు మున్ను
తొలఁగక ప్రాసయతుల్ ద్విపదలను
లలి రచించుట యది లక్ష్యంబుగాను
అలమి రేఫ రకారములు శివకావ్య
ములయందుఁ జెల్లుఁ దప్పులుగావు, గాన
ఆపాల్కురికిసోము ననుమతి నేను
దీపితప్రాస యతిచ్ఛద సరణి
వామహోగురుదేవు ననుమతియట్లు
శ్రీ మెఱయంగ రచించితినిట్లు:— —మతి బసవపురాణము.

* ఈపద్యమును శ్రీరామకృష్ణకవిగారు, కుమారసంభవ పీఠికలో నుదాహరించిరి.

ఇతరకవులు గర్హించినను దర్వాతి శివకవులు సోమ నాథాదుల మార్గమును వెన్నాడిరి. ఇప్పటికి రెండువందల యేండ్లకు ముందున్న కవులు, అత్తలూరి పాపకవి మొదలగు వారుకూడ నా సంప్రదాయమునే పాటించిరి. పాల్కురికి సోమ నాథుని గ్రంథములలో నితరకవులకు విరుద్ధములయిన ప్రయో గము లేవికలవో యవి పాపకవి మొదలగువారి గ్రంథములలోఁ గూడనున్నవి. మఱియుఁ బాల్కురికి సోమనాథుఁడు చూపిన త్రోవయగుటచేఁ గాఁబోలును శివకవులనేకులు ద్విపదకృతులను రచియించిరి.

వీరు తెనుఁగునే ప్రేమించిరి

ద్రవిడదేశమున శైవులును వైష్ణవులును సంస్కృతభాష కంటెఁ దమ తమిళభాషనే పూజ్యమయిన మతభాషగాఁ జేసి కొన్నట్టుగా నీ తెనుఁగుదేశమునఁగూడ వీరశైవులు తెలుఁగు బాషనే మతభాషగాఁ జేసికొనఁదలంచిరి. మల్లికార్జున పండి తారాధ్యుఁడు శాస్త్రార్థములతోఁ గూడిన మతగ్రంథమును శివ తత్త్వసారమును దెనుఁగుననే రచియించెను. పాల్కురికి సోమ నాథుఁడు కూడఁ దాను గ్రొత్తగా వెలయించిన బసవపురాణము, పండితారాధ్యచరిత్రము, చతుర్వేదసారము మొదలగు గ్రంథ ములను దెనుఁగుననే రచియించెను. వీరు సంస్కృతమునఁ

గూడ గొప్పవిద్వాంసులే. బసవపురాణమును, బండితారాధ్య చరిత్రమును సోమనాథుఁడు తెనుఁగుననే రచియింపఁగాఁ దర్వాతి వారు వానిని గర్ణాటమునకును, సంస్కృతమునకును బరివర్తించు కొనిరి. బసవపురాణ పండితారాధ్య చరిత్రాది గ్రంథములను శైవులు భారత రామాయణాదులవలెఁ బవిత్ర గ్రంథములుగాఁ బూజించుచుందురు. ఇది తెనుఁగున కొక గొప్పగౌరవము. తన గ్రంథములు సర్వ సామాన్యములుగా నుండవలె ననియు, నట్లుండుటకుఁ దెనుఁగు ద్విపదమే తగినదనియు, గద్య పద్యాది పూరితమయిన సంస్కృత ప్రాయరచన సర్వసామాన్యముకా దనియు సోమనాథుఁడు చెప్పినాఁడు.

"తప్పకుండఁగ ద్విపదలు రచియింతు
నొప్పదు ద్విపద కావ్యోక్తినావలదు
ఆరూఢగద్య పద్యాది ప్రబంధ
పూరితసంస్కృత భూయిష్ఠరచన
మానుగా సర్వ సామాన్యంబుగామి
జానుదెనుఁగు విశేషము ప్రసన్నతకు. —పండితారాధ్య చరితము

మఱియు:—

ఉరుతర గద్యపద్యోక్తులకంటె
సరసమై పరఁగిన జానుదెనుంగు
చర్చింపఁగా సర్వ సామాన్యమగుటఁ

పూర్వద ద్విపదలు కోర్కెదైవారఁ
దెలుఁగుమాట లనంగవలదు వేదముల
కొలఁదియ కాఁజూడుఁ డిలనెట్టులనిన— —బసవపురాణవ

తెలుగు మాటలుగదాయని తేలఁదలఁపవలదు. వే ములవలెఁ జూడుఁ డని చెప్పినాడు !

జాను దెనుఁగు

మఱియు జాను దెనుఁగు మిక్కిలి ప్రసన్నమయిన దనియు, సర్వసామాన్యమయిన దనియుఁ జెప్పినాఁడు. నన్నిచోడఁడు కూడ నీ జాను దెనుఁగును బ్రశంసించినాఁడు.

చ॥ బలుపొడతోలు సీరయును పాపసరుల్ గిలుపారుకన్ను వె
న్నెలతల సేఁదు కుత్తుకయు నిండిన వేలుపుటేఱు వల్గుపూ
సలుగల ఱేనిలెంక ఎని జానుఁ దెనుంగున విన్నవించెదన్
వలపుమదిన్ దలిర్ప బసవా ! బసవా ! బసవా ! వృషాధిపా !

—వృషాధిప శతకము.

చ॥ సరళముగాఁగ భావములు జానుదెనుంగున నింపు పెంపుతో—

—కుమారసంభవము.

ఆకాలమున నీ జాను దెనుఁగు మిక్కిలి ప్రసన్నమై సర్వ సామాన్యమై యుండెను. తర్వాతి మన కవీశ్వరులు సంస్కృత ప్రాయమైన రచనను దెనుఁగున జొప్పించి జాను దెనుఁగును సన్న

గిలఁజేసిరి. ఇటీవలఁ దెనుఁగు రచనలలో రుచ్యములయిన తెలుఁగు పలుకుబళ్లు మిక్కిలి తక్కువ కాఁజొచ్చెను. పాల్కురికి సోమనాథుని గ్రంథములలోను, నన్నిచోడని కుమారసంభవము లోను మనకిప్పుడర్థముకాని తెలుగు పలుకు లనేకములున్నవి. సంస్కృత ప్రాయమగు రచనకు మనమలవడుటయే దీనికి గారణము.

ఆంధ్రకవిత శివకవులమూలమున గొప్పయభ్యుదయము గాంచిన దన్నవాస్తవ విషయము వారి గ్రంథముల జాగ్రత్తగ చదివినప్పుడే మనకు ప్రవ్యక్తముకాఁగలదు.

౩

పండితారాధ్య చరిత్రము

శ్రీమల్లికార్జున పండితారాధ్యుని

జన్మాదిక వృత్తాంతములు-గ్రంథరచనా విశేషములు

శ్రీమల్లికార్జున పండితారాధ్యుఁడు ఆంధ్రశైవాచార్యులలో పండితత్రయ మని యెన్నికగన్న శ్రీపతి, మంచెన, మల్లికార్జున పండితులలో మూఁడవవాఁడు.

జన్మాదికము

గోదావరి మండలమందలి దాక్షారామ మీయన జన్మస్థలము. ఆయూర వెలసియుండు భీమేశ్వరస్వామివారి కీతని వంశమువారు పూజారులు. పురోహితులని సోమనాథుఁడు చెప్పినాఁడు. అర్చకులు, ఒండె స్థానపతులు కాఁదగుదురు. శివతత్త్వసారమును బట్టిచూడఁగా నర్చకులే యగుదురని తోఁచును. ఆనాఁడు కర్ణాటాంధ్రదేశములందుఁ బేరెన్నికగన్న వాణసవంశమున నీతఁడు జన్మించెను. చాళుక్యరాజులకు మంత్రులు, ఆస్థానకవులు నయి వన్నెకెక్కినవారు వాణసవంశము వారు. శాసనములలోఁ బలుచోట్ల తద్వంశ్యప్రశంస యుండును.

ఆంధ్రభారతకర్తయగు నన్నియభట్టారకుని సహాధ్యాయుఁడౌ నారాయణభట్టు వాణసవంశమువాఁడు. మడికిసింగన పాద్మోత్తరఖండకృతికిఁ బతి కందనామాత్యుఁడు వాణసవంశమువాఁడు.

తే॥ కశ్యపబ్రహ్మ యన జగత్కర్త పుట్టె
నతని తనువున నుదయించె నఖిలజగము
నతనిగోత్రజులందుఁ బెంపతిశయింప
వాణసాన్వయ మొప్పారె వసుధమీఁద.

అని మడికిసింగన చెప్పినాఁడు. పండితారాధ్యుని చరిత్రము రచించిన సోమనాథుఁడు వాకొనలేదుగాని, వాణసవంశ్యులు కాశ్యపగోత్రులు గాన నారాధ్యదేవరకూడఁ గాశ్యపగోత్రుఁడే యనవలెను. 'చతుర్మతనిర్ణయ' మని యిటీవల ఓరుగంట ముద్రితమయిన యొక చిన్నిపుస్తకమున నాతఁడు గౌతమగోత్రజుఁ డని కలదు. గౌరాంబా, భీమనపండితు లీతని తలిదండ్రులు. భీమనపండితుఁడు తాను శ్రీశైలమునఁ బంచాక్షరీమంత్రము జపముచేసి పడసిన సంతానముగాన, యీపుత్రునికి మల్లికార్జునుఁడని పేరుపెట్టెను. దాక్షారామముచేరువనే కోటిపల్లిలో నున్న యారాధ్యదేవరదగ్గఱ నీతఁడు శైవమంత్రదీక్షఁ బడసినాఁడు. పండ్రెండవశతాబ్దియుత్తరార్ధమున, 1150 నుండి 1180 దాఁక నీమహానీయుఁ డాంధ్రదేశమునఁ బ్రఖ్యాతుఁడై యుండెను. గుంటూరు మండలమందలి ధనదుపురమున (నేఁటి

చరిదవోలు) వెలనాటి చోడని యాస్థానమున నీతఁడు బౌద్ధాచార్యులతో మతవివాదము నెఱపెను.

బౌద్ధాచార్యులపై కక్ష

శ్రీ కాకుళక్షేత్రమునఁ * గల మల్లేశ్వరాలయమునఁ (ఈయాలయము నేఁడును శ్రీకాకుళమునఁ గలదు) గల 'దివియకంబమును' (దీపములు వెలిఁగించు లోహ స్తంభమును) బౌద్ధాచార్యులు పెల్లగించి కొనివచ్చి వెలనాటిచోడని వివాద సభలో నిలిపిరఁట. మల్లికార్జున పండితారాధ్యునితో

* శ్రీకాకుళక్షేత్రమును గూర్చి యింతకుముందు నేను గొన్నివ్యాసములు వ్రాసితిని. శ్రీముఖశాతకర్ణి పేరఁగాని, 'సిరిక' యను బౌద్ధోపాసిక పేరఁగాని ఆయూరు వెలసియుండవచ్చును. సిరిక-పేరు బౌద్ధప్రాకృత శాసనములలోఁ గానఁబడును. కాఖంది, కాకతేయ, కాకాంది- కావూరు, కావలి-పేళ్లు బౌద్ధశాసనములలోని "సిరిక" పేర వెలసియుండ వచ్చుననుట సంగతతరము. కాకతీయులు కూడ ఈపేర వెలసినవారేయని నాతలంపు. బౌద్ధశాసనములలోని కాకతేయులే యిటీవలి కాకతీయులయి యుందురు. సిరిక పేర కొలనితో వెలసిన యూరుగాన 'సిరికాకొలను, శ్రీకాకొలను, కాకొలను' అను పేళ్లు పుట్టి, క్రమముగా వైష్ణవము ప్రబలినతర్వాత కొలను 'కోళమ్' అయి శ్రీకాకోళము, కాకోళము, కాకుళము రూపములు పుట్టినవి. ఈ శ్రీకాకుళము తర్వాత ఉత్తర శ్రీకాకుళము, దక్షిణ శ్రీకాకుళము గ్రామములు వెలసినట్లున్నవి. దక్షిణశ్రీకాకుళము నందివర్మపల్లవుని శాసనమునఁ గానఁబడును. అది యెక్కడిదో గుర్తింపవలెను.

వాదములందు శివనింద చేసిన దోషమును, దీపార్చనాసాధనమును హరించిన దోషమును సైపఁజాలక పండితారాధ్యులశిష్యులాబౌద్ధాచార్యులను జంపిరి. ఆబౌద్ధాచార్యులు ప్రతిదినము సముద్రమధ్యద్వీపమునఁగల బుద్ధ ప్రతిమను బూజింప నరుగుచుండువారఁట! ధనదుపురమునకు సమీపమునఁగల సముద్ర ద్వీపము నేఁటి దివిఖండము. అక్కడ బౌద్ధస్తూప ముండెడిది గాఁబోలును. కాదేని ధనదుపురమునకుఁ జేరువనే కల బుద్ధాము మొదలగుగ్రామములు గావచ్చును. కాని యవి సముద్ర ద్వీపస్థములుగావు. బౌద్ధాచార్యులా సముద్రద్వీపమునకు బుద్ధ పూజ జరపనేఁగినపుడే పండితారాధ్యుల శిష్యులు వారిని జంపిరి. అట్లు వారిని జంపుటకుఁ బండితారాధ్యుఁ డాశిష్యుల కనుజ్ఞ యిచ్చెనఁట. శివదూషకులను జంపుట పాపముగాదని పండితారాధ్యుఁడు శివయోగసారమునఁ జెప్పినాఁడు.

క॥ శివనిందావిషయం బగు
నవమానము సెప్పునట్టి యప్పుస్తకముల్
అవిచారంబునఁ గాల్పఁగ
నవుఁ జెప్పెడివానిఁ జంపనగు నీశానా!

క॥ శివనిందారతుఁ జంపిన
జవమతి తత్కారణమునఁ జచ్చిన నీశం
డువిధంబుల నీకారు
ణ్యావశంబున ముక్తిఁ బొందు నరుఁ డీశానా!

రాజుగారి ఆగ్రహము

ఈ ఘోరకార్యమునకుఁ గోపించి రాజు పండితారాధ్యుల వారికనులు దోడించెను. శివానుగ్రహమున నారాధ్యులవారికి మరలఁ గనులు వచ్చినవఁట! రాజును, దద్రాజ్యమును నాశమగు నట్లు శపించి యారాధ్యులవా రక్కడనుండి సశిష్యులై, కల్యాణ కటకమున వీరశైవ మత ప్రతిష్ఠాపనాచార్యుఁడై ప్రఖ్యాతిఁగను చున్న బసవేశ్వరుని దర్శింపఁ బయనమయిరి. బసవేశ్వరుని శివభక్తి పరాకాష్ఠకుఁ బరమాదరమును, వైదికవర్ణ ధర్మపరిత్యాగ మునకు నప్రీతియుఁ గలవారై యాయనతోఁ జర్చించుటకే పండి తారాధ్యులట్లు వెడలిరందురు. 'భక్తి మీఁదివలపు బ్రాహ్మ్యం బుతోఁ బొత్తు పాయలేను నేను బసవలింగ' యని బసవేశ్వరున కారాధ్యులవారు వార్త పంపిరఁట! అమరావతి, నడుగుడుములు (నేఁటి నడుగూడెము — మునగాల పరగణాలోనిది) పానగల్లు పురముల మీఁదుగాఁగల్యాణమునకుఁ బోవుచు వనిపుర మను గ్రామమున నుండఁగా బసవేశ్వరుఁ డప్పటి కెనిమిదిదినములకు ముందు లింగైక్యమందుట పండితారాధ్యులకు తెలియవచ్చెను. పండితుఁడు చాల విలపించి యక్కడనుండి శ్రీశైలమునకు వెడలి యల్పకాలముననే యక్కడఁ దాను లింగైక్యమందెను. ఇది పండితారాధ్యుల చరిత్రసారము. దీనిని బెంచి పెద్దచేసి

పాల్కురికిసోమనాథుఁడయిదు ప్రకరణముల ద్విపదగ్రంథముగాఁ బండితారాధ్యచరిత్రము రచియించెను. సోమనాథుని ద్విపద గ్రంథమున పండితారాధ్యుల శివతత్త్వసారము చాలఁగా ననువాదముఁబడసినది. సోమనాథుని ద్విపదపండితారాధ్యచరిత్రము ననుసరించి కవిసార్వభౌముఁడు శ్రీనాథుఁడు పద్యకావ్యముగా బండితారాధ్యచరిత్రమును శృంగారనైషధకృతిపతి యగు మామిడి సింగమంత్రి యన్నకు పెద్దయ్యకుఁ గృతిగా రచించినాఁడఁట! అది యిప్పుడు గానరాదు.

పండితారాధ్యుని గ్రంథములు

శివతత్త్వసారము, శతకము, రుద్రమహిమ, భీమేశ్వర గద్యము, లింగోద్భవదేవగద్యము, స్తుతిశ్లోకపంచకము, అమరేశ్వరాష్టకము, పర్వతవర్ణన అన్న గ్రంథములు పండితారాధ్య రచితములుగా సోమనాథుఁడు పేర్కొన్నాఁడు. ఇందు భీమేశ్వర గద్యము 'యత్సంవిత్తి' అని యారంభశ్లోకము గలదిగాను, స్తుతిశ్లోకపంచకము 'తస్మైనమ శ్శ్రీగిరివల్లభాయ' అని మకుటము గలదిగాను సోమనాథుఁడే పేర్కొన్నాఁడు. పై గ్రంథములలో శివతత్త్వసారము, శతకము తెల్గుగ్రంథములు. తక్కిన వెల్ల సంస్కృతగ్రంథములే కాఁబోలును. ఇవిగాక, సంసారమాయాస్తవము, శంకరగీతము లని పదములు, ఆనందగీతము లని పదములు కూడ మల్లికార్జున పండితారాధ్యరచితము లనుకొనఁదగి

న్నట్లు సోమనాథుఁడు పేర్కొన్నాఁడు. ఈగ్రంథములు గాక మద్రాసు ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తకశాలలో మల్లికార్జున పండితారాధ్య కృతి 'శ్రీముఖదర్శనగద్య' మని సంస్కృతగ్రంథమొకటి గలదు. బసవపురాణపీఠికలో దాని నేను వెల్లడించితిని. ఆరాధ్యదేవర మల్లికార్జున శతకములోనిదిగా నీక్రిందిపద్యము లక్షణగ్రంథములందుఁ గలదు.

ఉ॥ లోకములెల్ల నీతనువులోనివ, నీవట యెంత కల్గుదో
నాకపపద్మసంభవ జనార్దను లాదిగ నెల్ల పెద్దలున్
నీకొలఁ దింతయంత యన నేరక మ్రొక్కఁ దొడంగి రన్నని
న్నేకరణిన్ నుతింతుఁ బరమేశ్వర శ్రీగిరి మల్లికార్జునా!

సోమనాథుఁడు పేర్కొన్న శతక మీశ్రీగిరి మల్లికార్జున శతకము గాఁబోలును. ఇది సమగ్రముగా దొరకవలసియున్నది. సోమనాథుఁడు తన పండితారాధ్యచరిత్రమునఁ జాలఁగాఁదన ద్విపదకృతిలోనికి మార్చుకొన్నది, ఆంధ్రకందపద్యాత్మకము, తిక్కనసోమయాజులవారి కింకను నూఱేండ్ల ప్రాఁతకాలపు దగుటచే భాషాచరిత్రాదిపరిశీలకుల కత్యంతోపకారకము, తత్కాలపు టాంధ్రదేశపు టారాధ్యశైవమతసంప్రదాయనిరూపకము నగుటచే, పండితారాధ్యుని గ్రంథములలో శివతత్త్వసారము ముఖ్యమయినదనవచ్చును. ఇర్వదియేండ్లకు ముందు నరసాపురమున నొకజంగముదేవరయింట దాని నేఁ గనుఁగొంటిని. చెన్న

పురిప్రాచ్యలిఖితపుస్తకశాలకు సేకరించితిని. కీర్తిశేషులు శ్రీలక్ష్మణరావుగారు దాని నప్పుడు సాహిత్యపరిషత్పత్రికలోఁ బ్రకటించిరి. తర్వాతఁ బుస్తకముగాను బ్రకటించిరి. కాని యప్పుడా దొరకిన పుస్తకముకూడ నసమగ్రమే. అందు నన్నూటయేనుబది తొమ్మిదిపద్యములు మాత్రమే కలవు. అందింక నెన్ని పద్యము లుండవలెనో అప్పుడు తెలియ నశక్యమయ్యెను. లక్షణగ్రంథములందు పండితారాధ్యదేవర శివతత్త్వసారములోనివిగా నుదాహృతము లయిన పద్యములు గొన్ని యీముద్రిత గ్రంథమునఁ గానరావు. ఆపద్యము లివి—

క॥ జడలల్లి భూతి పూయని
పాడవులఁ బొడగాన మాదిపురుషులలోనన్
నడుమంత్రపు సమయంబులు
జడమతు లలరించుకొనిరి చంద్రాభరణా !

క॥ ఆయెడఁ ద్రిపురాంతకదే
వా యని పిలుచుటయుఁ గటకమంతయు వినఁగాఁ
బాయక కిన్నర బ్రహ్మయ
కోయని యెలుఁగిచె తొల్లి యురగాభరణా !

క॥ పతి ! సదృశాధిక తాప
త్రితయా, గుణత్రితయ, జన్మమృతి సుఖదుఃఖ
క్షితివృద్ధిబంధమోక్ష
స్తుతినిందాదులును లేవు ధూర్జటి నీకున్

కం। అంచితమతి నెవ్వరు ని
క్కాంచిరి వంచితులు సురలు కృత్యాదికళా
ప్యంచితమై తనరారు ప్ర
పంచము నీయట్ల వరద పరమానందా !

ఈ పద్యములఁ బట్టిచూడఁగా నింక నెంతో గ్రంథము దొరకవలసియున్నట్లేర్పడును. ఈపద్యము లిప్పుడు దొరకకున్న గ్రంథభాగములోని వగు ననఁదగును.

కన్నడ గ్రంథము

ఆంధ్రపద్యాత్మకమగు శివతత్త్వసారము విషయ మిట్లుండఁగా నాకు కన్నడమున గూడ నీకృతి గనుగొన నయ్యెను. చెన్నపురి ప్రాచ్యలిఖితపుస్తకశాలలో నేదో కర్ణాటక గ్రంథముతోపాటు, ఆద్యంతశూన్యమై యనామధేయమై కన్నడకందపద్యముల గ్రంథభాగ మొకటి కానవచ్చెను. కన్నడ పండితు లాపద్యములఁ జదువుచుండఁగా వింటిని. తెలుఁగు శివతత్త్వసారపద్యములే యనిపించెను. ఆనుపూర్వితోఁ బరిశీలించితిని. తెలుఁగుపద్యముల వరుసనే కన్నడపద్యము లున్నవి. తెల్గు కృతిలో మల్లికార్జునపండితారాధ్యుఁడు తనపేర నీక్రిందిపద్యము చెప్పికొన్నాఁడు—

క. ఒందేమి మల్లికార్జున
పండితుఁ డననుండుకంటెఁ బ్రమథులలో నె
న్నండో కో నీయాజ్ఞోన్నతి
నుండం గాంతు నని కోరుచుండుదు రుద్రా !

ఇట్లే పండితారాధ్యునిపేరనే కన్నడ పద్యము నున్నది.

క॥ ధరయొళగె మల్లికార్జున
వరపండిత నెనిసుతి హొదటిం నిన్నాజ్ఞా
ధరమె సెయల్ ప్రమథరొళా
గిరలెం డిచ్ఛిసువెనిమ్మ బయసువె నీశా!

ఈ కన్నడకృతినిగూడ పండితారాధ్యుఁడే రచించెనో, మఱి యిటీవలివారెవ్వరైన కన్నడీకరించిరో గుర్తింపవలెను. పండితారాధ్యుఁడు కన్నడమునఁగూడఁ బండితుఁడయినట్లు పండితారాధ్య చరిత్రమునఁ గలదు. కాన యాతఁడును రచించియుండవచ్చును. ఈ కన్నడగ్రంథమున గ్రంథాదిపద్యములు 183 లోపించినవి. 184 నుండి 491 దాఁక సరిగాఁ బద్యములున్నవి.

తర్వాత 725-వ పద్యముననుండి 740-వ పద్యముదాఁక గ్రంథము గలదు. ఈ పద్య సంఖ్యను బట్టి చూడఁగా శివతత్త్వసారము వేయిపద్యముల గ్రంథమయియుండునని తోఁచుచున్నది. సంస్కృతమున నుద్భటుఁడు 'హారలీల' యని వేయి శ్లోకముల స్తుతి గ్రంథమును రచియించెనఁట. మన పండితారాధ్యుఁడు గూడ నీవిషయము చెప్పినాఁడు.

క॥ హారలీలా స్తవరచనా
స్థిరనిరుపమభక్తిఁ దనదు దేహముతోడన్
సురుచిరవిమానమున నీ
పురమున కుద్భటుఁడు ప్రీతిఁబోవఁడె రుద్రా!

మఱియు బ్రహ్మదేవ కవియని కర్ణాటకవియు, పాల్కురికి సోమనాథుఁడును నీ హారలీలఁ జేర్కొనిరి. ఇది మూకపంచశతి, పాదుకా సహస్రము, లక్ష్మీ సహస్రము మొదలగు స్తుతి గ్రంథ ములఁ బోలినది కాఁబోలును. ఉద్భట గ్రంథచ్ఛాయను మన పండితారాధ్యుఁడు శివస్తుతిరూపముగా వేయి యాంధ్రపద్య ములతో నీ శివతత్త్వసారము రచించియుండును. కన్నడ గ్రంథ మును పండితారాధ్యుఁడో, మఱి యింకొకఁడో రచించినను, తొలుతటి గ్రంథము తెలుఁగు గ్రంథమే యనఁదగినట్లున్నది.

క॥ మానిసిపైఁ దోల్గప్పిన
యీ నెపమున నున్న రుద్రు లీశ్వరభక్తుల్
మానుసులె వారు లోకహి
తానేకాచారు లీశ్వరాజ్ఞాధారుల్.

క॥ మానుషచర్మం పుదుగి
ర్దే నెపదిందిప్ప రుద్ర రీశ్వరభక్తర్
మానుషరె యివరు లోకహి
తానేకాచార రీశ్వరాజ్ఞాధారర్.

క॥ స్ఫుటశివతాంత్రికుఁ డపగత
కుటిలాత్మకుఁ డుద్ధరించు గోత్రము నెల్లన్
బటుగతి "రజ్జుః కూపాత్
ఘటం యథా" యనినసూక్తి కారణమగుటన్.

క॥ స్ఫుటశివతాంత్రిక నపగత
పటిలాత్మక నుద్ధరిపను గోత్రమనెల్లం
పటుగతి "రజ్జుః కూపాత్
ఘటం యథా" యెంబసూక్తితథ్యమహుదఱిం.

కం॥ నిర్మలపదార్థ మగుటను
నిర్మాల్యంబనఁగ నెగడు నీ నిర్మాల్యం
బర్మిలిఁ గుడుతురు భక్తులు
కర్మక్షయమగుట మోక్షకాంక్షులు రుద్రా.

క॥ నిర్మలవస్తువహుదఱిం
నిర్మాల్యమెనల్కె నెగళ్దు నిర్మాల్యమదం
కూర్మెయి నుంబర్ భక్తరు
కర్మక్షయమహుదఱిం ముముక్షుగళ్ భవా!

కం॥ పురుషప్రతికూలత్వ
స్థిర దోషము సతికి దుర్గతిం జేయుదు ద
త్పురుషుఁడు భక్తుఁడ యేనిన్
బురుషుని మీఱియును శివునిఁ బూజించు నెడన్.

క॥ పురుష ప్రతికూలత్వం
స్థిరదోషం సతిగె దుర్గతియ నీయుదు త
త్పురుషన భక్తనెయాగల్
పురుషననం మీఱి శివన నోల్తై పడియో.

ఆంధ్ర కర్ణాట పద్యములఁ బరిశీలింతుమేని యతిప్రాసములు రెండును గల తెలుఁగు రచనము తొలుతటి దగుట తెలియ నగును. కర్ణాటక పద్యములకు యతినియమము తెలుఁగున కున్నట్టిది లేదు. కాని యిందు నేను జూపిన కర్ణాట పద్యములు ప్రాయికముగా నాంధ్రయతి సంగతి గలవే. యతిసంగతి గల తెలుఁగు పద్యములు ముందు రచించిన వగుటచే, నది కన్నడ పద్యములకుఁగూడఁ బరివర్తనమునఁ బొందుపడినది. ఈ యాంధ్ర కర్ణాట పద్యముల జోడించి శివతత్త్వసారమును నేను మరలఁ బ్రకటింపనున్నాఁడను.

౪

వేములవాడ భీమకవి

వేములవాడ భీమకవి శాపానుగ్రహశక్తిమంతుఁడనీ, ఉద్దండకవి యనీ ప్రాచీనకవులు ప్రశంసించినారు. శ్రీనాథుఁడు 'వచియింతు వేములవాడ భీమనభంగి నుద్దండలీల నొక్కొక్క మాటు' అన్నాడు.

క॥ భీమకవి రామలింగని
శ్రీమన్మథుఁడై చెలంగు శ్రీనాథకవిన్
రామకవిముఖ్యులను బ్రో
ద్దామగతిన్ భక్తి మీఱఁ దలఁచి కడంకన్

అన్నాడు కూచిమంచి జగ్గన.

క॥ వేములవాడక సుఖియై
వేములవాడన్ జనించి వేములవాఁడన్
నామంబునఁ బరగిన నుత
భీమున్ గవిభీము సుకవిభీముఁ దలంతున్

అన్నాడు గోపరాజు.

ఈ భీమకవి గోదావరీమండల దాక్షారామపు వేములవాడ వాస్తవ్యుఁడని కొందఱును, నైజాం రాష్ట్రమందలి వేములవాడ వాస్తవ్యుఁ డని కొందఱును తలచుచున్నారు. ఉభయవాదములకును సాధనము లున్నవి. ఈ భీమకవికూడ శ్రీనాథుని వలెఁ దెలుంగాధీశునిఁ గస్తూరీ ఘనసారాది సుగంధవస్తువులు యాచించినట్లీచాటుపద్యము చెప్పుచున్నది.

మ॥ ఘనుఁడన్ వేములవాడవంశజుఁడ దాక్షారామభీమేశనం
దనుడన్ దివ్యవిషామృత ప్రకటనానాకావ్యధుర్యుండ భీ
మన నా పేరు నెఱుంగఁ జెప్పితిఁ దెలుంగాధీశ! కస్తూరికా
ఘనసారాదిసుగంధవస్తువులు వేగం దెచ్చి లాలింపురా!

వృద్ధపారంపర్యమున నీపద్య మీవిధముగా వినికిడి కలదు గాని వ్రాతప్రాఁతలలో 'తెలుంగాధీశ' యని కాక 'కళింగాధీశ' యని పాఠము కానవచ్చుచున్నది. మనభీమకవి కళింగాధీశుఁ డయిన యనంతవర్మచోడగంగదేవుని దర్శించిన ట్లింకనుగొన్ని చాటుపద్యములు చాటుచున్నవి గాన యీపద్యమున 'కళింగాధీశ' యను పాఠమే పరిగ్రాహ్య మనవచ్చును.

పయిపద్యమున భీమకవి 'విషామృతము' మొదలగు గ్రంథముల రచించినట్లున్నది. కాని యాగ్రంథము లేవియు నిప్పుడు కానరాకుండుట శోచనీయము. 'విషామృత' మని జ్యోతిషగ్రంథ మొకటి కలదు గాని యది యితనిదై యుండదు. ప్రసిద్ధమైన కవిజనాశ్రయ మీభీమకవి రచించినదిగా లోకప్రతీతి. గ్రంథమున 'రేచన' రచించినట్లున్నది. ఆతఁడు కోమటి యట. అనంతవర్మ చోడగంగదేవుని సంధివిగ్రహి 'రేచన' యొకడు కలడు. ఆతని శాసనము గోదావరీమండల దాక్షారామభీమేశ్వరస్వామి యాలయములో నున్నది. మనభీమకవి యా రేచనపేర కవిజనాశ్రయము రచించి యుండు నేమో! కవిజనాశ్రయ మిప్పుడు చాలా అప

పాఠములతో ప్రక్షిప్తగ్రంథములతో నిండియున్నది. దానిని జాగ్రత్తగా సంస్కరించి యుద్ధరింపవలసి యున్నది. చిత్రపుభీమన యనుకవి రచించినచ్ఛందస్సు 'ఉత్తమగండచ్ఛందస్సు' అను పేరిది వేఱొకటి గలదు. అదియు కవిజనాశ్రయము నొకటే యని కొందఱు భ్రమపడిరి. అది యట్లు గాదు. ఉత్తమగండచ్ఛందస్సు వేఱు; కవిజనాశ్రయము వేఱు. ఉత్తమగండచ్ఛందస్సు చిత్రపుభీమన రచించినది. కవిజనాశ్రయచ్ఛందస్సు వేములవాడభీమకవి రచించిన దని ప్రతీతి గలది. రెండును బ్రాచీనతర చ్ఛందోగ్రంథములే! వేములవాడభీమకవి గ్రంథము లేవియు దొరకక పోయినను లక్షణగ్రంథాదులం దాతని చాటుపద్యము లుదాహృతములై చాలా దొరకుచున్నవి. మఱియు నాంధ్రప్రయోగరత్నాకరమున వేములవాడ భీమకవికృతి నృసింహపురాణ మనుపేరితో కొన్ని పద్యము లుదాహృతము లయి యున్నవి. సాహిణిమారన, చాళుక్యచొక్కభూపతి, సాగిపోతరాజు, (అనంతవర్మ) కళింగగంగదేవుఁడు, చోడగంగఁడు, మైలమభీముఁడు, నల్లసిద్ధి, లేటివరపుపోతరాజు, రణతిక్కన యనువారిమీఁద నీతఁడు చాటుపద్యములఁ జెప్పినాఁడు. ఇందుఁ గొన్ని కల్పితములును గావచ్చును. పై వారిలో మైలమభీమనికే ఏఱువభీమఁడనిచిక్కభీమఁ డని నామాంతరములు. ఈతనిపై భీమకవి ప్రశస్తమయిన ప్రశంసాపద్యములు చెప్పినాఁడు. అవి యెల్ల చాటుపద్యమణిమంజరిలోఁ జూడనగును. మచ్చునకు రెండు పద్యములు.

క॥ అరినరు లేఱువభీమని
పొరువున మనలేరు చిచ్చుపొంతను వెన్నై
తెరువునఁ బెసరై జూదరి
సిరియై రేస్చెట్టుక్రింద జిల్లెడుచెట్టై.

ఉ॥ యాచకఖేచరుంను సుగుణాంబుధి మైలమభీమఁ డీల్గినన్
జూచి వరించె రంభ యొడఁజొచ్చెఁ దిలోత్తమ దారి నిద్దఱన్
దోచె ఘృతాచి నుగ్గుఱకు దొడ్డడికయ్యము పుట్టె నంతలో
వాఁచుకుపోయె ముక్తిసతి నవ్విరి యద్దిశఁ జూచి నిర్జరుల్
నోఁచినవారి సొమ్ము లవి నోమనివారికి వచ్చునే ధరన్.

ఈపద్యపుఁ దుదిచరణము గలపద్యము నాచనసోమ నాథుని యుత్తరహరివంశమునను గలదు.

ఉ॥ ఏఁచు నుపేంద్రుని౦ బడక మిమ్మని రుక్మిణి మున్ను; దేవుఁడుం
బూఁచినపూఁవు దప్పటకుఁ బోకులఁబోవుచు నుండు నిమ్మెయిన్
డాఁచినసొమ్ము చేరె నిచటన్ మదిఁ గోరనిసత్యభామకున్
నోఁచినవారి సొమ్ము లవి నోమనివారికి వచ్చునే ధరన్.

—ఉ. హ. 168 ప్రథమాశ్వాసము.

భీమకవిచాటుపద్యముల పోలికపద్యములు నాచనసోమ నాథుని యుత్తరహరివంశమున నింకను కలవు. భారతిలో శ్రీ నేల టూరి వెంకటరమణయ్యగారు ప్రకటించిన త్రాళ్లప్రొద్దుటూరి శాసనము వేములవాడ భీమకవిరచనము కావచ్చునని నాతలఁపు. ఏలనఁగా నందులో వేములవాడ భీమకవి పేరఁ బ్రసిద్ధి గన్న చాటుపద్య మిదికూడ గలదు.

ఉ॥ పన్ని తురంగమంబునకుఁ బక్కెర వెట్టినవార్త చారుచే
విన్న భయంబునం గలఁగి వేసటనాఁటనె చక్ర(?)గోట్టముల్
మన్నియపట్టణంబులును మక్కిన వేంగి కళింగ లాదిగా
నిన్నియు నొక్కపెట్టగనె నేలువభీమనృపాలుధాటికిన్.

మఱికొన్ని ఆ శాసనప్రబంధ్యముల యనుకరణములు కూడ నాచనసోమన గ్రంథములో నున్నవి. పయిచాటుపద్యము లన్నింటిని బర్యాలోచింపఁగా భీమకవి క్రీ॥ 12-వ శతాబ్దిపూర్వార్ధమున ననఁగా నిప్పటి కెనిమిదివందలయేండ్లకు పూర్వ మున్నవాఁడగును.

వేములవాడభీమకవి శాపానుగ్రహశక్తి మంతుఁ డనుటకుఁ దార్కాణముగాఁ బెక్కు చాటు ధార లున్నవి. భీమకవి యొక్కప్పుడు గుడిమెట్ట యను గ్రామమున కరిగె నట! సాగి పోతురాజను రాజాతని గుఱ్ఱము నక్కడ దనసాహిణమునఁ గట్టి పెట్టించి యాతఁడు వేడినను విడిపింపఁ డయ్యె నట. దానిపైఁ గోపించి భీమకవి చెప్పినపద్యము.

చ॥ హయ మది సీత పోతవసుధాధిపుఁ డారయ రావణుండు ని
శ్చయముగ నేనురాఘవుఁడ సహ్యజ వారిధి మారుఁ డంజనా
ప్రియతనయుండు లచ్చన విభీషణుఁ డాగుడిమెట్ట లంకనా
జయమును బోతరక్కసునిచావును నేడవనాఁడు చూడుఁడీ!

కోమటివారిని నిందించినట్లు భీమకవి పద్యములు కొన్ని లక్షణగ్రంథములం దుదాహరింపఁ బడియున్నవి. కవిజనా

శ్రేయమును కోమటిరేచన పేర రచించిన కవియే యిట్లు కోమటి వారిని గర్హించునా యని సంశయము.

చ॥ గొనకొని మర్త్యలోకమునఁ గోమటి పుట్టఁగఁ బుట్టెఁ దోన బొం
కును గపటంబు లాలనయుఁ గుచ్ఛితబుద్ధియు రిత్తభక్తియుఁ
దనువరిమాటలుఁ బరధనంబును గ్రక్కున మెక్కఁ జూచుటల్
కొనుటలు నమ్ముటల్ మిగులఁ గొంటుఁదనంబును మూర్ఖవాదముఁ

ఉ॥ కోమటి కొక్క టిచ్చి పది గొన్నను దోసము లేద ; యింటికిఁ
నేమ మెఱింగి చిచ్చిడినఁ జెందద పాపము ; వాని నెప్పుడే
నేమరుపాటున న్మతియు నేమి యొనర్చిన లేద దోస మా
భీమనిలింగ మాన ! కవిభీముని పల్కులు నమ్మి యుండుఁడీ !

ఉ॥ వేములవాడభీమ ! భళిరే ! కవిశేఖరసార్వభౌమ ! నీ
వేమని యాన తిచ్చితివి యిమ్ములఁ గోమటి పక్షపాతివై
కోమటి కొక్క టిచ్చి పది గొన్నను దోసము లే దటంటి వా
కోమటి కొక్క టీక పది గొన్నను ధర్మము ధర్మపద్ధతిఁ.

సాహిణిమారుఁ డనుదండనాథుఁడు చాళుక్యచొక్క భూపతి నెదిరించె నట ! భీమకవి యామారుని శపించి చొక్క భూపతికే జయము చేకూర్చె నట.

ఉ॥ చక్కఁదనంబుదీవి యగుసాహిణిమారుఁడు మారుకైవడిఁ
బొక్కిపడంగలండు చలముఁ బలముఁ గలయాచళుక్యపుం
జొక్కనృపాలుఁ డుగ్రుఁ డయి చూడ్కుల మంటలు రాలఁ జూచినఁ
మిక్కిలి రాజశేఖరునిమీఁదికి వచ్చిన రిత్త వోవునే !

కళింగగంగు నాస్థానమునకు భీమకవి యరుగఁగా నాతఁ

డనాదరమున నిది సమయము కాదు పొమ్మనె నఁట! దానిపై భీమన కోపించి శాప మిట్లొసగెను.

ఉ॥ వేములవాడభీమకవి వేగమె చూచి కళింగగంగు తా
స్నానము మాని కోపమున సందడి దీర్చిన రమ్ము పొమ్మనెన్
వోఁమును జూడ దోస మిఁక ముప్పదిరెండుదినంబు లావలన్
జాముస కర్ధమం దతనిసంపద శత్రులపాలు గావుతన్.

శాపము ఫలించెను. రాజకళింగగంగు గర్భదరిద్రుఁడై పరుల కెఱుకపడకుండఁ బ్రచ్ఛన్నవేషము దాల్చి తిరిప మెత్తుచుఁ బొట్ట గడపుకొనుచుండెను. భీమకవి యొకనాఁడు రాత్రి పల్లకి నెక్కి దివటీలతో నెక్కడకో పోవుచుండఁగా నాతఁడు త్రోవ నేఁగుచుఁ జీకటిలో నొకగోతఁ గూలి 'అయ్యో! కాలిదివటీయైన లేదయ్యెఁ గదా!' యనుకొని చింతిల్లె నట! అది భీమకవి విని నీ వెవ్వండ వని యడుగ 'భీమకవిగారిచే జోగి చేయఁబడిన వాఁడ' ననె నట! భీమకవి 'రాజకళింగగంగవా' యనఁగా నాతఁడు కేల్మోడ్చి 'రక్షింపుఁ'డనె నట! అంతట

ఉ॥ వేయుగజంబు లుండఁ బదివేలు తురంగము లుండ నాజిలో
రాయలఁ గెల్చి సజ్జనగరంబునఁ బట్టము గట్టుకో వడిన్
రాయకళింగగంగు కవిరాజభయంకరమూర్తిఁ జూడఁగాఁ
బోయెను మీనమాసమునఁ బున్నమ వోయినషష్ఠి నాటికిన్.

అని యాశీర్వదించి తిరిగి లబ్ధరాజ్యునిఁ జేసె నట.

ఒక బ్రాహ్మణుని దొడ్డిలోని పేరాముదపాకులు భీమకవి తాలూకు నొక రోకఁడు మందు కని కోసికొనఁ బోగా నాయింటి బ్రాహ్మణుఁడా నొకరును బారతోఁ గొట్టెనఁట ! ఆ బ్రాహ్మణుఁ డడఁగారునట్లు భీమకవి శపించెను.

క॥ కూరడుగము కాయడుగము
వారయఁగా నుల్లి బచ్చ లల్ల మడుగ మా
పేరాముదపా కడిగినఁ
బారమ్మునఁ నేసె నట్టి బాపడు ద్రెళ్ళున్.

అనుగ్రహించి భీమకవి జన్నమాంబ యనునామెకు గండమాలావ్యాధిని పద్యరచనచేఁ గుదిర్చె నట.

క॥ ఘనరోగంబులబలమా
కనుఁగొనఁగా జన్నమాంబ కర్మపుఫలమా
నినుఁ బ్రార్థించెద వినుమా
మునుకొని యోగండమాల ! మునుగకుఁ జనుమా !

కొన్నాళ్ళ కామెమీఁద మరలఁ గోపించి శపించి మరల నావ్యాధి నామెకే వచ్చునట్లు చేసె నట.

భీమకవి తనశాపానుగ్రహాశక్తిమత్త్వమును ప్రశంసించు కొన్నపద్య మిది.

సీ॥ గడియలోపలఁ దాడి కడఁగి ముత్తునియగాఁ
దిట్టిన మేధావి భట్టుకంటె

మీాఁగడ తఱకలు

రెండుగడెల బ్రహ్మదండిముం డ్లన్నియు
డుల్లఁ దిట్టినకవి మల్లుకంటె
మూఁడుగడెలకుఁ దా మొనసి యత్తినగండి
పగులఁ దిట్టినకవిభానుకంటె
ఆఱజాములోపలఁ జెఱువునీ ళ్ళింకంగఁ
దిట్టినబడబాగ్నిభట్టుకంటె

గీ॥ ఉగ్రకోపి నేను నోపుదు శపియింపఁ
గ్రమ్మఱింప శక్తి గలదు నాకు
వట్టిమ్రానఁ జిగురు పుట్టింప గిట్టింప
బిరుదు వేములాడ భీమకవిని.

ఉ॥ రామునమోఘబాణమును రాజశిఖామణికంటిమంటయుఁ
భీమగదావిజృంభణ ముపేంద్రునివజ్రముఁ జక్రిచక్రముఁ
దామరచూలివ్రాఁతయును దారకవిద్విషు ఘోరశక్తియుఁ
వేములవాడ భీమకవి లేశము తిట్టిన రిత్త వోవునే.

౫

ప్రాచీనాంధ్రవచనకావ్యములు.

"దేశభాషలందుఁ దెలుఁగు లెస్స" నాఁ బరఁగిన మన యాంధ్రభాషయందు నన్నయభట్టారకుఁ డాదిగాఁ గల తొల్లింటి కవులెల్లరును జంపూప్రబంధములను, మిక్కిలి తక్కువగా నిర్వచన పద్యకావ్యములను మాత్రమే రచించిన ట్లెఱుకపడుచున్నది గాని శుద్ధవచన కావ్యములను, మఱియు దృశ్యకావ్యములను రచించినట్లు కన్పట్టదు. ఆద్యప్రకృతి యగుగీర్వాణభాషయందు, సుబంధుని వాసవదత్తయు, బాణుని కాదంబరీ హర్షచరిత్రములును, దండి దశకుమారచరిత్రమును మొదలుగాఁ గొన్ని ప్రౌఢతమము లగుగద్యకావ్యములు గలవు. కాళిదాస భవభూతి ప్రముఖుల రసోత్తరము లగుదృశ్యకావ్యములును గలవు. మన యాంధ్రవాఙ్మయము సంస్కృతవాఙ్మయమును బట్టి పుట్టి పెరుగుటయు, దొలుదొలుతఁ బ్రాయికముగా నాంధ్రకావ్యకర్తలు సంస్కృతగ్రంథములనే యనువదించుచు వచ్చుటయు విస్పష్టమ కదా. పురాణాదులతోఁ బాటు మున్నె కొన్ని గద్యకావ్యములును, దృశ్యకావ్యములును, సంస్కృతమునుండి మన వారిచేఁ దెనుఁగున ననువదింపఁబడెనుగాని యీ యనువాదములును జంపూరూపములే యయ్యెను. వచనకవిత్వ మొక

కవిత్వ మనిపించుకొన దని తలఁచి నన్నయ భట్టారకాదులు రచింపమానిరని కొందఱనియెదరు గాని యది సమంజసమయినట్టు కన్పట్టదు. సంస్కృతమున వాసవదత్తాకాదంబర్యాదులకున్న గౌరవమసామాన్యమైనది గదా! కవిత్వమునకు ఛందఃపరిశ్రమమే ముఖ్యమనుట కెవ్వరంగీకరించెదరు? పద్యకవిత్వముకంటె గద్య కవిత్వమే కవియొక్క సంపూర్ణశక్తి నపేక్షించునని సంస్కృత భాషయందు "గద్యం కవీనాం నికషం వదంతి" యనునానుడి కలదు. నన్నయాదులు వచనకావ్యరచన మీ కారణముచేతనే మాని రన్నచో దృశ్యకావ్యములు రచింపమికి వేఱొక కారణము వెదకవలసియుండును. వారు వీనిని రచింపమికిఁ గారణమిదియని నిరూపింప వలనుపడదు.

పదపడి యిటీవల పదునాఱవశతాబ్ది తుదనుండియు వచన కావ్యములును యక్షగానము లనునొకవిధ మగురూపకవికారము లును రచింపఁబడుచు వచ్చినవి. యక్షగానము లంతకుఁ బూర్వము నయిత ముండిన నుండియుండును గాని వచనకావ్యములు లేవన వచ్చును. ఆంధ్రభోజుఁ డనఁబడు కృష్ణదేవరాయల నాఁట నుండియుఁ జోళపాండ్యాది రాజ్యములందుఁ దెలుఁగు రాజ భాషగా వ్యవహరింపఁబడుచు వచ్చెను. ఆరాజ్యములను విజయ నగరరాజసంబంధులు పరిపాలించుచువచ్చిరి. పదునాఱవ శతాబ్ది నుండి యాంధ్రదేశమున రచింపఁబడిన వానికంటె నక్కడ రచింపఁ

బడిన తెనుఁగుఁగబ్బములు మెండు. మఱియు నవి రసోత్తరములు-నయి యున్నవి. విజయవిలాసాది ప్రబంధము లయ్యెడనన్నఁ బుట్టినవే. నాఁ డక్కడ రచింపఁబడిన కబ్బము లింకను మనకుఁ గొన్ని చేకుఱలేదు. మన యాంధ్రభాషావధూటి శుద్ధ ద్రావిడదేశమున నయితముఁ దన నుడికారపుఁ బొంకమును సంపూర్ణాదరము వడసి పోషింపఁ బడినదిగదా! తొలుదొలుత నాంధ్రవచన కావ్యరచన దక్షిణదేశముననే యారంభింపఁ బడినది. దక్షిణదేశమందు రచింపఁబడిన యీ వచనకావ్యములఁ గూర్చి ప్రశంసింపఁ బోవునప్పుడు ముందు నన్నయభట్టారకాదులు తమ గ్రంథములం దందందుఁ బొందుపఱుచుచు వచ్చిన వచనములఁ గూర్చియుఁ గొంత చర్చించుట యావశ్యకము కాకపోదు. నన్నయభట్టారకుని కవనమునం దెడనెడఁ గల్గుగద్యములు మన యచ్చుకూర్పునఁ బదిపదునైదు బంతులకంటె హెచ్చుగాక యుచ్చుట లిచ్చుచుండును. తొంటికవుల రచనలలో నన్నయ భట్టారకుని గద్యములే పద్యములట్లు ధారాచమత్కృతి గల్గి చదువ నింపై యుండును. తిక్కనామాత్యుని గద్యములు మిక్కిలి మెలపు మీఱిన తెలుఁగుఁ బలుకుబళ్లతో నించుక జిలుగులై బిగువుగల్గి రస మొల్కుచుండును. ఈతని కృతులందు గద్యములు నన్నయార్యుని కృతులందువలెఁగాక, కొంచెకమెుడై నిడుదలునై పొడకట్టుచున్నవి. ఎఱ్ఱనార్యుని కృతులందలి గద్యము

ఒక్కొకయెడఁ బ్రౌఢ మగుసంస్కృత రచనమును, గొండొక యెడ నినుపారు తెలుఁగుఁగూర్పును గల్గి నిబిడములై ప్రాయికముగా వర్ణనాంశము గల్గియుండును. ఈ ముప్వురి గద్యములును ననుప్రాసప్రయాసరహితము లై యెల్లవిధముల మేల్మికూర్పు గల్గియున్నవి. కవిత్రయమునకుఁ దర్వాతివారు రచించిన గ్రంథములందు గద్యములు మిక్కిలి మాఱుపాటును జెందినవి. నాచన సోమనాథుని గద్యము చదువువారికి గుండియ తల్లడమును గల్గించుచుఁ గొండవీటిచేఁత్రాళ్లవలె బొడుగువాఱి దేసి తెలుఁగుఁ బల్కులతో నిండారి యనుప్రాస విన్యాసములచే నతికఠినములై యుండును. ఈతని గ్రంథమున వచనము లచ్చునఁ బోసి ముద్ర కొట్టఁబడినట్లు నెలకొని యున్నవి. యుద్ధాదికమును వర్ణించు నట్టులం దీతఁ డిట్టివచనములఁ బెట్టుచుండును. కథాంశమును జెప్పునప్పు డీతని కృతియందు గద్యములే యంతగాఁ గాన్పింపవు. శ్రీనాథుఁడు సంస్కృతప్రాయముగా నుద్ధతశైలితో నతిప్రౌఢ మగువచనముల రచించెను. ఒక్కొకయెడ నీతని గద్యములు నన్నయార్యుని గద్యములతో సయితము సాటివచ్చుచుండును. తెలుఁగుఁగూర్పులఁగూడఁ గొండొక కలయఁ గూర్చినను బోతనామాత్యుఁడు వచనములను గడునిడుదలుగను గఠినములుగను నెలకొల్పెను. పెద్దనాదుల కృతులందు వచనములు మిక్కిలి తక్కువ. ఉన్నను వర్ణనాత్మకములై యతిప్రౌఢములై యుండును. పెద్ద

నాదులకుఁ దర్వాతికవులు కొందఱు పద్యములందు వలెయు గణ యతిప్రాసనిర్బంధములేమిచేఁ దమకుఁ గల్గెడుసౌకర్యమును వీడ నాడి యిబ్బడిగా నిర్బంధములను దెచ్చి పెట్టుకొని, తమ గ్రంథము లందు బహుక్లిష్టముగను, అనుప్రాస నిరంతరముగను, దురవ బోధముగను వచనములఁ గూర్చుచు వచ్చిరి. ఇట్టి వచన ములను ప్రాయికముగాఁ దద్గ్రంథములఁ బఠించువారు వదలి వేయుచుందురు.

నన్నయభట్టారకాదులు పద్యములం దింపుగాఁ గూర్చ వలను పడనివంశక్రమాది వృత్తాంతమును దెలుపవలసినపుడును మిక్కిలి విరివిగా నున్నకథ నల్లంతలో సంగ్రహింపవలసినపుడును బఠించువారికి నిరంతరపద్య సంఘటనమువలనఁ గల్గు విసువు నపయింపవలసి నపుడును నెడనెడ సంస్కృత గ్రంథమును మీఱక హృద్యము లగుగద్యములఁ గల్పించిరి. నాచనసోమనాథుఁ డుత్తరహరివంశమును దెల్గించె నన్నపేరేగాని యందుండి తన యిచ్చకు వచ్చిన మూఁడునాల్గుకథలఁ గైకొని విచ్చలవిడిగాఁ గ్రంథము రచించినవాఁ డగుటచేఁ బద్యములందును గద్యము లందును గూడఁ దనగడుసరితనమును విశృంఖలముగఁ జూపు కొనఁ గల్గెను. పోతనామాత్యునకు భాగవతమందలి యాధ్యా త్మికవిషయములు కొన్ని పద్యములందుఁ గూర్పఁ గుదురని వగుటచే గొప్ప గొప్ప గద్యములఁ జెప్పక తప్పదయ్యె.

...ధ్యాత్మికవిషయములఁ జెల్పునపుడే కాక మఱికొన్ని యెడలను గూడ నీతఁడు పెక్కువగా వర్ణనలఁ బెట్టుకొని కఠినము లగుగద్యములను గూర్చెను. తర్వాతఁ బెద్దనాదులు తాము విశృంఖలముగాఁ గల్పింప దొరఁకొన్న మనుచరిత్రాది ప్రబంధములందుఁ జంద్రికాదులను వర్ణింపమొదలిడి యనల్పము లగుకల్పనలఁ గల్పించుకొని యవి పద్యములం దిముడ్పఁ గుదురకపోఁగా శబ్దాడంబరముం దాదరము మెండుకొనుకతన నంతంత లేసి ప్రౌఢ గద్యములఁ గూర్చిరి. అప్పటి నుండియుఁ బ్రబంధ మనుచుఁ గూర్ప మొదలిడిన తర్వాత నట్టి గద్యములఁ గూర్చుట కవులకుఁ దప్పని పనివలె నయ్యెను. మన తెల్గుదేశమున శుద్ధవచనకావ్యము లుప్పిల్లమియ కాక చంపూప్రబంధములందలి గద్యములస్థితియు నీవిధమున నుండుకాలమున దక్షిణదేశమునం దాంధ్రవచనకావ్యరచన మారంభింపఁబడినది. అప్పుడక్కడ రచింపఁ బడిన గద్యకావ్యములందుఁ గేవల కల్పితములు లేవు. అన్నియును బురాణములును దదుపాఖ్యానములునుగనే కన్పట్టుచున్నవి. నన్నయాదులచే రచింపఁబడిన భారతాదిప్రబంధములు ప్రౌఢతమము లగుకతనఁ దదర్థగ్రహణము సామాన్యజనసులభము గాక పోవుటయే యక్కడ తొలుత నీ వచనకావ్యరచనోపక్రమమునకుఁ గారణమయినట్టు చూపట్టుచున్నది. తఱచుగా నీ కావ్యములందు వాక్యములు క్లిష్టాన్వయములై యంతును బొంతును లేక యుం

డును. వీనియందు గిరిసరిదాదివర్ణన మంతగాఁ గన్పట్టదు. సం స్కృతమూలమునఁ గల ప్రధానకథ ననుసరించి పరిమితము లగు వర్ణనలతో నీ వచనరచన కావింపఁబడినది. ప్రౌఢదీర్ఘ సమాసములును, ననుప్రాసప్రయాసములును వీనియందుఁ గానరావు.

సంహితైకపదే నిత్యా నిత్యా ధాతూపసర్గయోః
నిత్యా సమాసే వాక్యే తు సా వివక్షా మపేక్షతే.

సంస్కృతభాషయం దీ కారిక వాక్యమున సయితము సంహిత వివక్షాయత్త మని తెలుపుచున్నది. కాని యీపద్ధతి తెలుఁగుఁభాషయందుఁ దొల్లింటికవు లవలంబించినవారు కారు. గద్యమున నేకవాక్యమందు సంహితను దప్పకపాటించుటయేకాక, రెండువాక్యములు కలయునప్పుడు సయితము విడువరైరి. ఈ కారణముచేఁ బ్రాచీనాంధ్రగ్రంథములం దెక్కడను సంధి విడువఁబడిన గద్యము కాన్పింపదు. ఈదక్షిణదేశపుటాంధ్రవచనకావ్యములందుఁ గొన్నింట నిట్లుకాక, యుచ్చారణసౌలభ్యముకొఱకై క్వాచిత్కముగాఁ బయికారిక ప్రకారము సంహిత యవివక్షితమై సంధి విడనాడఁబడియున్నది

కొందఱు లోకవ్యవహారానుగుణముగా నాబాలసుగ్రహమగు తెలుఁగున వచనము రచింపవలయు ననునభినివేశముతోఁ గావలయు శబ్దలక్షణాదికమును సైత మంతగాఁ బాటింపరైరి. ఎంతయేని సలక్షణమును బ్రౌఢమును నగుపద్యకవిత్వమున నాతి

తేరిన పుష్పగిరి తిమ్మన్న రచించినవచనమును గొండొకపట్టులఁ వ్యాకరణమును నిరాకరించుచున్నది. ఇప్పటికి నాకుఁ జేకుఱిన వచనగ్రంథములలోఁ దొల్తటిది

వ చ న భా ర త ము.

ఈ గ్రంథమునుగూర్చి తెలిసికొనవలసినయంశ మెక్కువ కలదు గావున మును మున్న యిందలి యాశ్వాసాంత గద్యముఁ జదువుదము.

'ఇది శ్రీరామచంద్ర చరణారవింద సేవాభినందన పవన నందన వరప్రసాదాసాదిత గీర్వాణాంధ్ర కర్ణాటకాది నానాభాషా కావ్యరచనాచతుర, శ్రీమన్మహా రాజాధిరాజ రాజపరమేశ్వర రాజమార్తాండ ప్రౌఢప్రతాపాప్రతిమ వీరనరపతిబిరుద తెంబర గండ బిరుదాంకిత శంఖచక్రమకరమత్స్య హనూమద్గరుడ గండ భేరుండ సింహశరభసాళ్వాది నానావిధదేవార్హ ధ్వజాంకిత యాద వవంశతిలక, అంగ వంగ కళింగ కాశ్మీరలాటాంధ్ర ద్రవిడ ద్రావి డాది నానాదేశాధీశ్వర కిరీటకోట సంఘట్టనన్యస్త నిస్తులనవరత్న పరాగపరాగిత నిజభవన ద్వారాసక్తానేక జనపాలఫాలతల ఘటి తాంజలిపుంజ రంజితారవిందక (ప) రాయమాణ సభాస్థానస్థ సింహాసనాధిరూఢ నానావిద్వదభీష్ట వరప్రసాద దేవరాజచిక్క దేవరాజకరుణాప్రాప్త కర్ణాటరాజ్యలక్ష్మీ నృత్యరంగాయమాణ

శ్రీరంగపట్టణ పరిపాలనాథా దృత 'సైన్యాధిపత్య నిర్వాహక' మహారాష్ట్ర మదేభ పంచానన, కేళాది వంశాటవీదావ దహన, మధురానాథమదవిమర్దన, జయాఘాటశిరః కందుక క్రీడన, యస మంతరాయ నాసికాకృంతన, నింమోజిసమూలో న్మూలన, దాదోజిప్రాణహరణ, దండధర ప్రతాప శిలవిరల ఫాలేరాయ ఫాలాక్షరవిదలన, నానావిధానేకాంతర్బాహ్యాదిశా త్రన మేఘౌఘ ఝంఝానిల, పరరాజగర్వాంధకారవిదళనదిన రాజదళవాయి 'దొడ్డరాజతనూజ' యాచకసురభూజ భుజ బలాటోప పరాజితారిరాజన్య సమర్పితానేక రత్నరాశియుత ధనకనక వస్తు వాహనాది సువస్తువిస్తారిత సంతోషితాఖిల భూసు రాశీర్వాదానువర్ధిత పుత్రపౌత్రాది వంశాభివృద్ధి విరాజమాన, 'కళవేకుల వంశాంబుధి రాకానిశాకర' ఆశ్వలాయనసూత్ర, పరమపవిత్ర భారద్వాజగోత్రప్రదీప కాసేతు శీతాచల మధ్యవర్తి కాశీ ప్రభృతిపుణ్యక్షేత్ర నిత్యాన్నదానా ద్యనేకధర్మ శాస్త్రోక్త దానదీక్షావిచక్షణ, క్షాత్రాధీశ్వర కార్యఖడ్గప్రవీణ అనవధికా గ్రహారగృహారామక్షేత్రాది సంతోషితాఖిల కవిరాజ, శ్రీ వీరరాజ ప్రణీతం బైనమహాభారత వచనకావ్యమునందుఁ బ్రథమాశ్వాసము.

ఈ చదువఁబడిన గద్యమువలన నీ గ్రంథమును రచించిన యాతఁడు మైసూరుప్రభు వగుచిక్కదేవరాయలయొద్ద దళవాయి

యయిన దొడ్డరాజు కుమారుఁ డగువీరరాజని తెలియుచున్నది. మైసూరుప్రభువులలోఁ జిక్క దేవరాయలు మిక్కిలి ప్రఖ్యాతుఁడు. ఈతనిఁ గూర్చి సంస్కృతాంధ్ర కర్ణాటభాషలలోఁ గొన్ని గ్రంథములు రచింపఁబడెను. తెలుఁగునఁ జిక్కదేవరాయవిలాసమును నింక ననేకచాటు పద్యములును గలవు. ఈతఁడు 1650 తర్వాత 1700 లోఁగా రాజ్య మేలెను. ఇంచు మించుగా మనగ్రంథ కర్తయు నాకాలముననే యుండును. ఈకవి తాను ఆశ్వలాయన సూత్రమును భారద్వాజగోత్రమును గల క్షత్రియుఁ డయినట్లు చెప్పుకొనెను. ఈతని దాతృత్వాదికమును, ఈతని జనకుని ప్రతాపాదికమును గద్యమువలనఁ దెలిసికొననగును. ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తక భాండాగారమున నప్పకవీయమునకు రూపాంతరమై వీరభూపాలీయ మనునొక లక్షణగ్రంథము గలదు. కూర్చినగ్రంథ కర్తవే రందుఁ దెలియుట లేదు గాని యది యీవీరరాజు నుద్దేశించి చెప్పఁబడినదే. ఈభారతసంగ్రహమును ప్రాచ్యలిఖితపుస్తక భాండాగారముననే కలదు గాని యసమగ్రమై యాదిపర్వము మాత్రమే చూపట్టుచున్నది. ఇయ్యది శ్రీకృష్ణాంకితముగాఁ దేనియ తేటవోలె సారస్యము గల తెలుఁగు వచనమున రచింపఁబడినది. నన్నయాదుల భారతమున కిది దండాన్వయము గాదు. సంస్కృతభారతపు మక్కికి మక్కి కాదు. కథాంశమును జక్కగాఁ దేటపఱుచు స్వతంత్రరచనము. ఈకవి తనగ్రంథ ముద్ధతశైలి

నుండవలయునని యపేక్షింపక సర్వసామాన్యముగా నర్థమగు నట్లుండవలయునని తలంచి తలంచినట్లే నిర్వర్తించెను. ఈ గ్రంథమున నెక్కడను బిగువుదక్కి నీరసముగా నుండుకూర్పు కాన్పింపదు. కొంత వచనభాగమును మచ్చు చూపుచున్నాఁడను.

"కుమారకా! యేను జాత్యంధుండ నయినను పాండుభూపాలుండు నన్ను మిగులం బూజించె. అది యెట్లంటేని, లోచనంబులు లేమింజేసి పరదళంబుల మొగ్గరంబులు పన్ని యగ్గలిక మెఱయ గెలువంజాల; స్వరాష్ట్రపరిపాలనంబున కసమర్థుండ. సాంగంబులుగ వేదంబులను రాజనీతిశాస్త్రంబులు నధికరించితి. ఎంత యధికరించిన నేమి ప్రయోజనంబు. క్షత్రియుం డగువాఁడు ధర్మమార్గంబుదప్పక సమరంబుగావించి హతుండయ్యేనేని స్వర్గంబున కరుగు. జయించినఁ గీర్తియును భూమియుంబడయుంగావున నాయుధోపజీవుల కాయోధనం బవశ్యకర్తవ్యంబు. అట్లు గెలిచి పుత్త్రులయెడ నైశ్వర్యంబు నిలిపి వనవాసంబున కరుగవలయు, నిట్టి కర్మంబున కే నసమర్థుండనయినను పాండునృపాలుండు నన్ను రాజ్యంబున నిలిపి తాను దిగ్విజయంబుసేసి సకలధనంబులు నా యధీనంబులు గావించె. అతండు నన్ను రాజ్యంబున నిలుపుటకు ధర్మంబు కారణంబగుంగాని వేఱొండు నిమిత్తంబు లేదు. క్షత్రియులకుఁబుత్త్రు లెందఱున్నను, తేజోధికుండ జ్యేష్ఠుండగుంగాని వయోధికుండు జ్యేష్ఠుండు కానేరండు. అట్లు గావునఁ దేజోధి

కుం డగుపాండునృపాలుండు వయఃక్రమంబునఁ గనిష్ఠుండయ్యు జ్యేష్ఠుండనంబడు, నతనికుమారులు వేదశాస్త్రంబులు చదివి సకలార్థంబులుఁ దెలిసి గుణంబులం బ్రసిద్ధులగుచు నస్త్రాభ్యాసంబు సేసి లోకద్వయంబునం బూజ్యులగుచు జనులు తమయెడ ననురాగంబు సేయ మెలఁగుచున్నవారు. ధర్మపౌరుషప్రభావంబుల వార లధికులై యున్నయెడ వారల నెట్లు నగరంబు వెలువరింపించి వారణావతంబునకుం బనుపువాఁడ, నట్లు పనిచినను లోకంబునం గలజనులు నిందింపకుందురె ?

(ఆదిపర్వము-నూటముప్పది తొమ్మిదవ యధ్యాయము.)

ఈ వచనము సంస్కృభారతమునఁ గల్గు విషయము లన్నియును గల్గి యాంధ్రభారతము కంటె మిక్కిలి విపులముగా నున్నది. ఈచదువఁబడిన భాగము నన్నయార్యుని రచనమున నత్యల్పమగునట్లు సంకుచింపఁబడినది. విస్తరభీతిచే దానిని గూడ నిం దుదాహరింప మానితిని. సంస్కృత భారతప్రకార మధ్యాయ విభాగముతో నీయాదిపర్వము మూఁడాశ్వాసములుగా విభజింపఁ బడినది. ఆశ్వాసాద్యంతములందుఁ బద్యములు కలవు.

ఈ గ్రంథమునందుఁ గొంత ప్రాచీనప్రయోగసరళి కన్పట్టుచున్నది. (1) అమ్మహాసంగ్రామంబునకుం గూడిన పదునెనిమిది యక్షౌహిణుల రాజులును గాలవశంబునం జని రందులకు

సుయోధనుండు హేతువై నిల్చుటంజేసి యజ్ఞానంబునం దన కేమియుఁ దోఁచదయ్యె నెంత తెలిసెద నన్నం దెలివి సెందఁజా లక యున్నవాఁడ. (2) సూతనందనా! యీఁతకార్యంబు నడచిన పిమ్మటఁ దాను బ్రతికియుండుటకు ఫలంబు లేశంబునుం గాన (ధృతరాష్ట్రునిపల్కులు) (3) ఓ డుండుభంబ! తొల్లి యొక దుష్టభుజంగంబు తనకుఁ బ్రాణపదం బయినప్రమద్వరకుఁ గీడా చరించె (రురునిపల్కు)

ఇట్టి వాక్యములందు 'నేను' శబ్దము ప్రయోగింపఁబడు పట్టులందుఁ 'దాను' శబ్దము ప్రయోగింపఁ బడినది. పూర్వకవుల రచనలం దిట్టి ప్రయోగములు కలవు.

(1) ఈప్రబంధముం-దన కిపు డంకితంబుఁ బ్రమదంబునఁ జేయుము. (ప్రౌఢకవిమల్లన)

(2) అత్యుగ్రబాణశక్తిఁ దన్నుఁ బంపు దేవ (మన్మథుని పల్కు) (నన్నిచోడదేవుఁడు)

ఇట్లు కొంతప్రాచీనప్రయోగసరణి కలదు.

మఱియు

(1) శంతనునరపాలుం డేకాంతంబున నేకాంతంగనుఁగొని మరులుకొనియె యథార్థంబునఁబలుకరింపుమన సూతుండిటులను. (2) నే నిక్కన్నియకు జనకుండ నగుటం జేసి పలుకరించెద

నాకర్ణింపుము—ఇట్లు పెక్కువాక్యములందు 'పలుకు' ధాతువు ప్రయోగింపఁ బడునెడ 'బలుకరించు' ధాతువు ప్రయోగింపఁ బడినది. ప్రాచీన గ్రంథములం దిట్టి ప్రయోగములు కలవో యని సందియ మగుచున్నది. ప్రయోగ వైచిత్ర్యము లిట్టివి కొన్ని గలవు.

మఱియు నిందుఁ దత్సమక్రియలకు శత్రర్థమున నింపు గాగమము తఱచుగాఁ గావింపఁబడినది. దక్షిణదేశపుఁ బ్రబంధములం దెల్ల నిట్టిప్రయోగములు కుప్పతెప్పలుగాఁ గలవు. ఆంధ్ర దేశమందు రచింపఁబడిన వసుచరిత్రాది ప్రబంధములందును గలవు. పెద్దనామాత్యుఁడు కూడ 'ఇంపు మీఱంగ ధాత్రి పాలింపు చుండఁ' అని ప్రయోగించెను. ఇది ప్రాచీనకవిసమ్మతము కాదు.

అమహాదర్థక మగుతచ్ఛబ్దమునకు 'వాటిని' మొదలగు రూపములు గూడ వాడఁబడినవి. అయ్యవి యసాధువులు. ఇంక నెందేనిఁ జిన్నిచిన్ని దోషము లిట్టివి మఱికొన్నియు నుండిన నుండఁ బోలును. బహుస్థలములందుఁ జూపట్టు చుండుటచేఁ బై ప్రయోగములు గ్రంథకర్తృకృతములే యని చెప్పవలసియున్నది. ప్రాయికముగాఁ దాళపత్త్రిసంపుటములు లేఖక దోషభూయిష్ఠ ములై యుండును. అట్టి దోషములనుగూడఁ దద్గ్రంథకర్తలకుఁ దగిలింపరాదు.

ఈ వచనభారతము నీవీరరాజును మఱికొందఱును గలిసి పూరించినట్లున్నది. తంజాపురపు సరస్వతీభాండాగారమున వచనాత్మకము లగుశాంత్యానుశాసనికపర్వములు క్రమముగా నారాయణ తుపాకుల యనంతభూపాలక కర్తృకము లయినవి కలవు. ఇక్కడి యీయాదిపర్వమునందుఁ గూడ వీరరాజు నాశ్వాసాంత గద్యమునం దొక్కచో నడుమఁ దుపాకుల యనంత భూపాలకు గద్యమును వ్రాయబడియున్నది. ఈతుపాకుల యనంత భూపాలకుఁడు మధురరాజుల యొద్ద దళవాయి యని తెలియుచున్నది. ఈతడును వీరరాజు సమకాలపువాఁడే కాఁదగును. అనంతభూపాలక కర్తృకము లయిన వచనకావ్యములు మఱికొన్ని గలవు. అందు విష్ణుపురాణము, భగవద్గీత యనుగ్రంథములు ప్రాచ్యలిఖితపుస్తక భాండాగారమునం దున్నవి. విష్ణుపురాణ మాఱాశ్వాసముల గ్రంథముగా రచింపఁబడినది. వెన్నెలకంటి సూరనార్యుని విష్ణుపురాణముకంటె నియ్యది కడు విపులమై సంస్కృత మూలము ననుసరించుచున్నది. ఈకృతియును శ్రీకృష్ణునకే సమర్పింపఁబడెను. ఈ విష్ణుపురాణవచనము ధారాళ మగురచన గల్గి యించుక ప్రౌఢమై మిక్కిలి చక్కఁగ నున్నది. వచనభారత మందువలెఁ గాక యిందు సంస్కృతసమాసములు కొండొక మెండుగాఁ జూపట్టుచున్నవి.

ఇంచుక మచ్చు చూపుచున్నాఁడను.

"అంత శ్రీకృష్ణుండు విమలతర చంద్రికా సాంద్రంబును, హృదయానంద కరంబు నై, వికసితనీలోత్పల కుముద సౌరభంబులచే దిగంతంబులఁ బరిమళింపఁ జేయునట్టిశరత్కాలంబున నుత్ఫుల్ల కుసుమవాసనాసక్తంబులై ఝుంకారం బొనర్చునట్టి తుమ్మెదలమొత్తంబుచే నలంకృతంబును విహారయోగ్యంబును నగుబృందావనంబుం గనుంగొని, యచ్చట గోపవనితానికరంబుల తోడఁ గూడి రమియించి వారల మనోరథంబులు నెఱవేర్పఁ దలంచి, యొక్కనాఁటి రాత్రియందు నొక్కరుఁడ, నవరత్నఖచిత దివ్యాభరణభూషితుండును, దివ్య చందనచర్చితగాత్రుండును, మనోజ్ఞకుసుమమాలికాధరుండును నై వనంబునకుం జని, జగన్మోహనంబును, నవ్యక్తమధురంబును, నమృతోపమానంబును, మాత్రాలయసమన్వితంబును నగువేణుగానం బొనర్చుటయు, సర్వభూతమనోహరం బగునయమ్మురళీనాదం బాలకించి గోపాంగనలు మదనబాణవిదళితహృదయలై యవ్వాసుదేవనందను సమీపంబున కరుదెంచిరి. అం దొక్కసుందరి నిజగృహంబునంద యుండి శ్రీకృష్ణుని వేణునాదంబున కనురూపమును, నవ్యక్తమధురంబునుఁగా మెల్ల మెల్లన గానంబు గావించె."

(అయిదవయాశ్వాసము 13వ అధ్యాయము)

ఈతని గద్య మిట్లున్నది.

" ఇది శ్రీనందనందనచరణారవిందమత్తమధుకరాయమాణచిత్త చతుర్విధకవితాసామ్రాజ్యభోజ చంద్రగిరి కృష్ణభూపాలకతనూజ భాగమాంబాగర్భశుక్తిముక్తాఫల తుపాకులయనంతభూపాలక ప్రణీతం బైన విష్ణుపురాణంబునందుఁ బ్రథమాశ్వాసము "

వచనభారత కర్త యయినవీరరాజు కుమారుఁ డగునంజరాజుచే సయితము పెక్కులు వచనకావ్యములు రచింపఁబడెను. నంజరాజు మైసూరురాజునొద్ద మంత్రియై మిక్కిలి యెన్నికకెక్కినవాఁడు. ఈతని నుద్దేశించి సంస్కృతమున నభినవకాళిదాసబిరుదాంకుఁ డగునృసింహకవిచే నంజరాజయశోభూషణమను పేరఁ బ్రతాపరుద్రీయమునకుఁ బ్రతిబింబముగా నొకయలంకారశాస్త్రగ్రంథము రచియింపఁబడెను. తద్గ్రంథకర్త గ్రంథావసానమున నిట్లు చెప్పుకొన్నాఁడు.

శ్లో॥ ఆలూరితిర్మలకవే రభినవభవభూతినామబిరుదస్య
సుహృదా నృసింహకవినా కృతి రకృత నవీనకాళిదాసేన.

ఈ యభినవకాళిదాసు దైనందినప్రబంధ నిర్మాణసాహసికుఁ డఁట! నంజరాజయశోభూషణము ప్రౌఢరచన గల గ్రంథము. నంజరాజుచే రచింపఁబడిన వచనకావ్యములందు

5

హాలాస్యమాహాత్మ్యము, విష్ణుభక్తవిలాసము, హరభక్తవిలాసము, కాశీమహిమార్థదర్పణము ననునవి నాకుఁ జేకుఱినవి. హాలాస్య మాహాత్మ్యమున నీనంజరాజు తనతండ్రిని

ఉ॥ ఆదళవాయి దొడ్డవసుధాధిపమౌళికిఁ గల్గె సజ్జనా
హ్లాదకరుండు షోడశమహాద్భుతదానధురంధరుండు తే
జోదినసాథుఁ డంచితయశోధవళీకృతసర్వదిక్తటుం
డాదినృపాలసన్నిభుఁ డుదారుఁడు వీరనరేంద్రుఁ డున్నతిన్.

అని వర్ణించెను. ఈతనికబ్బములలో హాలాస్యమాహాత్మ్యము స్కాందపురాణమందలి దక్షిణమధురాపురీమహిమమును దెలుపు హాలాస్యఖండమునకు సరిగాఁ దెలుఁగున రచియింపఁబడినడెబ్బదిరెం డధ్యాయములవచనకావ్యము. నంజరాజకవి వచనరచన యించుక ప్రౌఢమై మిక్కిలి చక్కఁగనే యున్నను వచనభారతశైలికిఁ గొంతకొంత వెన్కబడుచున్నది. అందందు వ్యాకరణాపాకరణము లేకపోలేదు. ఈకవినిగూర్చి శ్రీవీరేశలింగముపంతులుగారు కొంత వ్రాసియున్నారు. గ్రంథవిస్తరభీతిచేఁ దక్కినగ్రంథముల వదలి హాలాస్యమాహాత్మ్యమునుండియే మచ్చున కించుక వచనభాగ మును జదివెదను.

"ఆసిద్ధుండు భయభక్తియుక్తుం డగురాజుం గనుంగొని వాంఛితార్థమ్ము వేఁడుకొమ్మనుచుఁ బలుక నమ్మహీపాలుం డక్కసికిం బ్రణమిల్లి యంజలి గావించి సద్గుణవంతుఁ డగుపుత్రుం

గరుణింపు మని యభ్యర్థింప సిద్ధనేమధరుండును సచ్చిదానంద స్వరూపుండును భగవంతుండు నగుహాలాస్యనాథుండు "ఓయీ పాండ్యభూపాలకా! నీ కత్యంతైశ్వర్యసమేతుం డగుపుత్రుండును గీర్తియు దీర్ఘాయుష్యంబును గడపల శాశ్వతం బగుముక్తియుం గలుగుం గాక యని వచియించి గజముఖంబువలన నేకావళియుం దీసి యిచ్చి యాశీర్వాదంబులచేత నతనిం బ్రమోదంబు నొందించి కరమ్ములం దదీయశరీరమ్ము నివిరి ముహూర్తమాత్రమునం దదృశ్యుం డగుటయు భూపాలుం డాసిద్ధుని విచిత్రం బవలోకించి యిది సుందరేశ్వరువినోదం బని మనంబునం దలంచినవాఁడై లింగమూర్తిధరుం డగునమ్మహాదేవుసాన్నిధ్యంబున కరిగి భక్తిచేత నమస్కరించి యిట్లని వినుతించె."

(ఇరువదియేడవ యధ్యాయము)

ఈ నంజరాజు కర్ణాటభాషయందు భారతేతిహాసమును వచనకావ్యముగా రచించెను. అదియును బ్రాచ్యలిఖితపుస్తకభాండాగారమునం గలదు.

ఈకాలముననే మధురాపురీనాథుఁడైనవిజయరంగచొక్కభూపాలునాదరమునఁ బెక్కులు వచనకావ్యములును బద్యకావ్యములును రచింపఁబడినవి.

రాజరాజనరేంద్ర, కృష్ణరాయ, రఘునాథరాయాదుల

వలె నీప్రభురత్నమును నాంధ్రకవీశ్వరుల కాలంబమై 1704 మొదలు 1731 వఱకు రాజ్య మేలెను. శేషము వెంకటపతి మొదలగువా రీతని యాస్థానకవులుగా నుండిరి. అహల్యాసంక్రందనవిలాసమును రచించినసముఖము వెంకటకృష్ణప్పనాయకుఁ డీతనికొల్వున నున్నవాఁడు. అహల్యాసంక్రందనవిలాసమున

గీ॥ ‘సముఖమీనాక్షినృపగర్భవిమలజలధి
చంద్ర! వేంకటకృష్ణేంద్ర! శౌర్యసాంద్ర!
మునుపు జైమినిభారత మనఘ! వచన
కావ్య మొనరించినట్టిసత్కవివి కావె.’

అని తారాశశాంకవిజయ మొనర్చిన శేషము వేంకటపతి మెచ్చినట్లు వెంకటకృష్ణప్పనాయకుఁడు చెప్పుకొన్నజైమినిభారత వచన మిప్పు డీయాంధ్రసాహిత్యపరిషత్తువారిచే దక్షిణదేశము నుండి సంపాదింపఁబడినతాళపత్రగ్రంథములందుఁ గలదు. ఈతనిచే రాధికాసాంత్వన మనునేకాశ్వాసక్షుద్రప్రబంధము రచింపఁబడినది. కొంతకాలముక్రింద నాతాళపత్రగ్రంథమును విక్రయించుటకై యొకరు ప్రాచ్యలిఖితపుస్తకభాండాగారమునకుఁ గొనివచ్చిరి. దానిని నేను జూచితిని. ముద్దుపళని రాధికాసాంత్వనమం దిందలి పద్యము లన్నియుఁ గలవు. మఱికొన్ని పద్యము లెక్కువగాఁ జేర్పఁబడి నాల్గాశ్వాసములుగా ముద్దుపళని గ్రంథము విభక్తమయి కన్పట్టుచున్నది.

విజయరంగచొక్కభూపాలకు నాస్థానముననే కవీశ్వరుఁడుగా నున్న వెలగపూడికృష్ణకవిచే వేదాంతసారసంగ్రహ మను వచనకావ్య మొకటి రచింపఁబడెను. అది నాకుఁ జేకుఱలేదు. ఈవిజయరంగచొక్కభూపాలకుఁడునయితముశ్రీరంగమాహాత్మ్య మనువచనకావ్యమును రచించెను. ఈవచన మంతగా నిర్దుష్ట మన వలనుపడదు

నులువుగా నర్థ మగునట్లు వ్యావహారికశైలిని రచింపఁబడినది. ఇంచుక యుదాహరించెదను.

“అంత నవి యన్నియు దేవేంద్రుఁడు విని కోపము చేసి కొని ఐరావతము నెక్కి వజ్రాయుధమును దూసికొని దేవతల నెల్ల సహాయముగాఁ గూర్చుకొని ఆరాజుండుతపస్థలంబునకుఁ జనె. అప్పుడు ఇక్ష్వాకుమహారాజు పూజాద్రవ్యముల నెత్తుకొని దేవేంద్రునికి నెదురుగాఁ బూజ చేసెను. అప్పు డాదేవేంద్రుఁడు ఏకకాలంబుగాఁ గొండలు కొట్టే వజ్రాయుధమును జేతఁ దీసికొని కొట్టెను. ఆదెబ్బశబ్దమునకు రాజైనతాను ఇనుమంతైన మనస్సు చలించక శ్రీమన్నారాయణమూర్తియం దుండెడు చక్రమును ధ్యానము చేసెను.” ఈగ్రంథము లేఖకదోషములతో నిండియున్నది. ఇంచుక సంస్కరించి యీభాగమును మచ్చు చూపితిని.

ఎరె నీప్రభురత్నమును నాంధ్రకవీశ్వరుల కాలంబన్మె 1704 మొదలు 1731 వఱకు రాజ్య మేలెను. శేషము వెంకటపతి మొదలగువా రీతని యాస్థానకవులుగా నుండిరి. అహల్యాసం క్రందనవిలాసమును రచించినసముఖము వెంకటకృష్ణప్పనాయకుఁ డీతనికొల్వున నున్నవాఁడు. అహల్యాసంక్రందనవిలాసమున

గీ॥ 'సముఖమిా నాక్షీనృపగర్భవిమలజలధి
చంద్ర! వేంకటకృష్ణేంద్ర! శౌర్యసాంద్ర!
మునుపు జైమినిభారత మనఘ! వచన
కావ్య మొనరించినట్టిసుకృతివి కావె.'

అని తారాశశాంకవిజయ మొనర్చిన శేషము వేంకటపతి మెచ్చినట్లు వెంకటకృష్ణప్పనాయకుఁడు చెప్పుకొన్నజైమినిభారత వచన మిప్పు డీయాంధ్రసాహిత్యపరిషత్తువారిచే దక్షిణదేశము నుండి సంపాదింపఁబడినతాళపత్రగ్రంథములందుఁ గలదు. ఈతనిచే రాధికాసాంత్వన మనునేకాశ్వాసక్షుద్రప్రబంధము రచింపఁబడి నది. కొంతకాలముక్రింద నాతాళపత్రగ్రంథమును విక్రయించు టకై యొకరు ప్రాచ్యలిఖితపుస్తకభాండాగారమునకుఁగొనివచ్చిరి. దానిని నేను జూచితిని. ముద్దుపళని రాధికాసాంత్వనమం దిందలి పద్యము లన్నియుఁ గలవు. మఱికొన్ని పద్యము లెక్కువగాఁ జేర్పఁబడి నాల్గాశ్వాసములుగా ముద్దుపళని గ్రంథము విభక్త మయి కన్పట్టుచున్నది.

విజయరంగచొక్కభూపాలకు నాస్థానముననే కవీశ్వరుఁడుగా నున్న వెలగపూడికృష్ణకవిచే వేదాంతసారసంగ్రహ మను వచనకావ్య మొకటి రచింపఁబడెను. అది నాకుఁ జేకుఱలేదు. ఈవిజయరంగచొక్కభూపాలకుఁడునయితముశ్రీరంగమాహాత్మ్య మనువచనకావ్యమును రచించెను. ఈవచన మంతగా నిర్దుష్ట మన వలనుపడదు

సులువుగా నర్థ మగునట్లు వ్యావహారికశైలిని రచింపఁ బడినది. ఇంచుక యుదాహరించెదను.

"అంత నవి యన్నియు దేవేంద్రుఁడు విని కోపము చేసికొని ఐరావతము నెక్కి వజ్రాయుధమును దూసికొని దేవతల నెల్ల సహాయముగాఁ గూర్చుకొని ఆరా జుండుతపస్థలంబునకుం జనె. అప్పుడు ఇక్ష్వాకుమహారాజు పూజాద్రవ్యముల నెత్తుకొని దేవేంద్రునికి నెదురుగాఁ బూజ చేసెను. అప్పు డాదేవేంద్రుఁడు ఏకకాలంబుగాఁ గొండలు కొట్టే వజ్రాయుధమును జేతఁ దీసికొని కొట్టెను. ఆదెబ్బశబ్దమునకు రాజై నతాను ఇసుమంతైన మనస్సు చలించక శ్రీమన్నారాయణమూర్తియం దుండెడు చక్రమును ధ్యానము చేసెను." ఈగ్రంథము లేఖకదోషములతో నిండియున్నది. ఇంచుక సంస్కరించి యీభాగమును మచ్చు చూపితిని.

ఈవిజయరంగచొక్కభూపాలుకాలమున నింక ననేక వచనకావ్యములు రచింపఁబడినవి. మిత్రవిందాపరిణయమును రచించినకుందుర్తి వెంకటాచలకవియు నీతని యాస్థానమం దున్న వాఁడే. ఈతఁడు

సీ॥ "చదివినా వేమేమి చదువ యోగ్యంబులో
యవి యెల్ల నిస్సంశయంబు గాఁగ,
వచనకావ్యములుగా రచియించినావు భా
రతభాగవతములు రామకథయు."

అని విజయరంగచొక్కభూపాలుఁడు తన్ను మెచ్చినట్లు చెప్పుకొనెను. ఈతని భారత, భాగవత, రామాయణ వచనములు మనకు లభింపవలసియున్నవి.

పదపడి సమీరకుమారవిజయ మనుప్రౌఢప్రబంధ మొన ర్చినపుష్పగిరితిమ్మనార్యుఁడు భాగవతసార మను వచనకావ్య మొనర్చెను. ఉత్తరరామాయణము నొనర్చినకంకంటిపాపరాజకవి కీతఁడు మిత్రము. ఈతని భాగవతసారము సంస్కృతాంధ్రభాగ వతములకు మిక్కిలిసంగ్రహముగా నున్నది. ఇందలివచనశైలి మిక్కిలి తేలికగాఁ దేటగా నింపు గూర్చుచున్నది. రచనాప్రౌఢిమ నీగ్రంథమందు తిమ్మకవి చూపలేదు. వ్యాకరణమును మీాఱిన ప్రయోగము లందం దందుఁ గన్పట్టుచున్నవి. ఇంచుక మచ్చు చూపుచున్నాఁడను.

భాగవతసారము.

షష్ఠస్కంధము.

"ఆలో యమకింకరులు అఘోరయమపాశమున నతనిని గట్టిగాఁ గట్టి, కొంపోవ నుద్యోగించఁగా, నంతలో ఆజానుచతుర్బాహులు, నీలమేఘశ్యాములు, సుగుణాభిరాములు, అమిత దయాళురు, విష్ణుదూతలు వచ్చి, ఆపాశము ద్రెంచి పాఱవైచి, యమదూతలఁ బాఱఁద్రోలి, యాతనాశరీరధారి యైనఆయజామిళుని వెఱవకుమని అభయమిచ్చి, యాదరించి పలికిరి. యమ భటులును దిట్టలుగనుక, వెనుకకుఁబోయి మఱలివచ్చి, ఆ మకర కుండల, కిరీట, హార, కేయూర, వైజయంతీ, వనమాలికా భర ణులైన విష్ణుదాసులఁ జేరవచ్చి 'అయ్యా మీరెవ్వరివారలు? మమ్మెఱుంగరా పాపకర్మునిఁబట్టి మేము కొంచుకుపోవఁగా అడ్డగించ మీకుఁ బని యేమి యున్నది. యముని శాసనము మీకు నవ్వులాయెనా?" అనఁగా శ్రీమన్నారాయణుని కింకరులు పలికిరి. "రారోయి యమభటులారా! మీరు ధర్మరాజు దూతలుగనుక గుణవంతులు. మీపలుకులయందుఁ గఠినత్వము లేదు. ఈ బ్రాహ్మణుండు దురాచారియగును. ఇతండు దండింపఁదగియుండియు దండనకుఁ దగనివాఁడై నాఁడు. దండార్హుం డెవ్వాండు? దండింపఁదగనివాఁడెవ్వాండు? ఆత్మకు కర్మానుభవము ఎటువలె

కలుఁగును? వినిపింపుండనిన కేలుపుఁణుకుచున్న యమదూతలు పలికిరి. వినరయ్యా మహాత్ములారా! శ్రీభగవంతునియొక్క వాక్యములు వేదములు. అందు చెప్పఁబడ్డది ధర్మ మనఁబడును. వేదమార్గము తప్పినసే అధర్మమగును. ధర్మమున సుఖమును అధర్మమున దుఃఖమును ప్రాణులు పొందుదురు. ప్రాణి చేసిన పాపపుణ్యములకు సాక్షులు సేనా యున్నారు. కర్మ మేవేళ జీవుఁడు సేయునో ఆకాలమే కర్మమునకు సాక్షియై యుండును. కాఁబట్టి తప్పించుక పోఁగూడదు."

ఈ కవియే రచించిన సమీారకుమారవిజయ మందున్న వచనమునుగూడ నించుక చదివినచో నాతనికి భాగవతసార మెంత తేలికగా నర్థమగునట్లు రచింపవలయు ననునభినివేశము కలదో తేటపడఁగలదు.

సమీారకూమారవిజయమందలి వచనము

"ఇప్పగిది నప్పరమపావనుం డప్పు డుప్పరంబునఁ గప్పు జిగిగప్పిన నాయొప్పిదంబు విప్పుగుమెప్పునం దప్పక చూచి మువ్విరి గొను భక్త్యనురాగసంభ్రమంబుల మత్పరాయణుం డగుటం జేసి యచ్చోటు వాసి మదీయసన్నిధిఁ బెన్నిధిఁ గన్న పేదచందంబున డెందంబు గందళింపఁ దనమనోవృత్తి ననుసరించు శరీరంబు సభృత్యపరివారంబుగా మఱచి దూరంబున నున్ననన్నుఁ జేరంబూని

కూర్చున్న యటుల తద్గగనంబున కుద్గమించునయ్యంచితాత్మ సంచరణంబున. ”

మనుచరిత్రమునకుఁ దర్వాత రచింపఁబడుచు వచ్చిన ప్రబంధములందలి గద్యములు తఱచుగా నీ తెఱఁగుననే యుండును.

ఈ తిమ్మకవియు దక్షిణదేశపువాఁడో యని సందియము కలుగు చున్నది.

ఎరశూర్ యమ్మాళ్వాద్యార్ చిన్నయ యనునతఁ డీతని భాగవతసారమును ద్రావిడభాషలోని కనువదించెను. ఆ ద్రావిడానువాదమున నిట్టు కలదు. “ఇందె పన్నిరెండు కందంగళుం, శ్రీ కృష్ణప్రీతియాయ్, తెలింగిలెయుం పుష్పగిరి తిమ్మయ్యార్ వణ్ణినది పార్తు ఎరశూర్ యమ్మాళ్వాద్యార్ శిన్నయ్య తమళ్ వచన మాహా వణ్ణినదు.”

ఈ పుష్పగిరి తిమ్మకవి 18-వ శతాబ్ది మధ్యమున నున్నవాఁ డని శ్రీ వీరేశలింగము పంతులవారు వ్రాసియున్నారు. కంకంటి పాపరాజు నుత్తర రామాయణమునకు, విష్ణుమాయావిలాసమునకు, నీకవి సమీరకుమారవిజయమునకు నూఱు సం॥ పై బడినకాలమున వ్రాయఁబడిన భిన్నదేశపుఁదాళపత్త్రిప్రతులు ప్రాచ్యలిఖితపుస్తకభాండాగారమునఁ గలవు. 200 సం॥ పూర్వము వ్రాయఁబడినతాళపత్త్రిపుఁబ్రతులు నైజాం దేశము నందు

బ్రహ్మశ్రీ మానవల్లి రామకృష్ణకవిగారు సంపాదించినట్లు చెప్పు చున్నారు. భాగవతసారపు ద్రావిడభాషానువాదమునకే వ్రాఁబడిన తాళపత్త్రప్రతులు చూపట్టుచున్నవి. కావునఁ గం కంటి పాపరాజకవియు, పుష్పగిరి తిమ్మకవియు, నంతకంటెఁ బూర్వులై యుందురు. తిమ్మకవి భాగవతసారము ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తకభాండాగారమున నసమగ్రముగాఁ గలదు.

మీఁదఁ జేర్కొనఁబడినవిగాక తంజాపురపు సరస్వతీ భాండాగారమునఁ గొన్ని వచనకావ్యములు గలవు. త్రికామకవి ధేనుమాహాత్మ్యము, ఆచార్యవిజయము, సోమకవి బలభద్ర విజయము, పరమానందతీర్థుల బ్రహ్మవిద్యాసుధార్ణవము, మఱియు, మైరావణచరిత్రము, వివేకచింతామణి, వివేకసారము మొదలగువచనగ్రంథము లచ్చటి పుస్తకసూచియందుఁ గన్పట్టు చున్నవి. ఆగ్రంథములఁ గూర్చియుఁ దత్కర్తలగూర్చియు దద్గ్రం థములఁ బరిశీలించిన పదపడిగాని తెలుప వలనుపడదు. 17, 18-వ శతాబ్దులం దింకను గొన్ని వచనకావ్యములు దక్షిణదేశ మున నుప్పతిల్లి యుండును.

భారతసావిత్రి, గోవ్యాఘ్రచరిత్రము మొదలగు కొన్ని చిన్నిచిన్ని వచనగ్రంథములను, మనకుటుంబములందు వృద్ధపరం పరగా స్త్రీపురుషులు కంఠపాఠము చేసి భగవద్గీతవోలెఁ బ్రతిదిన మును బారాయణము సేయుచుందురు. ఏనాఁ డెవ్వరిచే రచింపఁ

బడెనో తెలియరాదు గాని యీవచనములు చక్కనికూర్పు గల్గి మాధురములై యొప్పు లొల్కుచున్నవి. భారతిసావిత్రినుండి యించుక యుదాహరించుచున్నాఁడను.

"సుయోధనా! ఆదరంబుమీఁద నొసంగినశాకమాత్రం బేనియు మనంబున కమృతోపమానంబై చను. భక్తి లేక యిచ్చిన నమృతం బయినను నిస్సారంబై చను. నాపలుకులు వినఁ గలవాఁడ వై తేని నీదురభిమానంబు విడిచి పాండునంద నులకు రాజ్యంబు సమభాగంబుగాఁ బంచి యిచ్చి మీరు నూర్వురు వా రేవురుఁ గలసి యేకభవించి యుండుట కార్యంబు."

ప్రాచ్యలిఖితపుస్తక భాండాగారమున నొండు రెండు శతా బ్దులకు మున్ను దక్షిణదేశమునఁ గేవలవ్యావహారిక భాషలో రచింపఁబడిన వచనగ్రంథములు కొన్ని సేకరింపఁబడియున్నవి. విస్తరభీతిచే వానినింగూర్చి యిచ్చట ముచ్చటింప మానితిని.

తొంటికాలమున సర్వలోకసామాన్యముగా సర్థ మగు టకై యెంత పండితు లయినను వ్యాఖ్యానాది గ్రంథముల రచి యించునప్పుడు కేవలవ్యావహారికభాషనే యుపయోగించుచుం డెడివారు. సర్వలక్షణసారసంగ్రహ మొనర్చి ప్రసిద్ధి కెక్కినచిత్ర కవి పెద్దన్న (హరిశ్చంద్రనలోపాఖ్యానవ్యాఖ్యాత) తాళ్లపాక తిరువేంగళనాథుఁడు (అమరకోశవ్యాఖ్యాత) మొదలగులాక్షణికు

లగు ప్రాచీనవ్యాఖ్యాత లెల్లరును దమ గ్రంథములందు సంస్కార శూన్య మయినయీభాషనే యుపయోగించుచు వచ్చిరి. అప్పటి యీవచనరచనలందును గొంతవఱకు వ్యాకరణ నిరాకరణ మీకారణము చేతనే సమకుఱియుండు నని యీవఱకే వాకొనియుంటిని గదా.

19-వ శతాబ్దినుండి మనదేశమున వచన రచన యుపక్రమింపఁబడినది. చిన్నయసూరిగారు 19-వ శతాబ్ది ప్రారంభమునఁ జెన్నపురమునఁ బ్రఖ్యాతపండితులుగా నుండిరి. వీరినాఁటనుండియుఁ గల్పితవచనగ్రంథములు మిక్కిలి వెలువడఁజొచ్చినవి. వారివచనరచన మిక్కిలి సరసమై ప్రౌఢమై సర్వాతిశాయి యై తర్వాతివారి రచనలకు మార్గదర్శక మైనది. ఇంతకంటె సుప్రసిద్ధ మగువీరిరచనను గూర్చి చెప్పఁ బని యుండదు.

చిన్నయసూరిగారి కాలమునఁ జెన్నపురముననే కోలా శేషాచలకవి యను నాతఁడు గోడే వెంకట జగ్గారాయలవారికిఁ గృతిగా నీలగిరియాత్రాచరిత్ర మనునొకహృద్య మగు గద్యప్రబంధమును గల్పించెను. ఈకవి రచన చిన్నయసూరిగారి త్రోవను వెన్నాడుచు మిక్కిలి చక్కఁగా నున్నది. అతిశయోక్త్యాదికావ్యాలంకారంబులం దొలంగి కలయూ పెటింగించువేడ్క నిఖిలజనను బోధం బగునట్లుగా రచించిన ట్లాతఁడు చెప్పికొనియెను.

ఇంచుక చదివెదను

"నావిడిదలు యగునిలు సొచ్చినయనంతరంబ యెచ్చటఁ గూర్చుండిన నెచ్చటఁ గ్రుమ్మరిన నెద్ది యంటిన నాసర్వం బతిశీత లం బయి గోచరించె నంతఁ గొంతతడవునకె చలి మొలతెంచె. మార్గశ్రమంబున న్విడిదల ప్రవేశించు సమకాలంబునన శీతంబు గోచరింప దయ్యె నని తోఁచెను. మఱునాఁడె నాకును నాబాసట యయి వచ్చిన శ్రీనివాసమొదలారికిని స్వదేశంబునుండి కొంపో యిన చలితొడుగు లొడళ్లం దొడిగికొన వలసివచ్చె అచ్చట నగ్ని యొకండు దక్క నెల్లపదార్థంబులు నతిశీతలంబు లయి యున్న యవి. కొన్నిపదార్థంబులు మంచుగడ్డలంబోలి శీతంబుచే దుస్స్పర్శంబు లయి యున్నయవి. ఱెంకాయనూనియ నేతి తెఱంగునం బేరుచున్నది. వార్చినతోడన పులియయందు వడ్డిం చిన యన్నంబు కొంత ఘృతవ్యంజనాదులతోడ మొదల భుజించి యెడఁ గలుగఁ ద్రోచి యుంచిన యవశిష్టాన్నంబు భుజి యింపఁ బోయిన నొకానొకప్పుడు పర్యుషితకల్పం బయి కానం బడియెడు. మఱియు నచ్చటిచలి రేవగళ్లు హూహూకారంబుఁ బుట్టించుచున్నయది."

స్కాందపురాణాంతర్గత మగుశివరహస్యఖండము మదిగొండబ్రహ్మయ లింగారాధ్యకవిచే వచనకావ్యముగా రచింపఁ బడెను. ఈరచన మించుమించుగాఁ జన్నయ్యసూరిగారికాలముననే

యాంధ్రదేశమున రచింపఁబడియుండును. కవివిషయ మంతగాఁ దెలిసినది గాదు. ఈరచన ననుప్రాసక్లేశముఁ గల్గి తత్సమపద బహుళమై యించుక క్లిష్టముగనే యున్నను నిర్దుష్టమైనట్లు కన్పట్టుచున్నది. ముద్రితమై విక్రయింపఁబడుచున్న యీగ్రంథ మునుండి యుదాహరణము గైకొనలేదు.

చిన్నయ్యసూరిగారితర్వాత ప్రెసిడెన్సీకాలేజీయం దాంధ్రోపాధ్యాయులుగా నున్న చెదలువాడ సీతారామశాస్త్రిగారు కొన్ని సంస్కృతనాటకాదులను కథలుగా వచనమున రచించిరి. తేలికపలుకులతోఁ జక్కఁగా నర్థమగుచు నీవచనరచన యింపు గూర్చుచున్నది. చిన్నయ్యసూరిగారికిఁ దర్వాతివచనగ్రంథకర్తలందు సంహితను బాటింపక సంధి విడఁగొట్టి వాక్యములఁ గూర్చినవారిలో వీరు తొల్తటివా రని చెప్పఁ జెల్లును. వీరి గ్రంథములును ముద్రితములై యున్నవి గావున రచన నుదాహరింపలేదు. పదపడి నాఁడునాఁటికి నాంధ్రవచనరచన క్రొత్తక్రొత్తయై పలుదెఱఁగుల వెలయుచున్నది.

భాగవతము.

అష్టాదశపురాణములలో భాగవత మొకటిగాఁ జేర్కొనఁబడినది. విష్ణుభాగవత మష్టాదశపురాణములలోనిది గాదనియు బోపదేవుఁడు దానిని గల్పించె ననియుఁ గొంద ఱందురు. పదుమూఁడవశతాబ్దిలోఁ బ్రఖ్యాతాంధ్రకవీశ్వరుఁడుగా నుండినపాల్కురికిసోమనాథుఁడు విష్ణుభాగవతము కల్పిత మన్నాఁడు. ఎవ్వరేమన్నను విష్ణుభాగవతము మిక్కిలి ప్రఖ్యాతిని గడించినది. అష్టాదశపురాణములలోను దాని కున్నంతగౌరవము మఱి యేపురాణమునకును లేదు. సంస్కృతమున దాదాపుగా నలువదివ్యాఖ్యానములు దాని కున్నవి. సర్వభాషలలోను నది పరివర్తిత మయినది. తెలుఁగుపరివర్తనములఁగూర్చి నే నిక్కడఁ గొంత పేర్కొందును.

పోతన — సింగన.

పదునైదవశతాబ్దిపూర్వార్ధమున భాగవతము నిర్వురు కవీశ్వరులు తెలిఁగించిరి. అందొకఁడు బమ్మెర పోతరాజుగారు. ఈయన కృతి జగత్ప్రసిద్ధమే కదా! రెండవవాఁడు మడికి సింగనార్యుఁడు. ఈతఁడు దశమస్కంధముమాత్రమే ద్విపదకృతిగాఁ

కెనిఁగించినాఁడు. అది తంజావూరుపుస్తకశాలలో నున్నది. అది యింకను నాంధ్రలోకమునఁ బ్రకటితము గాకుండుట శోచనీయము.

పోతరాజుగారిభాగవతము సమగ్రముగా లభించినట్లేనడుమ నొకప్రవాదము పుట్టినది. ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పుస్తకభాండాగారమున కది చేరినదఁట! కాని యాపుస్తకభాండాగారమున నది కానరాదు. అట్టిది దొరకియుండ దనుకొనెదను. ఏల యనఁగా పోతరాజుగారికిఁ దర్వాత నించుమించుగా నలువదియేఁబది యేండ్లకె యాయన గ్రంథమందలి లుప్తభాగముల నితరులు పూరించిరి. పోతరాజుగారికిఁ దర్వాత నలువదియేఁబదియేండ్లకే లభింపనియాభాగము లిప్పుడు లభించిన వనుటను బ్రత్యక్షముగా నాగ్రంథమును జూచినప్పుడు కాని విశ్వసింపరాదు.

పోతరాజుగా రేకశిలానగర (ఓరుఁగల్లు) వాస్తవ్యులు. ఆకాలమున నానగరము విప్లవములపా లయి యుండెను. విద్యావినోదముల కప్పుడక్కడ వెరవులేదు. ఈకారణమునఁ గొన్నాళ్లదాఁక నాగ్రంథము నెవరుఁ దాఁకరయిరి. పరిశీలనము లేకపోవుటచేఁ గాఁబోలు నది కొంతశిథిల మయినది. రాజున కంకిత మిచ్చినచో నాతఁడు పదిప్రతులు వ్రాయించి పదుపురచేఁ జదివించి వ్యాప్తికిఁ దెచ్చియుండెడివాఁడు. పోతరాజుగా రట్లు చేయరైరి. సరిగదా మఱియు నట్టివారిని దిట్టిరి. సర్వజ్ఞసింగభూపతి కుపి

తుఁడై యాగ్రంథమును బూడ్చించినాఁ డని కూడఁ బ్రతీతి కలదు. కాని దాని మనము విశ్వసింపరాదు. ఆయన దానివ్యాప్తికిఁ దోడు పడకుండవచ్చును. పోతరాజుగారు క్రీ 1420 ప్రాంతములం దుండిరి. క్రీ 1490 ప్రాంతములందుఁ గల హరిభట్టు పోతరాజు గారిభాగవతమున లోపించినభాగములను (షష్ఠస్కంధము ఏకాద శద్వాదశస్కంధములు) పూరించినాఁడు. పోతరాజుగారిగ్రంథము సమగ్రముగా నాకాలమున లభించుచుండినచో నాతఁ డాస్కంధ ములఁ బూరింపఁ బూనఁడు. హరిభట్టుకాల మిప్పుడు మనకుఁ దెలిసినదిగాన యిట్లు చెప్పఁగలిగితిమి. వెలిగందలనారయ, ఏర్చూ రిసింగన మొదలగువారికాలములు మన కెఱుఁగ రాలేదు. వారు హరిభట్టుకంటెఁ గూడఁ బూర్వులుగా నుండవచ్చునేమో! అప్పుడే లభింపనిపోతరాజుగారిరచన మిప్పుడు లభించె ననుట విశ్వాస్య ముగా నాకుఁ దోఁపదు. అయినను దొరకినపుస్తక మేదో నలు గురకన్నులకుఁ గానవచ్చు నేని యెల్లని నిర్ణయ మేర్పడును. అదియుఁ గానరాకున్నది. వ్రాఁతప్రతులలో సామాన్యముగా నన్ని రచనములకుఁ గూడఁ బోతరాజుగారిపేరే కానవచ్చును. అది భ్రాంతిజనకమై యుండవచ్చును.

లుప్తభాగములఁ బూరించినవారు.

హరిభట్టు

పోతరాజుగారు భాగవతము నద్వైతసిద్ధాంతానుగుణ

ముగా శ్రీధరవ్యాఖ్యననుసరించి రచించిరి. హరిభట్టువిశిష్టాద్వైత సిద్ధాంతానుగుణముగా షష్ఠైకాదశద్వాదశస్కంధములఁ బూరించెను. హరిభట్టురచన మంత హృద్య మయినదిగాఁ దోఁపదు. తెలుఁగుభాగవతము వ్రాఁతప్రతులు పెక్కులు ఏర్చూరిసింగన షష్ఠస్కంధముతోను వెలిగందలనారయయేకాదశద్వాదశస్కంధములతోను నుండును. కాని యక్కడక్కడఁ గొన్నిప్రతులలో హరిభట్టురచనములు కూడఁ గలసియున్నవి. అమృతప్రవాహము వంటి పోతరాజుగారిరచనము నశించుటచేతఁ దత్తుల్యముగా లుప్త భాగములను బూరింపఁగోరి హరిభట్టువలెనే మఱికొందఱుకూడ రచనముల నెఱపిరి. కాని యెవ్వరికిని దత్తుల్యరచనము పొసఁగ లేదు. అట్టిభాగ్యము భారతకవులకే లభించినది. రామాయణ మునఁ గూడ నొక్కయయ్యలార్యరచనముమాత్రమే భాస్కర రచనముతో సరితూఁగఁ గల్గినది కాని తక్కినవి కొఱవడినవే.

ఏర్చూరి సింగన

భాగవతపూరణములలో నేర్చూరిసింగన షష్ఠస్కంధరచనము ప్రశస్త మయినది. అది కొంతవఱకుఁ బోతరాజుగారిరచనము బోలుచున్నది. హరిభట్టుషష్ఠస్కంధరచనముకంటె నిది యెంతేని మేలితరముగా నున్నది. సింగనకాల మెఱుఁగరాదు. ఆతఁడుకూడఁ గృష్ణరాయలకుఁ బూర్వుఁడే కావచ్చును. కువల

పార్శ్వచరిత్ర యను గ్రంథమును గూడ నాతఁడు రచించెను. అది దొరకలేదు.

సర్వన

ఈతఁడుగూడ షష్ఠస్కంధమును రచించె నఁట! ఈతని గ్రంథము దొరకలేదు. ఈతఁ డెప్పటివాఁడో యెఱుఁగరాదు. ప్రబంధరత్నావళిలో నీతనిగ్రంథమునుండి పద్యము లుద్ధరింపఁ బడినవి.

రాచమల్లువారు

ఇద్దఱో ముగ్గురో వీరెవ్వరో యెఱుఁగరాదు. వీరు గూడ షష్ఠస్కంధమును దెనిఁగించిరి. లక్షణగ్రంథములందు వీరి గ్రంథమునుండి యుద్ధరింపఁబడినపద్యములు పెక్కులు గాన వచ్చును. శృంగారషష్ఠ మని వీరిగ్రంథమునకుఁ బేరు. షష్ఠ స్కంధము నిండఱు పూరించుటకుఁ గలవిశేష మేమో!

వెలిగందల నారయ

ఏకాదశద్వాదశస్కంధములు వెలిగందలనారయ రచిత ములు ఇప్పుడు ముద్రిత మయియే యున్నవిగదా! ప్రాఁతవ్రాఁత ప్రతులలోఁ బెక్కింట 11, 12 స్కంధములు పోతరాజుగద్యము తోనే కానవచ్చుచున్నవి. ప్రతివిలేఖకులప్రమాదము కావచ్చును. ఏల యనఁగా నారెండుస్కంధములును మిక్కిలి సంగ్రహాప్తి

నీరసరచనము గలిగియున్నవి. అది పోతరాజుగారి రచనము కానే రదు. కాని యొకవిశేషమున్నది. పోతరాజుగారియితరస్కంధము లందలిపద్యము లిందుఁ గొన్ని కలవు. హరిభట్టురచనమును నారయ రచనమును గొన్నిపద్యభాగములందును వచనభాగము లందును నైక్య మందుచున్నవి. పోతరాజుగారి రచనము శిథిలమై యుందదుకులుగాఁ గొన్నికొన్ని పద్యభాగములు వచనభాగములు గలిగియుండఁగా హరిభట్టును నారయయును వేర్వేఱుగా నా తు నుకల నదికించి పూరించి యుందు రేమో! ఇట్లగునేని వారిర్వుర రచనములలోఁ గొంతయైక్య ముండుటకుఁ గారణము గుదురును.

సంజీవరాయకవి.

ఈతఁడు నందవరవంశ్యుఁడు. ఎప్పటివాఁడో యెఱుఁగ రాదు. ఏకాదశద్వాదశస్కంధముల నీతఁడుగూడఁ దెలిఁగించెను. ఈతని రచనము ప్రశస్తమైనది. హరిభట్టునారయరచనములకంటె మే లయినది. కాని సమగ్రముగా లభింపలేదు.

గంగన

పంచమస్కంధము నీతఁ డొక్కఁడే తెలిఁగించినాఁడు. ఇది యిప్పుడు భాగవతములో ముద్రిత మయియే యున్నది. ఈతనిరచనము నీరస మయినది.

ఇతర రచనములు

ఇంతవఱకుఁ బోతరాజుగారిభాగవతమున లుప్తభాగములఁ బూరించినవారిఁ గూర్చి పేర్కొంటిని. ఇఁక స్వతంత్రముగా భాగవతములను మరల రచించినవారిఁ బేర్కొందును. ద్వైతవిశిష్టాద్వైతమతముల మూలమునను జైతన్యమతముమూలమునను భాగవతపురాణమునకు గౌరవము మఱి మఱి హెచ్చఁజొచ్చెను. పోతరాజుగారి భాగవతము బహుప్రచారము గలది గాని యది యద్వైతసిద్ధాంత ప్రతిపాదక మగుటఁ గొందఱ కతృప్తిని గొల్పి యుండవచ్చును. ఈకారణమునఁ గూడ మఱికొందఱు మరల భాగవతమును దెలిఁగించి యుందురు.

కోనేరునాథుఁడు

ఈతఁడు కృష్ణరాయలయవసానకాలమందుఁ గలఁడు. బాలభాగవత మనుపేరఁ బద్యరూపముగాను ద్విపదరూపముగాను నీతఁడు రెండుగ్రంథముల రచియించినాఁడు. ఈతని రచనము రసోత్తర మయినది. విశిష్టాద్వైతసిద్ధాంతానుగుణముగా నీతఁడు గ్రంథము రచించెను గాని యనేకస్థలములందుఁ బోతరాజుగారిరచనమును బుడికిపుచ్చుకొన్నాఁడు. ఈతని పద్యగ్రంథ మింతవఱకు ముద్రితము గాకుండుట శోచనీయము. ఈతనిద్విపదరచనము కొంత యిటీవల ముద్రిత మయినది. కాని యదికూడ సమగ్రముగాఁ బ్రకటితము కావలెను.

తెకుమళ్ల రంగశాయికవి

ఈతఁడుకూడ భాగవతమును ద్విపదరూపమునఁ దెనిఁగించినాఁడు. కోనేరునాథునిద్విపద సంగ్రహముగా నున్నది గాని యీతని ద్విపద విస్తృతముగా నున్నది. పుష్పగిరితిమ్మకవి సాహాయ్యమునఁ దా నాగ్రంథము రచించినట్టు కవి చెప్పికొన్నాఁడు. వాణీవిలాసవనమాలికాదిబహుగ్రంథముల నీతఁడు రచించినాఁడు.

పుష్పగిరితిమ్మకవి

ఈతఁడు ద్విపదభాగవతరచనమున రంగశాయికవికిఁ దోడుపడుటే కాక తెనుఁగున వచనభాగవతమును గూడ రచించినాఁడు. అది తేటగా నున్నది. దానిఁ జూచి తదనుసారముగా నరవమున నొకకవి వచనభాగవతము రచించినాఁడు.

తరిగొండ వేంకమాంబ

ఈమెకూడ భాగవతమును ద్విపదరూపమున రచించెను. ఈమె గ్రంథము ఓరియంటల్ లైబ్రరిలో నున్నది. వేఱొకప్రతి క్రొత్తగా చిత్రాడలో నాంధ్రపరిశోధకమండలివారికి దొరకినది. అది యింతవఱకుఁ బ్రఖ్యాత మయినది గాదు. మహనీయురాలగు స్త్రీ రచించిన దగుటచేతను సుకుమారకవిత యగుటచేతను నిది ప్రకటింపఁదగినది.

యక్షగానములు

ఇప్పుడు పేర్కొనఁబడిన రచనములు గాక యక్షగానరూపముగా నున్న భాగవతరచనము లనేకము లున్నవి. అందుఁ గొన్ని రసోత్తరము లయినవి. సిద్ధేంద్రుఁ డనుయోగి రచించినగ్రంథము వానిలోఁ బ్రఖ్యాతము. కూచిపూఁడి (కృష్ణామండలము) బ్రాహ్మణులు పారంపర్యముగా నాయతీంద్రునికృతిని బ్రదర్శింతురు. ఇంక నెందఱో రచించినయక్షగానకృతులు నున్నవి. అన్నింటిలోను నసామాన్యముగాఁ బేర్కొనఁదగిన దింకొకటి కలదు. సంస్కృతమునఁ గృష్ణలీలాతరంగిణి యనుపేర భాగవతదశమస్కంధమును గేయరూపమున రచించినమహనీయులు నారాయణతీర్థులవారు తెలుఁగున రచించినపారిజాతకథ. ఇది భాగవతమందలి పారిజాతాపహరణకథమాత్రమే.

మీఁదఁ బేర్కొనఁబడిన కవీశ్వరుల రచనములలోఁ బ్రఖ్యాతము లయినవానినుండి మచ్చుతునుకలఁ జూపుదును.

భాగవతము.

హరిభట్టు—షష్ఠస్కంధము.

గీ॥ శ్రీసమేత! నిన్ను సేవింప నొల్లక
మీఱి శుభము లొందఁ గోరువాఁడు
చెంగలించి శునకలాంగూలముఖమున
నదిని దాఁటఁ గోరునట్టివాఁడు.

చ॥ అరయఁగఁ బద్మసంభవుఁడు నాత్మనివాససరోజకర్ణికాం
తరమున నుండి తీవ్రపవనప్రహితాధికవీచినాలికా
పరిమితఘోషభీషితవిభావ్యమహార్ణవమందు మగ్నుఁడై
పరువడితో మిముం దలఁచి పారము నొందఁడె భక్తవత్సలా !

శా॥ ఓరాజీవదళాభిరామనయనా ! యోసత్యసన్మంగళా !
యోరాత్రించరకంఠనాళదళనా! యోసర్వలోకాధిపా!
యోరత్నాకరమేఖలాపరివృఢా! యోభక్తకల్పద్రుమా!
యోరాకాహరిణేందురమ్యవదనా ! యోపద్మనాభాచ్యుతా!

శా॥ శ్రీవత్సాంకితమూర్తయే విమలరాజీవాక్షయుగ్మాయ ల
క్ష్మీవక్త్రాంబుజషట్పదాయ వసుధామిత్రాయ సర్వాత్మవే
భావజ్ఞాయ కృపాకరాయ హరయే భక్తార్థసంధాయినే
గోవిందాయ సమస్తదైత్యనివహక్రూరాయ తుభ్యం నమః.

శా॥ ప్రస్కన్నామరరాక్షసున్ ... భూభారాపహర్తన్ మహే
శస్కందాదినుతప్రభావుఁ గమలాసంవాసరాజన్మహో
రస్కున్ విష్ణుఁ దలంచి భాగవతపౌరాణీయమైనట్టిష
ట్స్కంధంబుఁ దెనుంగుఁ జేసెదను గృష్ణప్రీతిగా వేడుకన్.

సంజీవరాయకవి—ఏకాదశస్కంధము.

క॥ ఒకనాఁ డచ్చోటికిఁ గొం
కక కృష్ణకుమారు లేఁగి గర్వితులై కృ
ష్ణకుమారుఁ డైనసాంబుని
నెకసక్కెము మీఱఁ జేసి రింతిగ నృపా.

వ॥ ఇట్లతనియుదరంబున వస్త్రగ్రంథి నున్నతంబై యుండునట్లుగా నంగనావేషధారిఁ గావించి మునులకడకుం దోడ్కొని చని ప్రణతులై యిట్లనిరి.

తరల॥ పరమసంయములార యిచ్చెలి బాల గర్భిణి దీనియం
దరయఁ బుట్టెడుపట్టి సూనుఁడొ యాఁడుబిడ్డయొ సిద్ధితిం
దెలిసి మీ మ్మదిగంగఁ జాలుదు రేర్పఁ జెప్పఁగ నొప్పు నీ
తరుణి మెచ్చఁగ మీకు హస్తగతంబు కాదె యశేషమున్.

మ॥ అనుడుం జ్ఞాని చిచ్చుఁ ద్రొక్కి నవిధంబై యాత్మఁ గ్రోధంబు పె
ల్లునఁ గన్నుల్ దొగరూన వీరి పెనుత్రుళ్ళున్ బాపుకున్న న్మహో
జనులం గేరెద రంచు నెంచి యదువంశం బెల్లఁ బోకార్పఁగా
ఘనమై పుట్టెడు నిప్పరోఁకలి వధూగర్భంబునం బోం డనన్.

గీ॥ యదుకుమారులు భయమున నవయవములు
వడవడ వడంక సాంబగర్భభవముసల
మపుడ కన్గొని యద్భుత మంది యొద్ది
గతియయో యని వగచిరి కౌరవేంద్ర.

వ॥ మఱియు.

చ॥ కటకట మందభాగ్యులము కాలగతిం గడవంగవచ్చునే
యిటు చనుదెంచి సాధుజనహేళన చే మొనరించుటంగదా
పటుతర మైనశాపమున భంగము వచ్చెఁ గులంబు కెల్ల నా
రట మొన సంభవిల్లె మనరా జిఁకఁ నే మనువాఁడొ దీనికిన్.

ఉ॥ ఆఁకటి కోర్చి దప్పికి భయంపడ కార్తని శీతికాదులన్
గైకొన కింద్రియంబుల నఖండధృతిం గుదియించియుం దుదిం
జీకులుబోలెఁ గ్రోధమునఁ జేసియె గోష్పదమగ్నులై కటా
వ్యాకులతన్ వహింతురుగదా! భువిఁ గొందఱు నిష్ఠ డిందఁగన్.

చ॥ తలఁగుమదంబున న్నిజపదంబులకుం బ్రణమిల్లుదేవులం
జెలఁగనగ వొప్పఁ జూచి మునిశేఖరుఁ డిట్లను వీరిలోపలం

దెఱవ నొకర్తుఁ గైకొనుఁడు దివ్యసభాభరణంబు గాఁగ న
క్కఱ గలదేని భీతివడఁగాఁ దగ దాత్మల మీ కొకింతయున్.

చ॥ వినుము విగాఢతర్షత వివేకము మాని సుఖంబటంచు గొ
బ్బునఁ బశుహింస సేయుదురు భూమి దయారహితాత్ములై కటా
వెనుకను బంచతం బెరసి వేదన బొందుదురయ్య మున్ను జ
చ్చినపశుసంఘముల్ దము గ్రసింపఁగ దిక్కఱి ఘోరభంగులన్.

చ॥ ప్రియతమవస్తు వెద్దియుఁ బరిగ్రహయోగ్యము గాదు దానఁ గ
స్తియ సమకూడు సౌఖ్యములఁ దెచ్చు నకించనభావ మెప్పుడున్
రయమున మింట నొక్క కురరం బెఱచిం గొనిపోవు చన్యముల్
పయిఁబడ దానిఁ బోవిడిచి పార్థివముఖ్య వహించె నిర్వృతిన్.

మ॥ సరసావార్యవగాహశీతలములై సంఫుల్లసూనచ్ఛటాం
తరరేణూత్కరపశ్యతోహరములై నానాలతాలాసికా
చరణన్యాసవిధానదేశికములై సంచారమున్ సల్పె మం
ధరవాతంబులు సంయమీంద్ర తనునైదాఘాంబువుల్ డిందఁగన్.

కోనేరునాథుఁడు—బాలభాగవతము.

ఉ॥ విశ్వముఁ గల్గఁజేసియును విశ్వములోనన యుండియున్ గృపా
శాశ్వతలీల విశ్వ మనిశంబును బ్రోచియు నొక్కవేళ న
వ్విశ్వము లీలకై పరిభవించియుఁ దా వెలుఁగొందు నెవ్వఁ డా
విశ్వము దాన యైనకృతి వేడుక నిప్పుడు నన్నుఁ గాచుతన్.

మ॥ బిసినీపత్రములందుఁ గానఁబడునబ్బిందుచ్ఛటల్ సాటిగా
నసువుల్ సంచలనంబు నొందెడి సమోహం బయ్యెడిన్ మేను స
వ్యసనం బయ్యెడు నింద్రియవ్రజము దిక్కై ప్రోవ నన్యుండు లేఁ
డసమానప్రతిభావ నా దయినకుయ్యాలింపు వేగంబునన్.

మ॥ అమితబ్రహ్మరహస్యమార్గగమనాయాసక్తిమచ్చేతసే
విమలాచారజుషే పదత్రయమితోర్వ్యం విష్ణురూపాయ తు
భ్యమహం సంప్రదదే నమో నమను నిత్యప్రీతిర స్త్వంచు ని
స్తముఁడై గ్రక్కున ధారవోసె బలి యుత్సాహంబు సంధిల్లఁగన్.

మ॥ మమతాహంకృతు లుజ్జగించి మదిఁ గామ్యశ్రేణి నిశ్రేణికా
క్రమణభ్రాంతిఁ బరిత్యజించి శమసామ్రాజ్యస్థుఁడై యిందిరా
రమణున్ విష్ణు నశేషశేషిఁ గరుణారాశిం బదిమైకశే
షమతిన్ మర్త్యుఁడు గొల్చు టెంతయు నభీష్టం బార్య నా కెప్పుడున్.

శా॥ లోకప్రస్తుతశాస్త్రజాలముల నాలోకించితిన్ లీప్సచేఁ
బై కొన్నట్టివిచారమార్గమున నొప్పం జూడఁగా నిశ్చితం
బేకం బయ్యె బహుప్రకారముల లక్ష్మీశుండు నారాయణుం
డేకాలంబున నెల్లవారల కనుధ్యేయుండు సంసేవ్యుఁడున్.

ఉ॥ ఎడ్డకుఁ జేయుసత్కృతము వెంగలి కిచ్చినయట్టికన్నె యల్ (?)
గ్రుడ్డికిఁ జూపునద్దములు కుత్సితవృత్తికిఁ జేయుదానముల్
గొడ్డగునట్టిమాని కొనగూర్చినప్రోదులు చక్రహస్తుపై
గొడ్డినభక్తి లేనిగతయుక్తికిఁ జెప్పినశాస్త్రజాలముల్.

రాచమల్లువారి శృంగారషష్ఠము.

మ॥ అని యీవిద్య గురుప్రసన్నుఁడు దృఢస్వాంతుండు నాచిత్రకే
తునృపాలాగ్రణి కిచ్చి నారదమునీంద్రుం డంగిరోయుక్తుఁడై
చనియెన్ బంకజగర్భగేహమున కాసర్వంసహాభర్త దా
ని నుపాసించి భజించె నేడహములన్ విద్యాధరాధ్యక్షతన్.

క॥ అనుటయుఁ గృష్ణద్వైపా
యనతనయుం డిట్టు లనియె నవహితమతి వై
విను మతిగుహ్యము నారా
యణకవచము భక్తవాంఛితార్థప్రదమున్.

గీ॥ తత్త్రమున నాపోశన మెత్తఁబోయి
భూసురుం డెత్తు నుత్తరాపోశనంబు.

సీ.గీతి॥ వలవదు భయంబు వా రెంతవార లైన
నట్టివారలు మన కగ్గ మైనవారు
వారు నిరయంబునకుఁ గాపు వచ్చువార
లనుచు బుద్ధిగఁ జెప్పె మార్తాండసుతుఁడు.

గీ॥ తల్లియుఁ దండ్రి దైవంబు తలఁచ గురుఁడ
కాఁడె యితఁ డేమి చేసినఁ గనలఁ దగునె
నాస్తికాధమ! యోరి! యన్యాయవృత్తి
నాస్తి తత్త్వం గురోః పర మనఁగ వినవె?

చ॥ పెరిగినయీసున న్నెమలిపింఛములం బురివిప్పఁ దోలునీ
సరసిరుహాక్షి వేనలికి సాటిగ నిల్వఁగ నోడి చొచ్చె నిం
దిర శరణంబు తేఁటిగమి నీలము లింద్రుని పేరు గాంచెఁ బె
న్నిరులు గుహాశ్రయంబు గనియెన్ నెఱి గల్గినవారి కోర్తురే.

క॥ నెరసె నెఱసంజ చక్రక
సరసీరుహవిరహవేదనసూచకమై...

క॥ అరిగి సమిత్ప్రసవకుశాం
కురపక్వఫలోత్కరంబు గొని గృహమునకున్
మరలి యిట వచ్చునప్పుడు
ధరణీసురనందనుండు దనకట్టెదుటన్.

౭

మధురకవితలు.

ప్రాచీనాంధ్రలక్షణకర్తలు తెలుఁగుఁగవిత్వమును 'ఆశు, మధుర, చిత్ర, విస్తరము' లనుపేళ్లఁ జతుర్విధముల విభజించిరి. యక్షగానాదు లందులో మధురకవిత్వమునఁ జేరును.

"మధురకవిత్వం బన్నది నాటకాలంకారంబులు, కళికోత్కళికలు, విభక్త్యధిదేవతోదాహరణములు, సప్తతాళనటనలు, నట్టొట్లు, గీతప్రబంధంబులు, చతుర్భద్రికాష్టభద్రికలు, బిరుదావళి, నామావళి, భోగావళి, రంగఘోష, త్యాగఘోష, చతురుత్తరసంఘటనలు, యక్షగానంబున వెలయుపదంబులు, దరువులు, నేలలు, ధవళంబులు, మంగళహారతులు, శోభనంబులు, నుయ్యాలజోలలు, జక్కులరేకుపదంబులు, చందమామసుద్దులు, అష్టకంబులు, ఏకపద ద్విపద త్రిపద చతుష్పదాష్టపదులు నివి యాదిగాఁ గల్గునన్నియు."

— లక్షణదీపిక.

మధురకవితలు ప్రాయికముగా భాష, భావము, ఛందము దేసిగా నుండుటచే సంగీతసంస్కారము గలిగినసామాన్యజనుల నాలుకలమీఁద నాట్య మాడునవిగా నుండును, గాన తొలుత నవి యంతగా లిపి కెక్కక పోయెను. సంస్కృతప్రాయ

రచనలు గలచిత్రవిస్తరకవితల ప్రాబల్యమునఁ గూడ వానికి సత్కవితలలోఁ బరిగణన మంతగా లేకపోయెను. ఇటీవల కవులుగాఁ బురాణప్రబంధరచయితలే పరిగణింపఁబడుచుండిరి గాని మధురకవితారచయితలు లెక్క కెక్కకున్నారు. ఆంధ్రవాఙ్మయ వృక్షమున ముఖ్యమయిన మాధురకవితాశాఖ యిందాఁక సుపరిశీలనము లేకయే యున్నది. ఇక్కడ నాకిప్పుడు దేసి నాటకము లనఁదగినయక్షగాన రచనముల ప్రశంసయే ప్రసక్త మగుటచే వాని పుట్టుపూర్వోత్తరములఁ గూర్చి మాత్రమే నాకు గోచరించినవిషయములఁ గొన్నింటి వివరింతును.

దేశిదృశ్యరచనలు.

యక్షగానము లన్న పేరు గలదృశ్యరచనములు నన్నయాదుల కాలమున నున్న వనుటకుఁ బ్రబలాధారములు గానరావు. కాని యానాఁడేవో కొన్ని దేశిదృశ్యరచనము లున్న వని మాత్రము గుర్తింపనగును. నన్నయ కినూరేండ్లకుఁ దర్వాత నున్నపాల్కురికి సోమనాథుఁ డిట్లు చెప్పినాఁడు.

"భ్రమరులు జాళెమాల్ బయకముల్ మెఱసి
రమణఁ బంచాంగపేరణి యాడువారు
ప్రమథపురాతన పటుచరిత్రములు
క్రమ మొంద బహునాటకము లాడువారు
లలితాంగ రసకళాలంకారరేఖ

లలవడ బహురూప మాడెడువారు

*　　*　　*　　*

అమరాంగనలు దిగి నాడెడుమాడ్కి
నమరంగ గడలపై నాడెడువారు
ఆవియద్గతి యక్షు లాడెడునట్టి
భావన మ్రోకులపై నాడువారు
భారతాదికథలు చీరమఱుంగుల
నారంగ బొమ్మల నాడించువారు
కడు నద్భుతంబుగఁ గంభసూత్రంబు
లడరంగ బొమ్మల నాడించువారు
నాడట గంధర్వయక్షవిద్యాధ
రాదులై పాత్రల నాడించువారు

పర్వతప్రకరణము — పండితారాధ్యచరిత్రము.

పై ద్విపదలందు, నేటివీథినాటకములు, బొమ్మరాటలు, తోలుబొమ్మలాటలు మొదలగునవి పేర్కొనఁబడినవి. ఇట్టి సంప్రదాయములు వీనిఁ బేర్కొన్న సోమనాథుని కిన్నూఱేండ్ల పూర్వకాలమునఁ గూడ నుండుట సంభావ్యమే. తెలుఁగునకు సాటిభాష లగు ద్రవిడ కర్ణాటభాషల పద్ధతులను బట్టియుఁ దెలుఁగులో నిప్పు డుపలభ్యమానము లగుచున్న కొన్ని ప్రాచీనదృశ్య రచనములతీరులను బట్టియు, ద్రావిడభాషాసామాన్యముగాఁ దొలుత వెలసిననాటకరచనల స్వరూపము కొంత గుర్తింపవచ్చును.

కురవంజి [1]

తొలుత ద్రావిడభాషలలో వెలసినదృశ్యరచనములు కురవంజు లనఁబడునవి. ఆంధ్రకర్ణాట ద్రవిడదేశముల యరణ్యములలో వసించునాటవికులు, చెంచులు, కురవలు (క్రోవ, కోయ) అనువారు. అందుఁ గురవజాతివారి యంజె=అడుగు (నృత్యవిశేషము) కురవంజె[2] యనఁబడెను. చిందు, గంతు, గోండ్లి, అంజె, అంగ—ఇత్యాదులు నృత్యవిశేషములు. ఆంధ్రదేశమున బహుకాలమునుండి శివక్షేత్రము లగుశ్రీశైలము ఇంద్రకీలనగము (బెజవాడకొండ) మొదలగుపర్వతములమీఁదను, నృసింహక్షేత్రము లగువేదాద్రులు (పెక్కు లున్నవి. మంగళాద్రి, సింహాద్రి, గరుడాద్రి, మాల్యాద్రి, వెంకటాద్రి,) మొదల

1. వాల్పొచి గుజ్జరి విర్వేడు (?) దండలాస్యము కందుకక్రీడ యల్లికయును కొరవంజి(జె) శుభలీల గుజరాతి దేసి చొపదము జక్కిణి దురుపదము మదన పదబొత్యమును జోగిపదచాళి శారదాసామ్రాజ్యమును జిందు సవతిమచ్చరంబులు నాట్యకదంబంబు మొదలైన నాట్యముల్ హవణించునవరసజ్ఞ

(విజయరాఘవనృపాలుని ప్రహ్లాదచరిత్ర—యక్షగానము) ఇందు 'కొరవంజి' నృత్యవిశేషముగానే పేర్కొనఁబడినది.

2. కురవంజి, కురవ + అంజె (అంజ, అంజె, అంజియు రూపాంతరములు) కురవంజియు కురవంజెలనుండి కురవంజి అనురూప మేర్పడి యుండవచ్చును.

గుపర్వతములమీఁదను పర్వోత్సవములు (యాత్రలు, జాత్రలు, జాతరలు) జరుగునప్పు డక్కడికి నాగరకప్రజలు చేరుచుండు వారు. వారి వినోదమునకై యక్కడి యాటకులు రాత్రు లందు నృత్యవిశేషములు నెఱపి ధనార్జనము చేయుచుండువారు. అక్కడక్కడి కొరవజాతులవారు చేయునృత్యములు కొరవంజు లనఁబడెను. కొరవంజె యన్నపేరు తొలుత వారి నృత్యమున కును, పిదప నృత్యవిశిష్ట మయిన వారి చిన్నిచిన్ని గేయరచనల కును, నాపై కురవజాతివారికిని గూడఁ బేరైనది. కురవజాతి వారు తొలుత చేయునృత్యవిశేషము కాలక్రమమున నాయా పర్వతప్రదేశముల స్థలమాహాత్మ్యకథలతోను, శివవిష్ణులీలాకథ లతోను మిళితము లయి గేయవిశిష్టనాట్యరూపములను బడ సెను. అపుడు మాయాకిరాతవేషు లగుపార్వతీశివులకథలతో నున్నకిరాతార్జునీయము, నృసింహస్వామి చెంచీతను బెండ్లాడు స్థలమాహాత్మ్యకథలు (చెంచీతకథ) కురవంజులుగా వెలసెను. ఇట్లు వెలసినయాదృశ్యరచనములు తొలుత నత్యల్పముగా గేయ భాగములును విశేషముగా నృత్యమును గలవై యుండెను. అవి సింగి, సింగఁడు — అని యిద్దఱు పాత్రములు గలవై సంస్కృత వీథీనాటకములఁ బోలియున్నవి. సింగి, సింగఁడు సంస్కృతనాట కములలోని నటీనటులవలె నాలుమగండ్రు. వీరిద్దఱే కథాపాత్రము లగుచుందురు. కొన్నింట గథాసంధాయకుఁడు — సంధివచనములఁ

జెప్పువాఁడు—విదూషకుఁ డనఁదగినవాఁడు—మూఁడవపాత్రము—కోణంగి యనువాఁడు —(పిదప చోడిగాఁడు) కాన నగును. కోణంగి సంస్కృతనాటకములలోని విదూషకస్థానీయుఁ డగుట స్పష్టముగాఁ గానవచ్చును. సంస్కృతనాటకములలోని ధ్రువాగానమే కురవంజులలో దరు వనఁబడెను. దేశిరచనలలోనుండి సింగి, సింగఁడు, కోణంగి, దరువు అనునవి నటీనటులుగను, విదూషకుఁడుగను, ధ్రువగను సంస్కృతనాటకములఁ జేరెనేమో యని కూడ యోజింపఁదగినట్లున్నది. ఎంతో కాల మిట్లు కొండపట్టులందు సాఁగుచుఁ బెంపొందినగేయనృత్యసందర్భములు నగరములకుఁ గూడఁ గ్రమముగా వ్యాపించినవి. చెంచులు, కురవలు నడవులనుండి పులిగోళ్లు, అడవిపందికోఱలు, అడవిపండ్లు, వెదురుబియ్యము, వెదురుబెత్తములు, పిల్లనగ్రోవులు, సూదంటురాళ్లు, ఓషధులు, తేనె మొదలగునాటవికవస్తువులను నగరములకుఁ గొని వచ్చి యమ్ముచు నప్పుడప్పుడు తమగేయనృత్యవిశేషములను నగరములందును, బల్లెలందును బ్రయోగించుటచే నవి నాగరకదేశములందును వ్యాపించెను.

యక్షగానములు

[2] ఇట్లు నగరములందు నభిరుచి గొల్పినయాగేయవిశిష్టనృత్యదృశ్యములు, జక్కులవారు(యక్షులు, కళావంతులు)తర్వాత

నగరములందును బ్రయోగింపఁ జొచ్చిరి. వీరి ప్రయోగములందు దృశ్య మయిననృత్యాభినయములతో పాటుగా నధికముగా గేయ వచనరూప మైనశ్రవ్యరచనము గూడఁ జేసెను. కురవంజులకంటె యక్షగానములు పర్యాప్తముగా శ్రవ్యము లగుకవిరచనములు గలవి. వీరిరచనములలో బహువిధము లగుపురాణకథ లెల్లఁ జేరినవి. కురవంజులలోని సింగి, సింగఁడుపాత్రలు మాఱి రాము నల హరిశ్చంద్ర సీతా దమయంతీ చంద్రమత్యాదిపాత్రలు వచ్చినవి. కాని వీనిలో నాటకరచనాసంస్కారసూచకముగా, 'ఎఱుకతసాని' పాత్రము వెలసినది. కురవంజులలోని దేసిరచనల కంటె నత్యధికముగా వీనిలో దేసిచ్ఛందోబద్ధము లగుగేయరచనలు ప్రబలినవి. రాజసభలలో, దేవోత్సవములలో, తిరునాళ్ళలో యక్షగంధర్వాదివేషముల ధరించి [1]వేశ్యలు ప్రదర్శించుచుని గావ్ర

1. శ్రీనాథుఁడు భీమఖండమున ద్రాక్షారామభీమేశ్వర మహోత్సవ సమయములందు సానులు (వేశ్యలు) వేషములు వేసికొని నాటకము లాడుట నిట్లు వర్ణించెను.

సీ॥ విరులదండలతోడి వేణికాభారంబు
పొంకంబు పిఱుఁదులఁ బొఱసి యాడ
మణితులాకోటికోమలఝుణత్కారంబు
రవళి మట్టెల మ్రోఁత యవఘళింపఁ
గుసుమ నిండిన చిన్ని గుబ్బచన్నులమీఁద
ముత్యాలసరంబు ముఱువుఁ జూప

నను, నృత్యధర్మములకంటె గేయధర్మము లధికముగాఁ గలవి కావునను నివి యక్షగానము లనఁబడెను. కళావంతులలో నొక తెగకు నేఁడు జక్కులవా రనుపేరు గలదు. యక్షాదివేషముల ధరించి నృత్యగానప్రదర్శనములను గావించుటచేతనే వారి కాపేరు వచ్చియుండవచ్చును. శ్రీనాథుఁడు క్రీడాభిరామమున జక్కుల వారిని గూర్చి కొంతప్రశంస నెఱపినాఁడు.

సీ॥ కోణాగ్ర సంఘర్ష ఘుమఘుమధ్వని తార
కంఠస్వరంబుతో గారవింప

గలమానతాటంక వజ్రాంకురచ్ఛాయ
లేఁతవెన్నెలఁ బుక్కిలించి యుమియ

గాని యీశాని యై మహోత్సవమునందుఁ
గేల నవచంద్రకాంతపుగిన్నె పూని

భిక్షాటన మొనర్చువేళఁ జేయు
జక్కులు నృత్యంబు జగముల మక్కులు కొలుపు (ఆ ౧. ౧౦౫.)

వ॥ మహోత్సవమండపమునందుఁ బేరోలగం బుండి, కుండలీదండ లాసకప్రేరణీ ప్రేంకణసింధుకందుక ధమాళి చేల మత్తల్లీహల్లీసకాది నృత్యంబు లవలోకించుచు. (ఆ. ౧. ౧౧౭.)

శ్రీనాథునికాలముననే దేవోత్సవాదులయందు వేశ్యలు వేషములుకట్టి నాటకములఁ బ్రదర్శించుసంప్రదాయము ప్రబలినది.

"కీర్తింతు రెవ్వానికీర్తి గంధర్వులు—గాంధర్వమున యక్షగానసరణి" భీమ ఖ—ఆశ్వా. శ్రీనాథునికాలమున యక్షగానములు ప్రబలియుండుట దీనిచేఁ దెలియనగును

మనిబొగ్గు బోనాన నసలుకొల్పినకన్ను
కొడుపుచేఁ దాటించు నెడప దడవ
శ్రుతికి నుత్కర్షంబుఁ జూపంగ వలయుచోఁ
జెవిత్రాడు బిగియించు జీవగఱ్ఱ
గల్లు గిల్లన మ్రోయుకింకిణీగుచ్ఛంబు
తాళమానంబుతో మేళవింప
రాగమునసుండి లంఘించు రాగమునకు
నురుమ యూరుద్వయంబుపై నొత్తిగిల్ల
కామవల్లీమహాలక్ష్మికైటభారి
వలపు వాడుచు వచ్చె జక్కులపురంధ్రి.

అప్పకవి యక్షగానలక్షణము నిట్లు చెప్పినాఁడు

సీ॥ తుద నేడులఘువులు తొలఁగించి చదివినఁ
ద్రిపుటకు వృషభగతిపదయుగము
లలిఁ గడపల నొక్కలఘువు మానిన జంపె
మను ద్విరదగతిసమపదయుగము
గురు తగురచ్చెరకుఁ దురగవల్గనా
హ్వయ మేకతాళి యామధురగతికి(?)
సంఖ్యఁ గీర్త్యాదినాలు గటతాళమున మాత్ర
లోలి విశ్రాంతి పద్మాలుగింటఁ
దెలియ నర్థంబు నర్థచంద్రికలు వీన
యక్షగానప్రబంధంబు లతుకవచ్చు
రగడభేదంబు లివి యంద్రు రసఁ గవీంద్రు
లవితనిజసేవకస్తోమ! యబ్ధిధామ. !

పై పద్యమునుబట్టి చూడఁగా యక్షగానములందలి ప్రధాన రచనములు దేశిరచన లగురగడలలోఁ గొంతమార్పు జరిపి త్రిపుట, జంపె, ఏక, అట, అను తాళముల కనుగుణముగాఁ గల్పింపఁబడినవిగాఁ గానవచ్చును. అప్పకవి రగడవికారరచనము లను తాళములపేరనే పేర్కొనెను గాని వానికిఁ బేరులు వేఱ తెలుపలేదు. అప్పకవి పేర్కొన్నయీరచనములే కాక యక్ష గానములలో నింకను ననేకవిధము లయినదేశిరచనములు చేరినవి. ఏలలు, జోలలు, సువ్వాలలు, ఆరతులు, ధవళములు, చంద మామసుద్దులు, వెన్నెలపదములు, విరాళిపదములు, తుమ్మెద పదములు, గొబ్బిపదములు, కోవెలపదములు, చిలుకపదములు, అల్లోనేరేళ్ళు, సీసకందార్థములు, త్రిభంగులు, ద్విపదలు, త్రిపదలు, చౌపదలు, షట్పదలు, మంజరులు, జక్కులరేకులు మొదలగునవి.

యక్షగానము లిట్లు వెలసినను ప్రాచీనము లయినకురవంజి రచనములును యక్షగానరచనావిధానసంకలితములై ఈకాలమునఁ గూడఁ గొన్ని సాఁగుచునే వచ్చినవి. దేవోత్సవరాజాస్థానాదులం దిట్లు వేశ్యలచేఁ బ్రదర్శింపఁబడుచున్నయక్షగానములు పెంపొందు చుండు నీకాలమున, దక్షిణదేశమున విజయనగరరాజ్యమున కుపశాఖలుగా తంజావూరు మధురరాజ్యము లాంధ్రనాయక రాజుల పరిపాలనమున వెలసినవి. ఆంధ్రదేశమునందును, దక్షిణ

దేశమునందును నీకాలమున యక్షగానరచనము మిక్కిలి ప్రబలం జొచ్చెను. ఇవి యిట్లు కలావతులచేతం బ్రదర్శింపంబడుచున్న పాట గొంతగాం గొప్పట్టియో యేమో కాని, కృష్ణాతీరము నందలి కూచిపూండిగ్రామమున సిద్ధేంద్రుం డను యోగి యొకండు భాగవతకథలను పారిజాతము, గొల్లకలాపము మొదలగు పేర్లతో యక్షగానములుగా రచియించి శాస్త్రీయ మయినభరతనాట్య సంప్రదాయములకు రక్షగా, స్త్రీనిస్సహాయముగా, నాయూరి బ్రాహ్మణులచేతనే ప్రదర్శనము చేయింప నేర్పాటు చేసెను. ఆయూర జన్మించిన బ్రాహ్మణుం డెవ్వండు గాని, ఒక్కతూరి యైనను, యక్షగాన ప్రదర్శనమున స్త్రీవేషమును ధరించి తీరవలె ననియు, నది వారి కులాభ్యుదయహేతు వనియుం గూడ శాసించె నంట. నేండు కూడ కూచిపూండి బ్రాహ్మణులు శాస్త్రీయ మయినభరతనాట్యముతో భాగవతకథలను బ్రదర్శించువారుగా నున్నారు. ఈసంప్రదాయము వెలసినపిదపనే తత్ప్రదర్శకులకు భాగవతు లనియు, తద్రచనములకు ఆటభాగవతము లనియుం బేరయ్యెను.

ఆటభాగవతములు.

ఈ భాగవతకథలలో పారిజాతహరణకథ హృద్యతర మగుటచే దానికిం బ్రచార మెక్కువయ్యెను. అది హృద్యతర మగుట కందలి సవతులకయ్యపుంబట్టు ప్రధానకారణము. దీనినిం

బట్టి యక్షగానసామాన్యమునకుఁ బారిజాతము లనియుఁ బేర య్యెను. ఏయక్షగానముఁ బ్రదర్శించినను నందు సవతుల కయ్యపుఁబట్టునకుఁ బ్రసక్తిఁ గల్పించుటయో లేక పారిజాతము నందలి తత్కథాఖండమునే స్వతంత్రముగాఁ బ్రదర్శించుటయో పిదప నేర్పడెను. ఈసవతులకయ్యపుఁగథపట్టు హృద్యతర మగుటచేఁ బ్రబంధకవులను గూడ నిది వలపించెను. కళాపూర్ణో దయమున పింగళి సూరన్న పారిజాతకథలోని సవతుల కయ్యపుఁ బట్టు ని ట్లనుకరించెను.

అంత మదింపకువే యని పల్కిన నంత మదింపకువే యనుచున్
గంతు లడంచెద లెమ్మని పల్కిన గంతు లడంచెద లెమ్మనుచున్
రంతుల నేమి ఫలం బని పల్కిన రంతుల నేమి ఫలం బనుచున్
బంతము చూడఁగదే యని పల్కినఁ బంతము చూడఁగదే యనుచున్.

సీ॥ ఒట్టుసుమీ యన్న నొట్టుసుమీ యంచు
నేమేమి యనిన నేమేమి యనుచుఁ
గానీగదే యన్నఁ గానీగదే యంచు
నింకేల యనిన నింకేల యనుచు
నోసి పోవే యన్న నోసి పోవే యంచు
నౌనంటి ననిన నౌనంటి ననుచు
మఱువకు మిది యన్న మఱువకు మిది యంచు
నీ వెంత యనిన నీ వెంత యనుచు
నొక తెమగనికి నాసించు టొప్ప దనిన
నొక తెమగనికి నాసించు టొప్ప దనుచుఁ

బట్టియాడె నారంభతోఁ బ్రభమరంభ
ప్రియుఁడు నిలుమన్న నిలువక పెద్దగాఁడగ.

కళా. ఆ. 3—౧౯౫, ౧౯౬.

ఆంధ్రదేశమున వెలసినయీకూచిపూఁడి భాగవతముల ప్రయోగవైశారద్యము దక్షిణదేశమునకుఁ గూడ వ్యాపించినది. ఆనాఁడు కూచిపూఁడి భాగవతుల యాటభాగవతసంప్రదాయము నేఁటికిని దక్షిణదేశమునఁ గలదు. దక్షిణదేశమున బ్రాహ్మణులు పురుషులే నేఁడును భాగవతయక్షగానములను దెగుఁగువానినే ప్రదర్శింతురు. ఆంధ్రదేశమున వెలసినయక్షగానము లిన్నూటికిఁ బైచిలుకు పరిగణింపఁబడినవి. వీని ననుసరించి వెలసిన దక్షిణదేశపుయక్షగానములు మున్నూటికిఁ బైచిలుకు గలవు. భక్తాగ్రేసరుఁ డనఁబడినశివనారాయణతీర్థులవారు (కృష్ణలీలాతరంగిణి కర్త), త్యాగరాజస్వామివారు పారిజాతాపహరణ మని, నౌకాచరిత మని భక్తిరసభరితము లయినయక్షగానములను రచించిరి. భగవత్కథలతోఁ బురాణకథలతోఁ బెంపు వెలసిన యీ భాగవతయక్షగానములు తత్ ప్రదర్శనములు నాయకరాజుల కాలమునను, మహారాష్ట్రరాజుల కాలమునను మితిమీఱి యా యారాజుల శృంగారజీవితవర్ణనాత్మకములుగాఁ గూడ రచితములై ప్రదర్శితము లగుచు వచ్చినవి. దిక్ ప్రదర్శనలుగా కొన్ని కురవంజులను, యక్షగానములను, భాగవతములను జేర్కొనుచున్నాను.

"కిరాతార్జునీయము, శ్రీగిరికురవంజి, గంగాగౌరీవిలాసము, అలమేలుమంగావిలాసము, ఎఱుకలవేషకథ, కపోతవాక్యము, గరుడాచలము, త్రిపురసంహారము, దారువనక్రీడ, నలచరిత్ర, నిజలింగచిక్కయ్యకథ, కన్యకాచరిత్ర, పారిజాతాపహరణము, పార్వతీపరిణయము, మృత్యుంజయవిలాసము, శివపారిజాతము, సముద్రమథనము, విజయరాఘవ చంద్రికావిహారము, రఘునాథనాయకాభ్యుదయము. —"

భిన్నపాత్రవేషధారణము లేక సింగి, సింగఁడు (కొన్నింటఁ గోణంగికూడ) పాత్రలతో వెలసినవీథినాటకము లనఁబడు కురవంజులు యక్షగానరూపమునఁ బొందినపుడు వేషభేదము గల పాత్రభేదములును బొందెను. ఇట్లు పాత్రబాహుళ్యముకూడఁ గలవైనయక్షగానములందు సంధివచనములఁ జెప్పు కోణంగి లేక సూత్రధారుఁడు 'వచ్చెనమ్మా సత్యభామ-' ఇత్యాదివిధములను, 'అంతట హనుమంతుఁ డేమనుచున్నాఁడు' ఇత్యాది విధములను బాత్రములఁ బేర్కొనఁగాఁ దద్వేషధారులు వచ్చి తమ యాటపాటలు నెఱపుదురు. ఇట్టింకను బెంపొందిన యక్షగానములు తెరలు, రంగభేదములు కలవయి కొంతసంస్కృతనాటకచ్ఛాయయుఁ జొప్పడఁగా నాటకము లనుపేరను గూడఁ బదునెనిమిదవ శతాబ్దినాఁటికిఁ బేర్వెలసినవి.

ఇంచుమించుగాఁ దెలుఁగున నేనూఱింటిదాఁక లెక్కింపఁ దగియున్న యక్షగానములలో సుగ్రీవవిజయ మొకప్రశస్తకృతి.

దానికర్త.

కందుకూరి రుద్రకవి.

ఈతఁడు విశ్వబ్రాహ్మణవంశ్యుఁడు. కందుకూరికిఁ జేరువనే పాలేటియొడ్డునఁ గలచింతలపాలె మనుగ్రామ మీతని యూరు. ఆయూరనే తద్వంశ్యు లిప్పటికిని గలరు. రుద్రకవి మూలముననావంశమువారికి 'కవివారు' అని యుపనామ మేర్పడినది. ఆవంశమున రుద్రకవికిఁ దర్వాతఁ బలువురు రుద్రకవినామకు లుండిరి. తొలుతటి రుద్రకవి కృష్ణదేవరాయల యాస్థానమున నష్టదిగ్గజము లనఁబడుకవు లెనమండుగురిలో నొక్కఁడుగా నుండెనఁట* మల్కిబ్రహీంకాలమునఁగూడ నొక రుద్రకవి యుండెను. ఇబ్రహీంకాలమునఁ గలరుద్రకవియే కృష్ణరాయలకాలమున బాలుఁడుగా నుండఁబోలును. చింతలపాలె మనుగ్రామము మల్కిబ్రహీంప్రభువే రుద్రకవి కొసఁగెను.

ఆద్యాశీతిచతుశ్శతాధిక సహస్రం వై శకాబ్దా గతాః
అస్మిన్ శ్రీజయవత్సరే జయతిథౌ మాసే చ మాఘే తథా

* రుద్రకవి విషయమును చాటుపద్యమణిమంజరి ద్వితీయభాగమునఁ జూచునది.

పంచమ్యాం ద్వ్యయింత్రిణీజనపదం రుద్రస్య విద్వత్కవేః
ప్రీత్యా శ్రీమిభరామభూపతి రదాత్ క్షోణీధరాఖండలః ॥

ఇబ్రహీంప్రభు విచ్చినయగ్రహారమును నిన్న మొన్నటి దాఁకఁ దద్వంశ్యులే యనుభవించుచుండిరి.

సుగ్రీవవిజయము రచించినరుద్రకవియే నిరంకుశోపాఖ్యానమని గ్రంథాంతరము రచియించెను. రెండుగ్రంథములందును గర్తకు కందుకూరుజనార్దనభక్తత్వము, పెదలింగనార్యపుత్త్రిత్వము గలదు గావున రెండుగ్రంథములు నొక్కనివే యగుట స్పష్టము. నిరంకుశోపాఖ్యానమున,

“ చేరి కన్నడభూభుజిఁ చెఱవట్టుపాశ్చాత్త్య
నృపతికైనను గొంతకృప దలిర్చు.

అని సీసచరణ మున్నది. అది విద్యానగరమును దురుష్కులు కొల్లఁగొట్టినదుస్సందర్భమును దెలుపుచున్నది. విద్యానగర వినాశనము క్రీ. శ. 1568 నాఁడు జరగినది. కావున నిరంకుశోపాఖ్యానరచన మటుతరువాత జరగినదగును. అప్పకవీయమున వినుకొండలో గుంటుపల్లి భాస్కరయగారి సముఖమునఁ గందుకూరి రుద్రకవి కవితాచర్చ జరపినట్లు కలదు. మనరుద్రకవి యాతఁడగునేమో! నిరంకుశోపాఖ్యాన సుగ్రీవవిజయకర్త క్రీ. శ. 1568 ప్రాంతములవాఁడేని, కొంతతర్వాతివాఁడేని కాఁగలఁడు. దక్షిణ

దేశమం దల్పముగా నాంధ్రదేశమం దధికముగా యక్షగానముల రచనములు, ప్రయోగములు సాగుచుండిన కాల మది.

సుగ్రీవవిజయము.

శ్రీమద్రామాయణమునం గిలకథాఖండములలో సుగ్రీవ విజయకథ యొకటి కండపట్టు. అత్యల్పకాలమున వడివడిగా గంట లలో నడచిన యీకథపట్టు రామలక్ష్మణులు, హనుమంతుడు, సుగ్రీవుండు, వాలి, అంగదుండు, తార అనుకథాపాత్రముల తెలవు మేలిమి నొఱసి మెఱుంగుతెఱుగులు చూపినయొఱగ ల్లనందగినది.

తెలుంగున నుత్తరదివిరామాయణాదు లగురామాయణ గేయకృతులలో నీసుగ్రీవవిజయపుంగథపట్టు చాల హృద్యరచన ములతో నున్నది.

ఎంత పని చేసితివి రామా! నన్ను
నేమనందును సార్వభౌమా!
చెంత కిటు రాలేక చెట్లలో దాగుండి
యింతన్యాయమును గొట్టుటిది న్యాయమా బ్రదుకు!

ఇత్యాదిగేయములను బలువురు పాడుచుందురు.

ఈరుద్రకవిసుగ్రీవవిజయమునును గూడ స్త్రీ, వృద్ధ, పామ రాదులు పలువురు పాడుచుండిరంట! ఆయాపాత్రముల పాటలు తత్తద్వేషధారులు వచ్చి పాడునట్లును దక్కినసంధివచనాదులు

ఒక్కొరిద్దఱు సూత్రధారప్రాయులు పఠించుచుట్లును సీసుగ్రీవ విజయము వీథియాటగా నాడబడుచుండెడిది. ప్రాచీన సంస్కృత నాటకరచయితలు భాసభవభూత్యాదులీ సుగ్రీవవిజయౌచిత్యమును దమనాటకములలో విమర్శించిరి. శ్రీరాముని శీలమును శ్రీవాల్మీకిరామాయణపద్ధతిని సమర్థించిరి.

భవభూతి "యద్వా కౌశల మింద్రసూనుదమనే తత్రా ప్యభిజ్ఞో జనః" యని దీని యౌచిత్యము నించుక చెనకెను. మన రుద్రకవి సంస్కృతాంధ్రరామాయణకవులు త్రొక్కినత్రోవనే త్రొక్కెను గాని యపూర్వకల్పనాంశము నేమాత్రము నిందుఁ జేర్పలేదు.

ఆ యూనాత్రములు ప్రసిద్ధరామాయణములలో నెట్టియుక్తిప్రత్యుక్తులు గలవిగాఁ జిత్రితము లయ్యెనో యిందు నదే తీరు గలదు. కాని యిది దేశిరచనముతో గేయరూపమున నుండుట విశేషము. ఇం దీక్రింది గేయరచనలు ప్రశస్తము లయినవి!

హా సతీమణి ధర్మచారిణి హా గుణోన్నత జనకసుత ననుఁ
బాసిపోయితి వింతలోనే పద్మనయన
లేటిమాయలు మదిని దెలియఁగ లేక పాపపురక్కసునిచే
బోటి నిను గోల్పోతి నిఁక నాకేటిబ్రదుకు!

*　　*　　*　　*

లలన నిమఁ గలనైన బాయఁగఁ గలన నీ విటు లేక యుండినఁ

జలన మొందెను నాదుహృదయము జలజనయన !

*   *   *   *

తరణికులమునఁ బుట్టి శరచాపములఁ బట్టి
తరుణిఁ గోల్పడుకంటె మరణమే మేలు
నను శౌర్యవంతుఁడవని తనపుత్రి నిడినట్టి
జనకవిభుఁ డీవార్త విని వగవకున్నె.

*   *   *   *

నాయ మెఱుగక చంపితివి నరనాథ పాపము గట్టికొంటివి
బోయ వింతియె కాక నీవొక భూమిపతివా ?

*   *   *   *

శ్రీరామ నీరామఁ జెఱగొన్న రావణుని
వారధుల ముంచితిని వాలమునఁ జుట్టి
ఒకమాట నాకుఁ జెప్పక పోయితివి గాక
సకలదైత్యుల దున్మి జానకిని దేనె ?

*   *   *   *

ఆలిఁ జెఱఁగొని పోయినట్టిదశాస్యుఁ బెంపడఁగి విర్చి మిత్రము
వాలి నేటికిఁ జంపితివి రఘువంశతిలకా !
ఇట్టిసాహసకర్మ మేటికి నెంచ భరతుండు నీవు వెడలఁగఁ
గొట్టి రాజ్యము పుచ్చుకొన్నెడఁ గువలయేశా !
నాయ మేటికిఁ దప్పితివి రఘునాథ జానకితోడనే చెఱఁ
బోయెనే నీరాజనీతియు భూరిమతియుఁ గా.

*   *   *   *

శ్రీరామచంద్రమూర్తి చెట్టుచాటుననుండి వాలిమేనఁ

గాఁడనేసినవాఁడిములుకులకంటె నిక్కడ తార ప్రత్యక్షమై నిలుచుండి శ్రీరాముని యంతరంగము నుచ్చిపోవునట్లు ప్రయోగించిన పలుకుములుకులు క్రొవ్వాఁడి గలవి.

సుగ్రీవవిజయము వీరకరుణారసభరితము. స్త్రీ బాలపామరాదులు గూడఁ బఠింపఁ దగినది.

ఆ యక్షగానమున నీక్రింది దేశిరచన లున్నవి. త్రిపుట, జంపె, కుఱుచజంపె, అర్ధచంద్రికలు, ఆటతాళము, ఏకతాళము, ద్విపదలు, ధవళములు, ఏలలు. అర్ధచంద్రికలు త్రిపుటాదిరచనల ఖండరచనలు గాఁబోలును. ఇందలియర్ధచంద్రిక లెల్ల నొక్క తెలుఁగునడక గలవి గాక భిన్నగతులతో నున్నవి. సంగీతతాళలక్షణము లెఱిఁగినవారు వానిప్రభేదములు గుర్తింపవలెను.

కురవంజులు, యక్షగానములు నింకను మంచిరచనములు గలవి కొన్ని యున్నవి. అవి యేవేని సుగ్రీవవిజయమువలె సుముద్రితములైనచో నాంధ్రమధురకవితావిశేషములను సహృదయు లింక నధికముగా నాస్వాదింపఁగల్గుదురు.

—

కృష్ణరాయల విద్యాగోష్ఠులు.

౧

కృష్ణరాయలయాస్థానమున నెనమండ్రు తెలుఁగుకవీశ్వరు లష్టదిగ్గజము లనుపేర వెలసియుండి రనులోకప్రతీతిని వీరేశలింగము పంతులుగారు విశ్వసింపకపోయిరి. కృష్ణరాయఁడు కవితాప్రియుఁడు గాన యాయనయాస్థానమందు లేకున్నను బలువురుకవీశ్వరుల నప్పటివారినిగా భావించి పామరలోకము కట్టుకథలు కల్పించె నని వారు తలంచిరి. వీరేశలింగముపంతులుగారితలఁపు యుక్తమయి నది కాదని యిప్పుడు స్పష్టముగాఁ దెలియవచ్చుచున్నది.

చాటుపద్యమణిమంజరి ద్వితీయభాగమునఁ గందుకూరి రుద్రకవిచరిత్రమును నేను రుద్రకవివంశ్యులకడనుండియే కైకొని ప్రకటించితిని. రాయలయాస్థానమునం దష్టదిగ్గజము లనఁబడు నెనమండ్రుకవులలో రుద్రకవి యొకఁడనియు, నాతఁడీశాన్యసింహాసనాసీనుఁడై యుండువాఁడనియు నందుఁ గలదు. అనఁగా రాయలసభాస్థాన మగుభువనవిజయమున నెనిమిదిదిక్కుల నెనిమిదిసింహాసనము లుండెడి వనియు, వానిపై దిగ్గజము లనఁబడు నెనమండ్రుకవులు నాసీనులై యుండెడివా రనియు నర్థమగు

చున్నది. రుద్రకవిచరిత్రమే కాక యీక్రిందిశాసనశ్లోకముగూడ రాయలయాస్థానమం దష్టదిగ్గజము లనుకవు లుండెడివా రని తెల్పుచున్నది.

శ్లో॥ యత్కీర్తి ర్భువనైకభూషణ మభూ ద్యస్య ప్రసాదా న్నరా
స్సర్వే రాజసమానతా ముపగతా స్సంప్రాప్య విత్తం బహు
యస్యాష్టౌ కవిదిగ్గజాః పృథుయశోభారాజగచ్ఛోభనా
యద్దానోదకసామ్య మేవ సరితా మాసేతుశీతాచలమ్.

ఈశ్లోకము రాయలు నందిదుర్గమున సోమశంకరస్వామికి నాలయము కట్టించినప్పుడు చెక్కించినశాసనమం దున్నది. ఆశాసనమువ్రాఁతప్రతి ప్రాచ్యలిఖితపుస్తకశాలలో నున్నది. కృష్ణదేవరాయఁడు రచించినదిగా జాంబవతీకల్యాణ మని సంస్కృతనాటక మొకటి కలదు. తంజావూరుపై బ్రరినుండి దాని ప్రతిని గొనివచ్చి శ్రీమానవల్లి రామకృష్ణకవిగారు చెన్నపురిపై బ్రరి కొసంగిరి. దానిలోఁ బ్రస్తావన కొంత గ్రంథపాతములు గలిగి యున్నది. గ్రంథకర్త కృష్ణరాయఁ డనియే యం దున్నది. కాని గ్రంథాంతమం దీశ్లోక మున్నది:—

శ్లో॥ ... ...
శేషక్ష్మాధరనాయకస్య కృపయా సప్తార్ణవీమధ్యగాం
రక్షన్ గామిహ కృష్ణరాయనృపతి ర్జీయా త్సహస్రం సమాః.

ఈనాటకము ప్రాకృతబహుళమై సంస్కృతచ్ఛాయ లేక గ్రంథపాతములతో నున్నది. కాన సరిగా ముద్రించుట దుష్క

రము. దీని నేను జదివితిని. కృష్ణుఁడు జాంబవతిని బెండ్లాడుట యిందలికథావస్తువు. కథానాయకుఁ డగుకృష్ణుఁడు కృష్ణదేవ రాయఁడుగాను, నాయిక యగుజాంబవతి ప్రతాపరుద్రగజపతి కుమార్తె యగుభద్రాదేవిగాను నాకు స్ఫురించినది. ఈదృష్టితోఁ జూడఁగా నాటక మెల్ల శ్రీకృష్ణదేవరాయలకథను జెప్పునదిగా సమన్వయింపఁదగినట్లు నాకు గోచరించినది. ఐయినను నీవిషయ మింకను బరిశోధింపఁదగినది.

౨

కృష్ణదేవరాయలు సాహిత్యమందే కాక సంగీతమందును మిక్కిలి యభిరుచి గలవాఁడు. ఈయన యాస్థానమున బండారు లక్ష్మీనారాయణుఁ డని యొక సంగీతవిద్వాంసుఁ డుండెను. రాయల యంతఃపురస్థానమున నాయన నాట్యరసాధిపత్యము వహించి యుండెడువాఁడు. ఆతఁడు రచించినది సంగీతసూర్యోదయ మని యొకసంస్కృతగ్రంథ మిప్పుడు దొరకినది. దాని పీఠికలో విద్యానగరము, కృష్ణరాయల దిగ్విజయములు వర్ణితము లయినవి. రాయల దిగ్విజయవర్ణనములలో నపూర్వవిషయము లొండు రెండు గానవచ్చుచున్నవి. సంగీతసూర్యోదయకారున కభినవభరతాచార్య, రాయజయకార, తోడరమల్ల, సూక్ష్మభరతాచార్య బిరుదములు గలవు. కృష్ణరాయ లీయనకు

బంగారుపల్లకీ, ముత్తెసరులజల్లులు గలవి రెండు ముక్తాతపత్రములు, మదపుటేనుఁగులు, మలహరీవాద్యమునొసఁగెను. ఈయన విష్ణుభట్టారకులయొద్ద దత్తిల కోహలాది భరతమత గ్రంథములను సవ్యాఖ్యముగా నధ్యయనము చేసినాఁడు. తాళాధ్యాయము, నృత్తాధ్యాయము, స్వరగీతాధ్యాయము, జాత్యధ్యాయము, ప్రబంధాధ్యాయము నని యయిదధ్యాయములతో నీతఁడు సంగీతసూర్యోదయము రచించినాఁడు. ఈయన గ్రంథావతరణిక నుండి కొన్ని శ్లోకములు.

శ్లో॥ కర్ణాటాహ్వయదేశసౌఖ్యజననీ శ్రీతుంగభద్రావృతా
మాతంగోన్నతమాల్యవత్ క్షితిధర శ్రీ హేమకూటాన్వితా
పంపాధీశ్వరవిట్ఠలేశ్వరకృపాదృష్టిప్రభామండితా
శ్రీవిద్యానగరీ విభాతి ధరణీధమ్మిల్లమాణిక్యవత్.

*　　*　　*　　*

శ్లో॥ బాల్యే ఽసౌ సకలకలాకలాపయుక్త
స్స్రా(త్రా ?)ణం సపది విజిత్య గంగరాజం
భజ్త్క్వా తచ్ఛివనసముద్ర ముత్కటం ద్రా
గావాసం వ్యతనుత నిర్భరం శివానామ్.

శ్లో॥ దుర్గం జిత్వా థ సో ఽసా వుదయగిరివరం తత్ర రాహుత్తరాజం
బందీకృత్యాశు హృత్వా యుధి నగరవరే కొండవీడ్కొండపల్ల్యౌ
జిక గ్రాహం గృహీత్వా గజపతితనయం పొట్టునూర్పట్టణాగ్రే
విశ్వశ్లాఘ్యప్రతాపో బిరుదయుతజయ స్తంభ ముచ్చై ర్న్యఖానీత్.

కృష్ణరాయల విద్యాగోష్ఠులు

శ్లో॥ సోఽయం కృష్ణనరేశ్వరో గజపతిం జిత్వా తదీయశ్రియా
సాకం తస్య సుతా ముదూహ్య యవనక్ష్మాపం సపాదం తతః
గొబ్బూరుస్థలవాసినం సరభసం జిత్వా ను విద్రావ్య తం
హస్త్యశ్వాన్ స తదీయదుర్గ నుతులం......మారు మాదత్తవాన్.

శ్లో॥ కృష్ణా ముత్తీర్య సోఽయం యవనజనపదం వహ్నిసాత్కృత్య సర్వం
శ్రీగోజాంబాదసించాద్యరు (?) నగరసమాఖ్యాని దుర్గాణి జిత్వా
ఫేజ్ క్రోత్యైః పారసీకం కలుబరిగపురం ద్రాక్సపాదార్ధమానః?
కాంతా(క్రాంత్వా?)వ్యాకృష్టవాన్ గోర్కొండఘనత్రీన్ సుపుత్రాన్పుత్రాన్.

గ్రంథకర్త

శ్లో॥ తస్య శ్రీకృష్ణరాయస్య కృపాక్షీరాబ్ధిచంద్రమాః
లక్ష్మీనారాయణో నామ వర్తతే సరసాగ్రణీః
సదాఽభినవశబ్దాదిభరతాచార్యనామకం
బిరుదం ధరణీచక్రే ధత్తే చాక్రమినామ్స్వతః

శ్లో॥ శ్రీమత్కృష్ణనరేశ్వరస్య దయయా స్వర్ణాంచితాం పాలకీం
ముక్తాగుచ్ఛకృతానుబద్ధవలయం ముక్తాతపత్రద్వయమ్
శశ్వన్మత్తమతంగజాన్ స్మలహరీవాద్యం నిజాంతఃపుర
స్థానే నాట్యరసాధిపత్య మసకృల్లక్ష్మీపతిః ప్రాప్తవాన్.

శ్లో॥ సంగీతాగమలక్ష్యలక్ష్మనిపుణైః శ్రీవిష్ణుభట్టారకైః
జ్ఞాత్వా దత్తిలకోహలాదిభరతగ్రంథాన్ సటీకాన్వితాన్
భూమౌ కీర్తిశరీరరక్షణధియా గ్రంథః కృతోఽయం మయా
.... యోగ్యతాధికతర స్సంగీతసూర్యోదయః.

గద్యము.

ఇతి శ్రీమద్విప్రకులవర్య భండారువిఠ్ఠలేశ్వరనందన మాతృభరతా (లిఖితా?) చార్య రాయబయకార తోడరమల్లాభినవభరతాచార్య శ్రీలక్ష్మీనారాయణవిరచితే సంగీత సూర్యోదయే.

ఇంకొక విశేషము.

ఈ భండారులక్ష్మీనారాయణుఁ డిట్లు కృతికర్త యగుటే కాక మఱి కృతిభర్తయు నయిన ట్లెఱుఁగఁబడుచున్నాఁడు. భానుకవి యని యొక తెనుఁగుకవి యితని కంకితముగాఁ బంచతంత్రిని దెనిఁగించినాఁడు. చిట్టయమంత్రి (చిట్టమరసు?) ప్రేరణచే నరసింహభట్టు, నరసమంత్రి, అవధానము కృష్ణుఁడు, భరతము విష్ణుభట్టు (ఈతఁడే లక్ష్మీనారాయణునకు సంగీతాగమము నుపదేశించినవాఁడు) అనువారు సమ్మతించి ప్రోత్సాహపఱుపఁగా లక్ష్మీనారాయణుఁ డీభానుకవిని దనపేరఁ బంచతంత్రిని దెలిఁగింపఁ గోరినాఁ డఁట! భానుకవి తనకృతిపతి సంగీతసూర్యోదయము రచించె నని చెప్పలేదు గాని యాతనిబిరుదములను, నభినవభరతాచార్యాదులను దఱచుగా గ్రంథమునఁ బేర్కొన్నాఁడు.

క॥ పతికంటె మంత్రి బలిసిన క్షితి యాతని దై తనర్చు సిద్ధము సతి దాఁ
బతికంటె తవర యైనను బతికార్యము చెడును నాత్మ భరతాచార్యా!

విద్యానగరము నీతఁ డిట్లు ప్రశంసించినాఁడు.

సీ॥ పంపావిరూపాక్ష భైరవవిట్ఠలేశ్వర ముఖ్య దేవతావ్రజము చేత
పరిపంథిగర్వవిభాళన శ్రీకృష్ణరాయభూధవభుజారక్ష చేత
భటనటజ్యోతిషపాఠాణిక భిషగ్విచక్షణసత్కవీశ్వరుల చేత
సంతతమదవాహిచారుశుండాలస్ఫుటాజవప్రకటఘోటముల చేత

గీ॥ రమ్యమై యుండు విద్యాపురంబునందు
నిమ్మహాకృతి భాముకవీశ్వరుండు
తెనుఁగుబాస నొనర్చెను వినుతి కెక్క
నవని నాచంద్రతారార్క మగుచుఁ దనర.

ఈ పంచతంత్రిలోని కథలోఁ గూడ నీతిపద్యములు కృతిపతిసంబోధనముతో నున్నవి. "కరణికలక్ష్మ, సూక్ష్మలిఖితాచార్య, విట్ఠయలక్ష్మధీమణీ" ఇత్యాదులు. ఇట్టి సంబోధనములవలన నీతఁడు సంగీతాచార్యుఁడే కాక మంత్రియు నని యెఱుఁగ నగుచున్నది.

మాదిరి కొకపద్యము:—

సీ॥ విద్య కవులయందు విశ్రాణ నందును
ప్రత్యర్థివిభులందు బాహుబలము
శరణాగతులయందుఁ గరుణాకటాక్షంబు
నృపకార్యములయందు నీతిగరిమ
బంధుసంతతియందుఁ బరమసంతోషంబు
నాశ్రితులందుఁ బాయనితలంపు

ధర్మమార్గమునందుఁ దగిలిన చిత్తంబు
సత్యవాక్యములందుఁ జతురతయును
గీ॥ గలిగి యెవ్వాఁడు మెలఁగు జగత్ప్రియమున
వలని కీర్తులు లుబ్ధమోహాంధతమస
పటల మణఁగించుఁ జంద్రికాప్రభలయట్లు
లలితగుణధుర్య ! విట్ఠలలక్ష్మణార్య !

3

కృష్ణరాయలు రాజ్య మేలుచుండఁగా నీశ్వరదీక్షితుఁ డనుసంస్కృతవిద్వాంసుఁ డొకఁడు వాల్మీకిరామాయణమునకు బృహద్వివరణ మని లఘువివరణ మని రెండు వ్యాఖ్యలు రచించినాఁడు. శ్రీకృష్ణరాయల కఱువదిగడియలలో రామాయణ మేడుకాండలు వినిపించి యాయనప్రోపునఁ జిత్రకూటమున (హంపి) నుండి రామాయణవ్యాఖ్యలు తాను రచించిన ట్లాతఁడు చెప్పుకొన్నాఁడు.

శ్లో॥ బృహద్వివరణం చైవ తథా వివరణం లఘు
వ్యధా ద్రామాయణే వ్యాఖ్యాద్వయ మీశ్వరదీక్షితః.
శ్లో॥ కర్ణాటాధీశ్వరే రాజ్యం కృష్ణరాయే ప్రశాసతి
రామాయణం చిత్రకూటే వ్యాఖ్యా దీశ్వరదీక్షితః.

౪

నగరు, తగరు, తొగరు, పగరు అని చరణాద్యక్షరము లుండునట్లు రామాయణ, భారత, భాగవతపరములుగా

మూఁడు పద్యములు చెప్పుమని పెద్దన సమస్య యడుగఁగా నట్లే చెప్పి సత్కృతుఁ డయినచింతలపూఁడి యెల్లయకవికి శ్రీకృష్ణరాయలు రాధామాధవుఁ డని బిరుదనామ మిడెను.

శా॥ రాధామాధవ సచ్యుతాంకితముగాఁ బ్రౌఢక్రియం జెప్పి త
న్మాధుర్యంబునఁ గృష్ణరాయవిభుఁ గర్ణాటేశు మెప్పించి నా
నాధాత్రీప్రతిమానసత్కృతులలోనన్ భూషణశ్రేణితో
రాధామాధవనామ మందినజగత్ప్రఖ్యాతచారిత్రుఁడన్.

ఈరాధామాధవకవికృతులు రాధామాధవము, విష్ణుమాయావిలాసనాటకప్రబంధము, తారకబ్రహ్మరాజీయము నను నవి దొరకియున్నవి.

౫

ఆముక్తమాల్యద కృష్ణదేవరాయవిరచిత మని గ్రంథమం దున్నను బెద్దన రచించిన దని లోకమునఁ బ్రతీతి కలదు. వ్యాఖ్యాతలు లాక్షణికులు కొంద ఱట్లే గ్రంథములందును జెప్పినారు. ఆముక్తమాల్యదావ్యాఖ్యాత శ్రీనివాసకవి—

ఉ॥ ఊరు వగువిష్ణుచిత్తతనయోద్వహనంబును సంస్కృతాంధ్రవా
గ్గరిమ నలంక్రియారససుఖం బగునట్లుగఁ బెద్దనార్యుఁ డు
ద్ధురభణితిన్ రచించె నది దుర్ఘటబోధము గావునన్ ధరన్
స్థిర మగుచుండునట్లుగను జేసెదఁ డీక సవిస్తరంబుగాన్.

మిాంగడ తలుకలు

గుడిపాటి వెంకటకవి___

గీ॥ ప్రేమ నల్లసాని పెద్దన యాముక్త
మాల్యదాఖ్యకృతి సమంచితముగఁ
జేసె నీవు టీక చేయుము చెఱకునఁ
బండు పండినట్టు లుండుఁ గాన.

సీ॥ కర మర్థిఁ గవిరాయగండపెండేరంబు చెల్లించుకొన్నట్టిబల్లిదుండు
కవులలోపల నాంధ్రకవితాపితామహబిరుదాంకుఁ డైనగంభీరమూర్తి
మనుచరిత్రాదిసమ్యక్కావ్యరచనలఁ జల్పినవైష్ణవచక్రవర్తి
కృష్ణరాయలు తన కేల్దమ్మిచే నెత్తఁ బల్లకి యెక్కినభాగ్యశాలి

గీ॥ యలఘుఁ డలసాని పెద్దన యాఘనుండు
మహిమఁ జేసినయాముక్తమాల్యదాప్ర
బంధ మెచటఁ దదీయధీపటిమ యెచట?
నాకు శక్యంబె దానికిఁ డీక సేయ?

రంగరాట్ఛందస్సులోఁ గూడఁ బెద్దన చెప్పినయాముక్త
మాల్యద యని యున్నది.

౬

విశాఖపట్టణమండలమున 'ప్రపంచదర్పణ' మని యొక సంస్కృతగ్రంథము ప్రాచ్యలిఖితపుస్తకశాలవారికి దొరకినది. అది సంధానగ్రంథము. ప్రాచీనగ్రంథములనుండి యనేకవిషయము

లందు సంకలనము చేయబడినవి. అం దీక్రిందిశ్లోకము లున్నవి.

అల్లసానిపెద్దనార్యేణ సత్యావధూపరిణయే—

శ్లో॥ అంగుళీషు కురంగాక్ష్యా శోభతే ముద్రికావళీ
ప్రోతేవ బాణైః పుష్పేషోః స్వాత్మలక్ష్యపరంపరా.

అల్లసానిపెద్దనాఖ్యే నాప్యేవ ముక్తం రసమంజర్యామ్—

శ్లో॥ ఉడురాజముఖీ మృగరాజకటి ర్గజరాజగతిః కుచభారనతా
యది సా రమణీ హృదయే రమతే క్వ జపః క్వ తపః క్వ సమాధిమతిః.

మొదటిశ్లోకము గలగ్రంథముపేరు సత్యావధూప్రీణనమయి యుండు నేమో! ఆముక్తమాల్యదలోఁ గృష్ణరాయల కృతులుగా నీగ్రంథములు గలవు గదా!

"సీ॥ పలికెఁ దుర్జ్ఞేయోపమల"—

ఇత్యాది పద్యమున—

"భావధ్వనివ్యంగ్యసేవధి గాఁగఁ జెప్పితివి సత్యావధూప్రీణనంబు."

మఱియు—

"రసమంజరీముఖ్యమధురకావ్య, రచన మెప్పించుకొంటి
గీర్వాణభాష"

ఈ సంధానగ్రంథమున నీపేళ్లతోఁ బెద్దనార్యకృతులను బేర్కొనుట వింత గదా! కృష్ణరాయకృతులలోనివిగాఁ గూడ నందు శ్లోకము లున్నవి.

కృష్ణరాయ స్యాలంకారసారసంగ్రహే—

సిందూరం రవి మిందు మానన మసౌ ధమ్మిల్లరాహో ర్గ్రహే
ద్వ్యద్గాఢం గ్రసతీతి తచ్చ విబుధై ర్నిర్ణీత మాత్పాతికమ్
జోశే చంచలతా భవిష్యతి హారా త్స్య తుక్కంతలే కర్షణమ్
కాల.........హే.........అంగే మహా న్సంగరః.

ఇందుఁ జూపఁబడినశ్లోకములు సుభాషితరత్నభాండాగారమునఁ గూడ నున్నవి. "అంగులీషు" ఇత్యాదిశ్లోకము బిల్హణునిదిగా నందుఁ జెప్పఁబడినది. తక్కినవి యెవ్వారు రచించినవో యందు లేదు.

ఆగ్రంథసంధాత యాంధ్రుఁడు. ప్రసిద్ధగ్రంథములపేళ్లతో నెక్కడివో తెలియరానిమంచిశ్లోకములఁ గూడ నాతఁడు గూర్చి యుండు నని సందేహించుట కందుఁ గొన్నిచోట్ల నెడము గలుగుచున్నది. ఈ శ్లోకము లట్టి వయి యుండవచ్చు నేమో!

౯

ఉద్భటారాధ్య చరిత్రము.

ఉద్భటారాధ్యచరిత్ర మపూర్వసత్ప్రబంధములలో నొక్కటి. దీనికి

కర్త తెనాలిరామలింగకవి

అనఁగానే దీని సత్ప్రబంధత్వము గొంత సమర్థిత మగును గదా! తెనాలిరామలింగకవి యని తెనాలి రామకృష్ణకవి యని యొక్కనినే యటు నిటు గూడ లోకము పేర్కొనుట గలదు. తొలుత నాతఁడు శైవుఁడనియు, నప్పుడు రామలింగఁడని పేరయ్యె ననియుఁ, దర్వాత వైష్ణవము పుచ్చుకొనె ననియు, నప్పుడు రామకృష్ణుఁ డని మార్పుపే రయ్యె ననియుఁ బ్రతీతి. దీనిని వీరేశలింగము పంతులుగారు మొదలగువారు గొందఱు నమ్మిరి. మఱికొందఱు నమ్మరయిరి.* ఆ రెండుపేళ్లు నొక్కనివే యని నేనును విశ్వసించుచున్నాఁడను. అట్లు విశ్వసించుట కిదివఱ కున్న యైతిహ్యము మాత్రమే కాక యపూర్వముగాఁ గొన్ని యాధారములును నా కగపడినవి. తెలుపుచున్నాఁడను.

* విశ్వకర్మవంశ్యుఁడు, ధీరజనమనోరంజనకర్త, తెనాలి రామలింగకవి యొకఁడున్నాఁడు. ఆతఁడు వేఱు.

రామలింగఁడే—రామకృష్ణుఁడు

రామకృష్ణకవికృతములుగా నిదివఱకు దొరకి ప్రకటితము లయియున్న గ్రంథములు రెండు. అవి పాండురంగమాహాత్మ్య మును, ఘటికాచలమాహాత్మ్యమును. రామలింగకవికృతిగా నిప్పుడు క్రొత్తగా దొరకి ప్రకటిత మయినది యుద్భటారాధ్య చరిత్రము. తొల్త నాతఁడు శైవుఁడుగా నుండి తర్వాత వైష్ణ వుఁడుగా మాఱె ననియే నే నిందు ముందు నిరూపింపనున్నాఁడను గాన యుద్భటారాధ్యచరిత్రము మునుపటి గ్రంథముగాను తక్కిన రెంటిని దర్వాతివానిఁగాను దెలుపుచున్నాఁడను.

ఉద్భటారాధ్య చరిత్రమున రామలింగకవి స్వవిషయ మిట్లు తెల్పుకొన్నాఁడు:—

సీ॥ కౌండిన్యమునిరాజమండలేశ్వరవంశపాథోధినవసుధాభానుమూర్తిఁ
బాలగుమేశపదపయోజద్వయీధ్యానధారణసముదాత్తచిత్తు
మానితాయాతయామానామభావితవిపులమహాయజుర్వేదవేది
రామేశ్వరస్వామిరమణీయకరుణావిశేషపోషితలసితసమగ్ర

గీ॥ సహజసాహిత్యమాధురీసంయుతాత్మ
లక్కమాంబకు ఘనయశోలక్ష్మి వెలయ
రామధీమణికిని బుత్త్రుఁ రామలింగ
నామవిఖ్యాతుఁ గావ్యనిర్ణయధురీణు.

గద్యమునందును, “ఏలేశ్వర గురువరేణ్య చరణారవింద

షట్చరణ సకలకలాభరణ రామనార్యసుపుత్ర సుకవిజనమిత్ర కుమారభారతీబిరుదాభిరామ రామలింగయప్రణీత" మని యున్నది.

పాండురంగ మాహాత్మ్యమున రామకృష్ణకవి యిట్లు చెప్పుకొన్నాఁడు.

సీ॥ ....శైవవైష్ణవపురాణావళీనానార్థ
ములు నీకుఁ గరతలామలకనిభము
గీ॥ లంధ్రభూమికుచాగ్రహారాభమైన
శ్రీ తెనాల్యగ్రహారనిర్ణేత వగ్ర
శాఖికాకోకిలమ వీవు సరసకవివి
రమ్యగుణకృష్ణ! రామయరామకృష్ణ!

క॥ కౌండిన్యసగోత్రుఁడ వా
ఖండలగురునిభుఁడ వఖిలకావ్యరసనుధా
మండనకుండలుఁడవు భూ
మండలవినుతుఁడవు లక్ష్మమావరతనయా!

"శారదనీరూపము రామకృష్ణ కవిచంద్రా! సాంద్ర
కీర్తిశ్వరా"

క॥ వాక్కాంతాశ్రయు భట్టరు
చిక్కాచార్యుల మహాత్మ్య శ్రీగురుమూర్తిన్
నిక్కపుభక్తి భజించెద
నిక్కావ్యకళాకలాప మీడేఱుటకున్.

మీఁగడ తఱకలు

గద్యమున—ఇది శ్రీమత్పరమపదనాథనిరవధికకృపాపరిపాకపరిచితసరసకవితాసనాథ రామకృష్ణకవినాథ ప్రణీతం బైన— అని యున్నది.

రామలింగకవి	రామకృష్ణకవి
కౌండిన్యగోత్రుఁడు	కౌండిన్యగోత్రుఁడు
శుక్లయజుర్వేది	శుక్లయజుర్వేది
తండ్రి, రామయ్య	తండ్రి, రామయ్య
తల్లి, లక్ష్మమ్మ	తల్లి, లక్ష్మమ్మ
కుమారభారతీబిరుదాభిరాముఁడు	శారదనీరూపము రామకృష్ణకవిచంద్రా!

ఉద్భటచరిత్రము బాల్యమున రచించినది గాన 'కుమారభారతి' యని బిరుదు చెప్పుకొన్నాఁడు. పాండురంగమాహాత్మ్యము ముదివయసున రచించినదిగాన 'శారదనీరూపము' అని కృతిపతి తన్ను సంబోధించినట్టు చెప్పుకొన్నాఁడు. కాన యీభేదము సంగతమే. ఇన్ని సరిపడి యున్నను నుద్భటచరిత్రమున రామలింగయ యని గ్రంథకర్తపేరును పాలగుమియేకేశ్వరుఁ డని గురుని పేరును, పాండురంగమాహాత్మ్యమున రామకృష్ణుఁ డని గ్రంథకర్తపేరును, భట్టరు చిక్కాచార్యులని గురునిపేరును గానవచ్చుట, గద్యములరీతులు భిన్నములుగా నుండుట రెండు నొక్కనివే ల్లే యనుసిద్ధాంతమునకుఁ గొంత బాధకముగాఁ గానవచ్చును. ఈభేదములు మతము మాఱుటచే నేర్పడినవే యని నే ననెదను.

అంపుక సాధకములు

ఇందుమతీపరిణయ మని తెనాలిరామభద్రకవికృతి యొకటి కలదు.* అం దిట్లున్నది.

..................శ్రీతాఘనతామహు మత్పితామహుల్
రామయ రామకృష్ణకవిరాజుఁ దలంచి నుతించి మ్రొక్కెదన్.

గీ॥ తదనుసంభవుఁ డగు సుదక్షిణాప
రిణయముఖకావ్యరచనాధురీణు నాంధ్ర
కవికదంబములోనఁ బ్రఖ్యాతి గన్న
యన్నపకవీంద్రు ధీసాంద్రు నభినుతింతు.

*   *   *

సీ॥ ప్రౌఢి మాపెదతాత పాండురంగాదిస
త్కృతులు చేసెను రామకృష్ణసుకవి
యనుజుఁ డన్నప్ప మాపినతాత రచియించెఁ
బరఁగ సుదక్షిణాపరిణయంబు
మాతాత శ్రీగిరి చాటుకవిఖ్యాతి
శ్రీశైలమాహాత్మ్యకృతి యొనర్చె
కడిమి మాతండ్రి యిమ్మడి రామకృష్ణాఖ్యుఁ
డనఁ గీర్తిఁ గనె సంస్కృతాంధ్రములను

---

* ఇది తంజాపురపు సరస్వతీపుస్తక భాండాగారమునఁ గలదు. శ్రీమానవల్లి రామకృష్ణకవి, ఎం. ఏ. గారు దీనివిషయము 1914 సంవత్సరాది సంచికలో "తెనాలికవులు" అను వ్యాసమునఁ దెలిపినారు. వారే దీనిప్రతిని చెన్నపురి గవర్నమెంటు లైబ్రరికిని నొసఁగినారు

గీ॥ నార యనిపిరిచె మీయన్న పేర్రాఘ
వాఖ్యకవి సర్వకవితామహత్త్వమనను
నిన్ను నూచానసంతాను నెన్నఁ దరమె?
ప్రాజ్ఞహృదయాబ్జరవి రామభద్రసుకవి!

దీనింబట్టి చూడఁగాఁ బాండురంగమాహాత్మ్యాదులను రచించిన తెనాలిరామకృష్ణకవియును, సుదక్షిణాపరిణయము రచించిన తెనాలియన్నయకవియును నన్నదమ్ము లని యేర్పడుచున్నది. దీనికి సరిగానే సుదక్షిణాపరిణయమున :

గీ॥ నవ్యసుగుణాభిరాము తెనాలిరాము
పండితాగ్రణిసత్పుత్త్రి భవ్యమిత్రు
హరపదాంభోజసౌముఖ్యు నన్న పాఖ్యు
నన్నుఁ బిలిపించి యాదరోన్నతి వహించి.

*　　　*　　　*

గద్యము—"ఇది శ్రీమత్తెనాలి రామేశ్వరశాశ్వతకృపాకటాక్షలక్షితకవితాభిరామ రామయపండితకుమార సహజశైవాచారసంపన్న ధీమదన్నయనామధేయప్రణీతంబైన సుదక్షిణాపరిణయమందు" అని యున్నది.

ఈ సుదక్షిణాపరిణయపద్యములవలనఁ గూడఁ దెనాలి రామకృష్ణుఁడు, తెనాలియన్నయ, యన్నదమ్ము లగుట యితర ప్రమాణనిరపేక్షముగానే యేర్పడుచున్నది. ఇర్వురును రామయ పండితునికొడుకులే; తెనాలివారే; ఒకకాలమువారే. (అది

ముందు తెలియనగును.) అంతే కాక రామలింగఁడే రామకృష్ణుఁడయ్యె ననుటను గూడ నీసుదక్షిణాపరిణయము స్వతంత్రముగా సాధించుచున్నది. ఉదాహృతగద్యపద్యములవలన నన్నయ సహజశైవాచారుఁ డనియుఁ దెనాలిలో వెలసిన రామేశ్వరస్వామి యనుగ్రహమునఁ గవిత నేర్చినవాఁడనియు, మఱియు,

గీ॥ కాళిదాసాది సంస్కృతకవులఁ దలఁచి
యాంధ్రభాషావిశేషభాషాధిపతుల
నన్నపార్యాదులను బుద్ధి సన్నుతించి
పాలగుమ్మిభీమగురుని సద్భక్తిఁ గొలుతు.

అనుపద్యమువలనఁ బాలగుమ్మిభీమయశిష్యుఁ డనియు తెలియవచ్చుచున్నది. దీనినిఁబట్టి యన్నయకుటుంబమువారును సహజముగా శైవాచారసంపత్తి కలవారనియు, తెనాలిరామలింగస్వామిభక్తు లనియుఁ, బాలగుమ్మివారిశిష్యు లనియుఁ దలఁపఁ గూడును.* మనప్రస్తుతగ్రంథమగు నుద్భటచరిత్రమును రచించిన రామలింగకవి యిట్టిలక్షణములు గలవాఁడు. అతని శైవాచా

* పాలగుమ్మివారు ఆరాధ్యులు గాఁబోలును. రామలింగకవి కించన నూ ఱేండ్లకు ముందొకఁడా యింటిపేరివాఁడు శైవాచార్యుఁడు కొండవీటి రెడ్డిరాజ్యమున నున్నట్లు శాసనమున్నది. శ్లో. పాల్గుమ్మి శ్రీకంఠగురోః పంచాక్షరమంత్రపౌనరుక్త్యస్య; శిష్యాయ శిష్యపరిషద్రక్ష దాక్షిణ్యసత్కృతోక్తస్య. శక 1336 నాఁటిది పెదకోమటి వేమారెడ్డిశాసనము. స్వర్గీయ శ్రీనాథము ననుబంధము చూడునది.

విరతి యుద్భటచరిత్రమున స్పష్టముగాఁ గన్పట్టుచున్నది. మఱియు నాతఁడు 'రామేశ్వరస్వామి రమణీయకరుణావిశేషపోషిత విలసిత సమగ్ర, సహజసాహిత్యమాధురీసంయుతాత్ముఁడ' ననియు 'పాల కుమేలేశపదపయోజద్వయీధ్యానధారణ సముదాత్తచిత్తుఁడ' ననియుఁ జెప్పుకొన్నాఁడు. పాలగుమియేలేశ్వరుఁడును బాలగుమి భీమేశ్వరుఁడును నన్నదమ్ములో తండ్రికొడుకులో యయి యుందురు.

మఱి యన్నయ తన యన్నయని రామలింగనిఁ (లేక రామకృష్ణునిఁ) బ్రస్తుతింపకున్నంతమాత్రాన వారి సౌదర్యవిష యము సందేహింపఁ దగిన దేమో యనరాదు. తెనాలిరామభద్ర కవి తనతాత లన్నదమ్ములు ముగ్గురనియు, మొదటివాఁడు పాండు రంగమాహాత్మ్యకర్త రామకృష్ణుఁ డనియు, రెండవవాఁడు తన తండ్రితండ్రి శ్రీగిరి యనియు, మూఁడవవాఁడు సుదక్షిణాపరి ణయకర్త యన్నయ యనియు స్పష్టముగాఁ జెప్పినాఁడు గాన యిట్టిసందేహమునకు సందు లేదు.

అన్నయకవి మతము మార్చుకొన్నాఁ డన్నయనాదర ముచే నన్నగారిని బ్రస్తుతింపక పోయెనేమో! 'సహజశైవాచార' యున్నపద మాయన్న నడుమఁ దెచ్చుకొన్న వైష్ణవాచారము మీఁది వైమనస్యముచేఁ జేర్చుకొన్న దేమో! రామకృష్ణకవి తన మతము మార్పును దెలుపుకొనకున్నను, బాండురంగమాహాత్మ్య

మున 'శైవవైష్ణవపురాణావళీ నానార్థరచనా పటిష్ఠైకరమ్యమతివి'† అని తన శైవప్రబంధరచనమును దెలుపుకొన్నాఁడు.

తెనాలిలో నుండుటచేతనే తర్వాత తెనాలివారని యింటిపే రేర్పడినది గాని యంతకుముందు వారియింటి పేరు గార్లపాటి వారని ప్రాంతవ్రాఁతలలో నున్నది. గురుజాడ శ్రీరామమూర్తి పంతులుగారును వీరేశలింగముపంతులుగారును దీనిని జెప్పిరి. తెనాలిలో నున్న రామయపండితుఁడు శైవాచారపరుఁడు గాన యక్కడ వెలసియున్న రామలింగస్వామిపేరే తనప్రథమపుత్త్రునికిఁ బెట్టుకొనె నని నేను దలఁచుచున్నాఁడను. అన్నయ చెప్పుట చేతనే కాక యీక్రిందిసాధనముచేతఁ గూడ నాతఁడు శైవాచారపరుఁ డని రామలింగేశ్వరస్వామిభక్తుఁ డని యేర్పడుచున్నది.

తెనాలిలో రామలింగేశ్వరస్వామి దేవాలయమున నొక యుత్సవవిగ్రహముపీఠముమీఁద నీశ్లోక మున్నది.

శ్లో॥ శ్రీ తెనాలినగరే వ్యరాజయ ద్గార్లపాటిపుర రామపండితః
శుక్లమాఘసిత పంచమీ గురౌ రామలింగ ముమయోత్సవాకృతిమ్ *

---

† 'శైవవైష్ణవ పురాణావళీ నానార్థములు నీకుఁ గరతలామలకనిభము'లని పాఠాంతరము కలదు. పాండురంగమాహాత్మ్యమున నీపద్యము పాఠభేదములతో నున్నది.

* ఈ శ్లోకమునుగూర్చి గుంటూరిలో శ్రీమల్లాది సోమయాజులుగారు నాకుఁ జెప్పిరి. పిదపఁ గొంతకాలమునకు దాని నేను జూచితిని. ఇప్పుడొకమిత్రుఁడు చూచి వ్రాసి పంపెను. శుక్ల సం॥ మాఘ శుద్ధ పంచమీ గురువారము స్వామికన్నుపిళ్లగారి పుస్తకమును బట్టిచూడఁగా సరిపడకున్నది.

రామలింగని యింటిపేరు గార్లపాటివా రని యిదివఱకు వ్రాసినవా రెవ్వరు గాని యీశ్లోకము నునికి నెఱిఁగినట్లు తెలియరాలేదు. రామలింగని యింటిపేరు తొల్త గార్లపాటివా రనుట సీశాసనశ్లోకము స్థిరపఱచుచున్నది. ఉద్భటారాధ్యచరిత్రలో రామలింగఁడు తన యింటిపే రేదో పేర్కొననే లేదు. రామకృష్ణుఁడై పాండురంగమాహాత్మ్యమునను బేర్కొనలేదు. 'శ్రీతెనాల్యగ్రహారనిర్ణేత' నని మాత్ర మందుఁ జెప్పుకొన్నాఁడు. అప్పటికిఁ దెనాలివా రని యింటిపేరు స్థిరపడకుండవచ్చును. అన్నయ సుదక్షిణాపరిణయమునఁ 'దెనాలి' యింటిపేరు చెప్పుకొన్నాఁడు.

మనుమఁ డగురామభద్రకవి చెప్పుటచేతను, దల్లి పేరు మొదలగునవి సరిపోవుటచేతను రామకృష్ణుఁడును, నన్నయయు నన్నదమ్ము లని స్పష్టపడినది. ఉద్భటచరిత్రమందుఁ గానవచ్చు రామ (లింగే) శ్వరస్వామి యనుగ్రహము, పాలగుమివారి శిష్యత్వము, శైవాచారము మొదలగునవి సరిపోవుటచేతను, లోకమందుఁ బారంపర్యముగా వచ్చుచున్నప్రతీతికిఁ గూడ నిర్వాహమేర్పడుటచేతను, నుద్భటారాధ్యచరిత్రకర్త యగురామలింగ యయ్యే వైష్ణవమతము పుచ్చుకొని రామకృష్ణుఁడై పాండురంగమాహాత్మ్యము రచియించినాఁ డని, వారు వేఱుపురుషులు గారని, నిర్ణయించుట ప్రమాణదూరము కాదు.

పోలికలు

రామలింగకవియే రామకృష్ణుఁ డయ్యె ననుట కింకను మఱియొక బలవత్ప్రమాణము చూపెదను. పాండురంగ మాహాత్మ్యమున 'శైవవైష్ణవపురాణావళీనానార్థరచనాపటిమైక రమ్యమతివి' యని చెప్పఁబడుటచే నాతఁడు శైవపురాణ కథల రచియించి యుండవలె ననియు నీయుద్భటారాధ్యచరిత్రము వానిలోనిది యగు ననియు ననుకొంటిమి. తొలుతఁ దాను శైవుఁడై యున్నపుడు రచియించిన యుద్భటారాధ్యచరిత్రము లోని పద్యములే మార్చి మార్చకుండఁ దర్వాత వైష్ణవుఁడై రచించినఘటికాచలమాహాత్మ్యమున నాతఁడు చేర్చుకొన్నాఁడు. ఇవిగో చూడుఁడు.

సీ॥ అచలసుతాభర్త కర్పించి మఱి కాని
మృగములు లేఁ బూరి మేయ వచట
ననమలోచనునకు నర్పించి మఱి కాని
యళులు క్రొవ్విరితేనె లాన వచట
నంధకధ్వంసికి నర్పించి మఱి కాని
కోయిల లిగురాకుఁ గొఱుక వచట
నంగజారాతికి నర్పించి మఱి కాని
చిలుకలు పండ్లు భుజింప వచటఁ
గీ॥ దక్కఁ గలజంతువులు శంభుఁ దలఁచి కాని
యుచితవర్తనములఁ గోరి యుండ వచట

వదనములు వేయుఁ గలయంతవానికైన
నాయరణ్యంబుఁ గొనియాడ నలవి యగునె?

మ॥ హరిణంబున్ బులి పెంచు సింగ మొగి సయ్యాటంబు లాడున్ గరిన్
బురినీడన్ ఫణిడింభజాలముల నిల్పుం గేకి, చిట్టెల్కలన్
గరుణన్ బిల్లులజాలముల్ బెనుచుఁ గాకంబుల్ నిశావేళ భీ
కరఘూకంబులపొంతఁ గన్ను మొగుచున్ గాంక్షించి తద్భూములన్

గీ॥ తబిసిమొత్తంబు జేపాడి తానమాడి
డిగ్గియలచేరువలను బూదియు నలందు
కాలమునఁ బల్కును త్రియంబకం యజామ
హే యటంచును జలపక్షు లెల్లయెడల.

ఉ॥ సామగుణంబుఁ గ్రోల్చుఁ బికశాబకపంక్తులు శైవధర్మముల్
ప్రేమ నుపన్యసించు శుకబృందము లీశ్వరయోగశాస్త్రముల్
కోమలరీతి శారికలు గూడి పఠించు వినోదలీలలన్
గామవిరోధిఁ బాడు నధికంబుగ నచ్చట భృంగపోతముల్.

సీ॥ అభ్రగంగాప్రవాహమ్ము లెన్నియొ కాని
తల ధరియింతు రందఱును నదులు
పదినూఱుపడగలపాము లెన్నియొ కాని
యందఱు నురగేంద్రహారయుతులు
డాలొందుచంద్రఖండంబు లెన్నియొ కాని
యందఱు ధరియింతు రమృతకరుని
విషరాశిఁ బుట్టినవిషము లెన్నియొ కాని
యందఱు హాలాహలాంకగళులు

గీ॥ గంధగజదైత్య్ర తొడఁగో కాని యుండ
అతులగజచర్మ పటధారు డైనవాఁడు
కొన్క బంధంబు......................
క్రాలుకొనకుండ విడిచెంపఁజాలుమునులు.

—ఉద్భటచరిత్ర

సీ॥ మొకరి తేఁటులు మూతి మోట్చవు తేనియల్
శ్రీమధుశాసి కర్పించి కాని
కోకిలమ్ములు చివురాకులు గొఱుకవు
శ్రీవనమాళి కర్పించి కాని
లేఁబచ్చికల్ గబళింపవు హరిణముల్
శ్రీనీలమూర్తి కర్పించి కాని
ఫలభుజిక్రీయులనుఁ జిలుకలు దలఁపవు
శ్రీమాధవునకు నర్పించి కాని

గీ॥ యితరజంతువులును హరి కంకిఁ దలంచి
కాని యేవ ర్తనమునకుఁ బూన వనిన
నాతపోవనమాహాత్మ్య మభినుతింప
నలవియే వేమొగంబులచిలువ కైన.

మ॥ పులు లేదుల్ మృగశాబకంబుల హాయల్ వోషించు నత్యాదృతిన్
గలభానీకముఁ గాకముల్ మెలఁకువ మూషకశ్రేణితోఁ బిల్లు లె
ల్ల_లఁ గాచున్ శిఖికోటి లేఁజిలువలన్ లాలించు నుత్పల్లబ
ర్హాలసచ్ఛాయల నుంచి యచ్చటియనాగణ్యానీప్రదేశంబులన్.

క॥ ఒకచిత్ర మచటి జటిపా
ళికి ముల్ సింజలను గ్రుంకి లేచి సహార్థిన్

సకలశకుంతంబులు తా
రకమంత్రోచ్చారణాభిరతి మతిఁ బొదలున్.

మ॥ శుకముల్ ప్రామినుతుల్ గుణించు గణియించున్ ధర్మమర్మేతిహా
సకథల్ శారిక లీరిక ల్గాను నునీషన్ శేషభాషావిశే
షకశాస్త్రం ముపన్యసించు బకముల్ సాత్రాజితీప్రాణనా
యకనామావళి నల్మల్ పఠించు సతతోద్యద్గతికాచాతురిన్.

సీ॥ నునుగాలిదూదిపానుపు లెన్నియో కాని
యందఱు శయనీకృతాహివరులు
సురలోకవాహిని ఝరము లెన్నియొ కాని
యందఱు దివ్యతీర్థాంబుపదులు
నీట జనించుమానికము లెన్నియొ కాని
యందఱు కౌస్తుభహారయుతులు
చలివేఁడివెలుఁగులసాము లెందఱో కాని
యందఱు నిందుకంజాప్తదృశులు

గీ॥ ఖగకులాధీశు లెందఱు కలరో కాని
యందఱును బుల్గురాటెక్కియములవారు
వారు వోసినరీతి నున్నారు ధీరు
లన్నగరియందుఁ గాపురం బున్నవారు.

—ఘటికాచలమాహాత్మ్యము.*

---

* ఘటికాచలమాహాత్మ్యము తెనాలిరామకృష్ణకవిరచిత మయినను నది యాతని మనుమనికాలమున (ఆమనుమని పేరు లేదు) ఖండోజిరాయఁడను మహారాష్ట్రునకుఁ గృతి యీయఁబడినది. కాన యందుఁ గృత్యవతరణిక రామకృష్ణుని రచనము గాదు. రామకృష్ణుని విషయ మం దేమియు లేదు. అది కళావతీ ముద్రాక్షరశాలలో 1902 సం॥ ముద్రిత మయ్యెను.

లోఁబడినది. రాయలమంత్రి యగుసాళ్వతిమ్మరసు కొండవీటి పాలనమును దన కేనల్లుఁ డగునాదిండ్ల గోపమంత్రి కప్పగించెను. నాదిండ్ల గోపమంత్రి సుప్రఖ్యాతుఁడు. గోపమంత్రి క్రీ. 1517న దేచమంత్రి కొక యగ్రహారము నొసఁగెను.

దేచమంత్రి శైవాచారపరాయణుఁడు ప్రోలనారాధ్యుని వంశజుఁడగుచంద్రశేఖరవాచంయమిని శిష్యుఁడు. మఱియు మహావిద్వాంసుఁ డగులొల్లలక్ష్మీధరపండితునకును శిష్యుఁడు. ఆలక్ష్మీధరుఁడు కటాక్షింపఁగా శివపంచస్తవి కితడు వ్యాఖ్యానము రచించెను.

అందు:—

శ్లో॥ "నాదింద్ల గోపనృపతే రూరేదేచప్రధానతా
క్వచి దర్థః క్వచి న్మైత్రీ క్వచి ద్ధర్మః క్వచి ద్యశః
*   *   *   *
......యస్మా ద స్తౌ) మదా దఖిలమనుపతిం దేచయామాత్యవర్య
స్సో ఽయం శ్రీచంద్రమౌళి ర్జయతి గురువరః ప్రోలనారాధ్యవంశ్యః.
సచాయం దేచయామాత్యో మాహింపు స్తవపంచకామ్
లక్ష్మీధరకటాక్షేణ కురుతే గురుతేజసా."

(ఈగురునిఁగూర్చి యుద్భటారాధ్యచరిత్రము నవతరణికను గ్రంథావసానమును గూడఁ జూచునది.)

దేచమంత్రి గోపమంత్రిచే నగ్రహారాది సమ్మానముఁ బడసి ప్రఖ్యాతుఁ డయినపిదపనే యుద్భటచరిత్రము కృతి నంది

యుండును. ఆకాల మించుమించుగా క్రీ. 1525 అని తలంప వచ్చును. దీనిచేఁ దెనాలి రామలింగకవి కృష్ణదేవరాయలసభలో నున్నాఁడన్న లోకప్రతీతి సదాధార మయి సంరక్షితమగుచున్నది.

† పాండురంగమాహాత్మ్యరచనాకాలము

పాండురంగమాహాత్మ్యము విరూరి వేదాద్రిమంత్రి కంకితమయినది. ఆ వేదాద్రిమంత్రి కందాళె యప్పలాచార్యుల శిష్యుఁడు. మంగయగురువరాజు కుమారుఁ డగు పెదసింగ భూపాలునొద్ద వ్రాయసకాఁడు. చిత్రభారతకృతిపతితండ్రి పెద్ద తండ్రులును, వైజయంతీవిలాసకర్త యగుసారంగుతమ్మకవియు నీ కందాళ యప్పలాచార్యులకు శిష్యులు. క్రీ. 1542 పరాభవ వత్సరమున గండికోటప్రభువు కందాళెప్పలాచార్యులకు భూదాన మొసగినశాసనము గలదఁట. దీనిఁబట్టి పాండురంగమాహాత్మ్య రచనాకాల మించుమించుగా క్రీ. 1550, 1560 అగునని తలంప వచ్చును. మఱియుఁ బాండురంగమాహాత్మ్యమున రామకృష్ణునిచే

భట్టరు చిక్కాచార్యుఁడు

తన గురుఁడుగా స్తుతింపఁబడినాఁడు. ఈచిక్కాచార్యు

---

† శ్రీమానవల్లి రామకృష్ణకవిగారు 'తెనాలి కవులు' అను పేర 1914 ఆంధ్రపత్రిక సంవత్సరాది సంచికలో వ్రాసినవ్యాసమునఁ బాండురంగ మాహాత్మ్యరచనాకాలమును జక్కఁగా నిర్ణయించినారు. దానిసారమే యిక్కడఁ జూపఁబడినది.

నికిఁ బలువు రాంధ్రకవులు శిష్యు లయి యుండిరి. చాతుర్వాటికామాహాత్మ్యము, ఆనందకాననమాహాత్మ్యము మొదలగు ప్రబంధములను రచియించిన లింగమకుంట రామకవి (ఈతఁడు తెనాలి రామకృష్ణకవి యల్లుఁడు) యు నాతనితమ్ముఁ డగులింగమకుంట తిమ్మకవియు నీ చిక్కాచార్యులకు శిష్యులు.

క॥ గురురాయపట్టభద్రుని
నరిహరు శ్రీరంగనాయకాంశభవున్ భ
ట్టరు చిక్కాచార్యుల మ
ద్గురులఁ దలఁచి యడుగులకు నతుల్ గావింతున్.

—లింగమకుంట రామకవి.

సీ॥ శ్రీవైష్ణవహితుండ జిక్కయభట్టరు
శిష్యుండ........ —లింగమకుంట తిమ్మకవి.*

మఱియు రామకృష్ణకవులచేఁ గామందకము కృతిగొన్నవాఁడు కొండ్రాజు తిమ్మరాజుకొడు కగు వేంకటాద్రియు నీ యాచార్యుని శిష్యుఁడే.

క॥ శ్రీచంచద్భట్టరుచి
క్కాచార్యవరార్యశిష్య యతులితశౌర్య
ప్రాచుర్యవర్య గుణర
త్నాచల జయలలిత ధైర్యనయతత్త్వనిధీ.

(కామందకము కృతిపతి సంబోధనము)

---

* సులక్షణసారకర్త (లింగమకుంట తిమ్మకవి) అప్పకవికంటెఁ దర్వాతివాఁ డని కం. వీ. గారు వ్రాయుట ప్రామాదికము.

మఱియు నీకామందక కృతిపతి, పాండురంగమాహాత్మ్య కృతిపతి యగువిరూరివేదాద్రిమంత్రి చేలినప్రభు వైనపెదసంగ భూపాలునకుఁ జెల్లెలి కొడుకు. శా. 1505, క్రీ. 1584 స్వభాను వత్సరమున వేంకటరామకృష్ణకవులచే నా కొండ్రాజు తిమ్మరాజు కొడుకగువెంకటాద్రి కామందకకృతి నందుకొన్నాఁడు.

మ॥ రమణీయంబుగ శాలివాహశకవర్షంబుల్ గతంబైన సహ
స్రము నేనూటను నాఱునై వెలయఁగాఁ బ్రౌఢిం దెనింగించి కా
ర మహిం దిమ్మయ వేంకటాద్రివిభు పేరన్ వేడ్కఁ గామందకీ
యము వేంకటరామకృష్ణులు స్వభాన్వబ్దంబునన్ రూఢిగాన్.

దీనిఁబట్టి చూడఁగాఁ బాండురంగమాహాత్మ్యరచనా కాలము క్రీ. 1565 ఇంచుమించుగా నగు నని యేర్పడుచున్నది. అనఁగాఁ దెనాలి రామలింగకవి యించుమించుగా క్రీ. 1525 ఉద్భటచరిత్రమును, మఱి యిరువది యేండ్లకుఁ బాండురంగ మాహాత్మ్యమును రచించి యుండు నని చెప్పనొప్పుచున్నది. మనకవి తమ్ముఁ డగునన్నయకవి సుదక్షిణాపరిణయరచనా కాలము కూడ నిందుకు సరివచ్చుచున్నది. మఱి పెక్కుమార్గ ములచేఁ గూడ మన కవివర్యుని కాలమును నిర్ణయింపవచ్చును గాని యామార్గములు కొంత శంకితములుగా నుండుటచేతను, నిప్పుడు చెప్పిన కాలమునకే చేరునవిగా నుండుటచేతను విడనాడి నాఁడను.

కవిస్తుతులు

నేఁ జూచినంతవఱకుఁ గవిస్తుతులలో ‘ రామలింగకవి ’ యన్న పేరే కానవచ్చినది. నడుమఁ దెచ్చిపెట్టుకొన్న రామకృష్ణనామము ప్రాచీనకాలమునఁ బ్రఖ్యాతము కాలేదు కాఁబోలును! పాండురంగమాహాత్మ్యప్రౌఢిమ ప్రఖ్యాతమైనతర్వాత రామకృష్ణనామము గూడ రహి కెక్కినది.

ఉ॥ రంగుగఁ బాండురంగని తెఱంగ గలరంగ రచించి వేడ్క మీ
ఱంగ ఛలోక్తులన్ నృపుఁ గరంగ నొనర్చుహొఱంతు నింగి ము
ట్టంగ మెలంగు నేరుపుఁ గడంగి చెలంగునభంగసద్యశో
లింగుని రామలింగ శశిలింగకళానిధినిన్ గణించెదన్.

(నాగ్నజిత్తీపరిణయము_పల్లూరి నరసింహకవి)

క॥ శృంగారరసాలింగిత
రంగత్కవితానదీతరంగము హృదయ
త్వంగద్భుజంగ మాంగద
లింగమ్ము తెనాలిరామలింగముఁ దలఁతున్.

(పృథుచరిత్రము_సాస్వతీ సోమయాజి)

పై పద్య మాతఁడు లింగధారి యనికూడఁ జెప్పుచున్నది.

“ రంగనాథుని రామలింగకవిని ”

(కూర్మపురాణము_రాజలింగకవి)

“ రామ, లింగకవి రామభద్రుల లీలఁ దలఁతు ”

(ఆధ్యాత్మరామాయణము_శరభనకవి)

“ భీమకవి రామలింగని ”

(చంద్రరేఖావిలాసము_జగ్గన)

ప్రబంధరత్నావళిలోఁ దెనాలి రామలింగకవి కృతులు కందర్పకేతువిలాసము, హరిలీలావిలాసము ననువానినుండి కొన్ని పద్యము లుద్ధరింపఁబడినవి. వానిఁగూర్చి ముందుఁ దెలుపుదును. అందును రామలింగనామమే యున్నది. మఱియు నీచాటుపద్య మున్నది.

ఉ॥ లింగనిషిద్ధుఁ గన్నులఁ జలింగని మేచకకంధరుం ద్రిశూ
లింగని సంగతాళి లవ లింగని కర్దమమాషితే స్మృణా
లింగనిఁ గృష్ణచేలుని హాలింగని నీలకచున్ విధాత్మనా
లింగని రామలింగకవి లింగనికీర్తి హసించు దిక్కులన్.

అప్పకవి మొదలగువారు మఱియుఁ బెక్కురు రామలింగఁడనియె చెప్పిరి. అయినను ఇతనియల్లుఁ డగులింగమకుంట రామకవియు, మనుమఁ డగురామభద్రకవియు రామకృష్ణనామము చెప్పిరి.

చతుర్వాటికామాహాత్మ్యము, ఆనందకాననమాహాత్మ్యము ననుకృతులలో :—

సీ॥ శ్రీరామసేవాప్రసిద్ధుఁ గాశ్యపగోత్రు
శుభదకాత్యాయనసూత్రపాత్రు
లలితచారిత్రుఁ గాశయమంత్రికిని గోన
మకును దౌహిత్రు సర్వకవిపౌత్రు
తిరుమలాంబాగర్భవరవార్ధి పూర్ణేందు
ధన్యాత్ము లక్ష్మప్రధానపుత్రు

౧౪౫

నిజపాలకజనకనిష్ఠాగరిష్ఠ రా
మసచివలబ్ధ రామజపధుర్యు
గీ॥ రామకృష్ణాఖ్యజామాతఁ బ్రకటవిభవు
శుక్లయజురధ్యయనుఁ బేర సూరిమాచ
యానుజునిఁ దిమ్మధీనిధి కగ్రజాతు
ననఘు లింగమకుంట రామార్యునన్న.*

ఇట్లు అల్లుఁడగురామకవియుఁ, బూర్వోదాహృత పద్యమున మనుమఁడగురామభద్రకవియు, రామకృష్ణ నామము పేర్కొనుటకు వారు వైష్ణవమతము దెక్కువగా నభినివేశము గలవారగుట కారణము గావచ్చును. వారి వైష్ణవమతాభినివేశ మాయాగ్రంథములఁ జూడవచ్చును.

మఱికొన్ని కృతులు

తెనాలి రామలింగనికృతులు మఱిరెండు తెలియవచ్చుచున్నవి. వానిపేళ్లు కందర్పకేతువిలాసము, హరిలీలావిలా

---

* ఆనందకానన మాహాత్మ్యములో 'నిజపాలకజనక' అనుచోట, 'నిజజనకాగ్రజ' అనియున్నది. దీనిచే నాతఁడు తన పెద్దతండ్రికి దత్తుఁడయ్యెనని తెలియనగును. లింగమకుంట రామకవి తెనాలి రామకృష్ణకవి యల్లుఁడని లింగమకుంటవారెల్లరు నేఁటికిని జెప్పుచున్నారు. నేఁడు లింగమకుంటవారి యల్లురగు శ్రీకొండ వెంకటప్పయ్యపంతులుగారివల్ల తొలుత నిది విని తర్వాత లింగమకుంటలో విచారించి రామకవికృతుల సంపాదించి యందును జూచి నేనిది తథ్యమని నమ్మితిని.

సము. ఆప్రబంధము లిప్పుడు కానరావుగాని, వానినుండి కొన్ని పద్యములు ప్రబంధరత్నావళిలో నుద్ధృతము లయినవి. వాని నాగ్రంథమునఁ జూడఁదగును. ఇవి గాక పాండురంగ విజయ మని మఱియేమో అని యీకవికృతు లున్నట్లు కొందఱు పేర్కొందురు గాని వానివిషయము నమ్మఁదగినది గాదు.

కథలు

తెనాలిరామలింగని కథ లని దక్షిణహిందూదేశమెల్లఁ ప్రఖ్యాతికెక్కి పెక్కుకథ లున్నవి. వానిగూర్చి మన మేమియుఁ జెప్పఁజాలము. అతఁడు హాస్యచతురుఁడై యుండవచ్చును. నిజముగాఁ గొన్నికథ లాతనికి సంబంధించినవే కావచ్చును. లోకులు మఱియు ననేకాద్భుతకథ లాతని తలకుఁ దగిలించియు నుందురు. పెక్కుగథలు శ్రీకృష్ణదేవరాయల గోష్ఠిలో జరిగినవిగా వినవచ్చును. రామలింగఁడు రాయల సమకాలము వాఁడే. కావున నవి సంభావ్యములుగావచ్చును. చాటుపద్య మణి మంజరిలో నే నాతని కథలకు సంబంధించిన చాటుధారలఁ గొన్నిటిని జేర్చినాఁడను క్రొత్త నొక్కటి యిక్కడ చూపు చున్నాఁడను.

క॥ ఓయమ్మలార! మందులు
వేయేల మకారకొమ్ము విపులవి గానిన్
వాయెత్తకుండఁ జేసిన
వాయెత్తదు రామరాయవసుధేశునకున్.

అళియరామరాయనికి వాయురోగము వచ్చెనఁట! అంతఃపుర స్త్రీ లాతనికి మందుల నిప్పింపఁ దంటాలు పడుచుండగా రామలింగఁ డీపద్యమును జెప్పినాఁడఁట. మకారకొమ్ము విష కవిగాఁ డనఁగా మూర్తికవి. ఆతని వాయి=నోరు, ఎత్తకుండఁ జేసినచో రామరాయలకు వాయి=వాయురోగము, తలచూప దని పద్యార్థము. మూర్తికవి విషకవిత్వప్రయోగముచే రాయలకు రోగమువచ్చెనని స్త్రీలను నమ్మించి యాతని యుద్యోగ వైభవము నూడఁగొట్టించుట కెత్తిన యెత్తుగాఁబోలునిది!

ఇఁకఁ గవివిషయమును విడిచి ప్రస్తుతగ్రంథమును గైకొందము. శైవారాధ్యులలో నొక్కఁ డయినయుద్భటారాధ్యుల చరిత్ర మిందు వర్ణిత మయినది.

పాల్కురికి సోమనాథకవి రచియించిన బసవపురాణములో సప్తమాశ్వాసమున నీయుద్భటుని చరిత్రము వర్ణితమైనది. ఆకథనే మనకవి ప్రపంచించి ప్రబంధముచేసినాఁడు. తెలుఁగున మల్లికార్జున పండితారాధ్యుఁడును, నన్నిచోడుఁడును నుద్భటుని స్తుతించిరి.

క॥ హరలీలాస్తవరచనా
స్థిరనిరుపమభక్తిఁ దనదుదేహముతోడన్
సురుచిరవిమానమున నీ
పురమున కుద్భటుఁడు ప్రీతిఁ బోవఁడె రుద్రా!

—శివతత్త్వసారము.

క॥ క్రమమున నుద్భటుఁడు గవి
త్వము మెఱయఁ గుమారసంభవము, సాలంకా
రము, గూఢవస్తుమయ కా
వ్యము గాహరు (ర?) లీల, జెప్పి హరు మెప్పించెన్.

—కుమారసంభవము.

పయిపద్యములఁబట్టి యుద్భటుఁడు హారలీల, కుమారసంభవము, అలంకారగ్రంథము (కావ్యాలంకార సంగ్రహము) రచించినాఁడని తెలియనగుచున్నది. ఇందుఁ గావ్యాలంకార సంగ్రహ మొక్కటితక్కఁదక్కిన విప్పుడు కానరాకున్నవి. ఆతని కుమారసంభవమునుండి కొందఱాలంకారికులు కొన్నిశ్లోకముల నుద్ధరించిరి. *ఉద్భటుఁడు కాశ్మీరరాజగు జయాపీడునిసభలో విద్యాపతిగా నుండెనని (క్రీ. 779 నుండి 813 వఱకు) రాజతరంగిణిలో నున్నది.

ఆంధ్రకవు లీతని శివకవులలోఁ జేర్కొనుట మన కథానాయకు డీతఁడే యనుటకు సాధకముగాని యీకథలో నాగ్రంథముల స్మరణము లేకపోవుటయుఁ గాలముసరిపడకపోవుటయుఁ గొంతబాధక మగుచున్నది. ఈప్రబంధమున నుద్భటుఁడు ముంజభోజునికి శైవదీక్ష నొసఁగిన గురువుగాఁజెప్పఁబడినాఁడు. ముంజభోజుఁడు దశమశతాబ్దివాఁడు. ఉద్భటుని గ్రంథము లీభోజుని కింకను బూర్వకాలముననే పుట్టినవి. ఈయుద్భటారాధ్యచరిత్రలో ముంజభోజుని పేరున్నను దీని కాకరమయిన బసవపురాణమున భోజుఁడనిమాత్రమే యున్నది. పలువురు భోజు లున్నారుగాన

* నన్నిచోడని కుమారసంభవము పీఠిక చూడుము.

యాతఁ డాకాలమువాఁ డయినను గావచ్చును. ముంజభోజుఁ డనుట రామలింగకవి స్వకల్పితముగాన యది యప్రమాణమని త్రోసివేయవచ్చును. ముదిగొండవారని యిప్పు డాంధ్రదేశమునఁ బ్రఖ్యాతులుగా నున్న యారాధ్యబ్రాహ్మణులకే యుద్భటారాధ్యుఁడు మూలపురుషుఁ డని యీప్రబంధమందుఁ గలదు. ఆయుద్భటుని దగ్గఱనుండి ముదిగొండవారి వంశక్రమముగూడఁ గొంత గ్రంథాంతమున గానవచ్చుచున్నది. ఈవంశ క్రమము పాల్కురికి సోమనాథుని గ్రంథమునఁ గానరాదు.* కర్ణాటభాషలో కూడ నుద్భట చరిత్రములు గలవు. సోమరాజకవి బసవాంకకవి యనువా రిర్వురు వానిని రచించిరి. పాల్కురికి సోమనాథుడు కుమారపాలఘూర్జరునిదిగాఁ జెప్పినకథనే కర్ణాటకకవు లుద్భటుని కథగాఁ జెప్పిరి. ఆకర్ణాటకకవులకంటె మనసోమనాథుఁడు ...ర్వుఁడు. కుమారపాలున కుద్భటదేవుఁ డని నామాంతరముగా నా యుద్భటదేవచరిత్ర పీఠికలో శ్రీశ్యామాచార్యులు గారు వ్రాసిరి. అదియెట్లో ? మల్లికార్జున పండితారాధ్యుఁడు సోమనాథుఁడు, వారినిర్వురను వేర్వేఱుగాఁ బేర్కొనిరి. కుమారపాలుని చరిత్రమున నాతని కానామాంతర మున్నట్టు చెప్పరయిరి. పాల్కురికి సోమనకథ చొప్పున రచియింపఁబడిన యీ యుద్భటారాధ్య చరిత్రమునకును, నాకర్ణాట ప్రబంధములకును నేమియు సంబంధమును గానరాదు.

---

* చంద్రశేఖరగురునివఱకు నావంశక్రమమున్నది. ఈచంద్రశేఖరుఁడే వేచయమంత్రిగురుఁడగునని నేననుకొనుచున్నాను.

౧౦
మనుచరిత్ర

ఆనాఁడు దిగ్విజయయాత్రలో కృష్ణదేవరాయల వారు విజయవాడలో విడిసి యున్నప్పుడు పెద్దనకూడ వెంట నుండె నఁట. అప్పుడు విజయవాడవిద్వాంసులకు తన మనుచరిత్ర మును వినిపించి కూడ నుండవచ్చును. కృష్ణదేవరాయలవారు ;

కం॥ మనువులలో స్వారోచిష
మనుసంభవ మరయ రససమంచితకథలన్
వినిపింపు కలిధ్వంసక
మనఘ ! భవచ్చాతురరచన కనుకూలంబున్.

కావున మార్కండేయ పురాణోక్తప్రకారంబునఁ దానిఁదన కంకితముగాఁ జేయుఁ డనిరఁట !

ప్రపత్తిపరుఁ డయిన పెద్దన కలిధ్వంసకము కానికథను చెప్పఁడుకదా !

ఇప్పుడు దొరకుట లేదు గాని శఠకోపయతి కర్పితముగ 'హరికథాసార' మని మఱియొక గ్రంథమును పెద్దన రచించి నాఁడు. షట్చక్రవర్తుల, అష్టవసువుల, చతుర్దశమనువుల, షోడశమహారాజుల చరిత్రలు కలిధ్వంసకము లని పురాణోక్తి.

ఈ మనుచరిత్రలో కడపటిపట్టున స్వారోచిషమనువు

పుట్టుక కలదు. గనుక దానితో ననుబంధము గలప్రబంధ మంతయును కలిధ్వంసకమే యగును గదా యని పెద్దన తన మనమును సమాధానపఱచుకొని యుండును.

కాని యథార్థమున కీకథ కలి యనెడి గంధర్వుని ధ్వంసము చేసినది గనుక కలిధ్వంసక మని చెప్పుకొనుట యుక్తము.

మనుచరిత్రలో వరూధినికై తలమార్చుకొని, దొంగ వేషము వేసికొనినగంధర్వునిపేరు కలి.

మేఘసందేశమున కాళిదాసు యక్షు ననామధేయునిగాఁ జేసినట్లే మనుచరిత్రమునఁ బెద్దన్న కూడ గంధర్వు ననామధేయునిఁ జేసినాడు. 'కలి' యన్నపేరు పేర్కొనలేదు.

ప్రధానముగ వరూధినీప్రవరుల సమాగమ కథను హృదయమున నుంచుకొనియే రాయలవారు పయి విధముగ మనుచరిత్రము రససముంచితకథలలో నున్న దనియు, కలిధ్వంసక మనియు, పెద్దన్నచతురరచన కనుకూల మయిన దనియు పలికి యుందురు.

రాయలవారి కోర్కె గావుననే పెద్దనామాత్యుఁడు, స్వారోచిషమనుసంభవకథను గ్రంథము కట్టకడపట నెక్కడనో రెండు ముక్కలలో నెత్తుకొని ముగించినప్పటికిని, వారి యవ్వా తాతల కథను మాత్రము—అనఁగా వరూధినీప్రవరుల, వరూధినీ

గంధర్వుల కథను—మూఁడాశ్వాసముల పైదాఁకఁ బెంచి ప్రబంధీకరించినాఁడు.

నేఁడు మనుచరిత్ర మనఁబడునీప్రబంధమునఁ దొలి నాలుగయి దాశ్వాసముల రచనను స్వారోచిస్సంభవ మనియు, నా తరువాత నాఱవ యాశ్వాసము తుదిదాఁకఁ గల రచనను స్వారోచిష సంభవ మనియు వేర్పఱచి రెండు ప్రబంధములుగా నేను పేర్కొందును. రెండు ప్రబంధములను రాయల కంకితముగా నొక కృత్యవతరణికతో నొక సంపుటముగా సంధానించినాఁడు గనుక మొత్తము సంపుటమును మనుచరిత్ర మని పేర్కొనుచుందును.

పయిరెండు ప్రబంధముల తీరులు పరిశీలనార్హములే యయినను ప్రస్తుతము నేను తొలి ప్రబంధముగ పరిగణించుచున్న స్వారోచిస్సంభవమును గూర్చియు, నందులోని కథారసౌచిత్యమును గూర్చియు మాత్రమే యించుక ప్రపంచింతును.

ఈ కథలో నాయిక వరూధిని. దేవయోని జాతులలో, ననఁగా—గంధర్వ, విద్యాధర, యక్ష, కిన్నర, కింపురుషాదులలో నొకటయినయప్సరోజాతిపడుచు. అప్సరసలు దేవవేశ్యలు. వారికిఁ బద్మసంభవ, వైకుంఠ భర్గ, దేవేంద్ర సభలు సంగీత నాట్య విద్యల సాముగరిడీలు. కామకలావిలాసములు వెన్నతో నేర్పిన విన్నాణములు.

గంధర్వ విద్యాధరాదులతోడనే కాక భువినుండి దివికి విచ్చేసెడిజ్యోతిష్టోమాది యాజులతోఁ గూడ శృంగారవిహార ములు వీరి కులాచారధర్మములు. వారు వీ రనుహద్దు లేక అందఱితోడను వినోదించెడివారు గనుక నీ వేశ్యలు సామాన్య వనితలు.

భూలోకమున నెవ్వరైనఁ దీవ్రతపము చేయుచు నింద్ర పదవికే ముప్పు దెచ్చున ట్లుండునో వారి తపమును జెఱచుటకు దేవేంద్రుఁడు వీరినే ప్రయోగించుచుండును. వీరు నిత్యయౌ వనులు. ఎప్పుడును ముప్పదేండ్ల వయోవిలాసముతో నుండు వారు. వ్యాధులు, జరామరణాదులు వీరి కుండవు.

ఇట్టి యప్సరసను, వరూధినిని, వీరితోఁ గలసి మెలసి విహరించుజాతిలోనివాఁడే యయినగంధర్వుఁ డొకఁడు కలి యనువాఁడు వలచి, తత్కాలమునకు వలపించుకొన లేక ఉపా యములు వెదకుచు వెంటాడుచుఁ దంటాలు పడుచుండినాఁడు.

ఉ॥ ఒక్కొకవేళఁ బద్మముఖు లొల్లమి సేయుదు రొక్కవేళఁ బె
న్మక్కువ నాదరింతురు క్షణక్షణముల్ జవరాండ్ర చిత్తముల్
పక్కన వేసటల్ జన దుపాయములన్ దగు నిచ్చకంబులన్
జక్కఁగఁ జేసి డాసి సతిచిత్తముఁ బట్టి సుఖింపఁగాఁ దగున్.

అనుకొనుచుండును.

వరూధిని పురుషముఖ మెఱుగని, వివాహితగాని భార తీయార్యకుల నారీరత్నము కాదు సుమండీ! ఆమె సదా మూప్ప దేండ్ల వయస్సుదే! కనుక ప్రస్తుత కథాసందర్భమునకు ముం దెందఱినో గంధర్వ విద్యాధరాది దివ్యపురుషులను, భువినుండి దివికి విచ్చేసిన శ్రోత్రియులను, వినోదపఱచి వారితో వినోదిం చినదే! మర్త్యలోకపు, మర్త్యవేషపు శ్రోత్రియులమీఁద మక్కువ రేగినదో యేమో! హిమాలయ పర్వతాగ్రమున కేవిడి వేసియున్నది. హిమాలయము భూలోక స్వర్గలోక ముల సంధానస్థలము. దేవయోనుల కక్కడ దేవభూము లెన్నియో యున్నవి. వేడ్క పుట్టినప్పు డెల్ల దివ్యు లచట విడిసి విహరించుచుందురు. మన పెద్దలకు కొడై క్కానల్ ఊటీ సిమ్లాలలో నెట్టి సౌఖ్యపరికరము లుండునో యట్టివే వీరికిని అచట గలవు. ఆ పర్వతాగ్రముల కప్పుడప్పుడు సిద్ధ పురుషులు, మహాయోగులు మొదలగువారు, భూలోకవాసు లును వెళ్లఁగలుగుచుందురు.

గ్రహచారము చాలియో చాలకయో యార్యావర్త మున నెచ్చటనో యున్న యరుణాస్పదపుర వాస్తవ్యుఁ డొకఁడు శ్రోత్రియ బ్రాహ్మణ కుమారుఁడు, ప్రవరాఖ్యుడు పాదలేపము లభింపఁగనే వెనుకముందులు చూచుకొనక, ఫ్రీ టిక్కట్టు దొఱికినదే తడవుగా రైలుప్రయాణమునకు సిద్ధపడు నాత్రగాని

వలె, హిమాలియమును దర్శింపఁ బోయినాఁడు! పాదలేపము కరఁగి పోఁగా నప్రయోజకుఁడై దిగుల్పడుచు వరూథిని యుండిన కోనలోని కేగినాఁడు.

వరూథినికి వంటయింటిలోఁ గుందేలు చిక్కినట్లైనది. ఆకలి గొన్న మాంసాహారి వంటయింటి కుందేటిని విడువనట్లు వరూథిని ప్రవరుని వలపుఁజూపుల వలలోఁ జిక్కించుకొని దక్కించుకోఁ దంటాలు పడినది. తన వలపుపొలుపులు దులపరించినది. తుటారించినది. మిటారించినది. ఆదరించినది. బెదిరించినది. ప్రార్థించినది. పైఁబడినది. కౌగిలిపట్టుగఁ బట్టుకొనినది. వెన్నతోఁ దినిన విద్యనంతయు గ్రక్కినది. వెక్కివెక్కి యేడ్చినది. ఏమి చేసినను నెంత యేడ్చినను లాభము లేకపోయెను.

ప్రవరుఁడు గురువులయొద్ద నేర్చినసదాచార సంపదను నిలువఁ ద్రొక్కుకొనినాఁడు. ఆమెచేష్టలకు చీదరించుకొనినాఁడు. బదుళ్లు చెప్పినాఁడు. కౌగలింపగా శ్రీహరీ యని యొరమో మిడి తదీయాంసద్వయం బంటి పో పొమ్మంచుం దొలఁగఁ ద్రోచినాఁడు "అనయా యావజ్జీవం హోష్యామి" అను మాటదక్కించుకొనినాఁడు. తన బ్రహ్మవర్చసమును ప్రజ్వలింపించుకొనినాఁడు. అగ్ని దేవుని నారాధించి, ప్రార్థించి,

యాం యజ్ఞేశ్వరుని యనుగ్రహముతో నాకాశ మార్గమున నెగసి యరుణాస్పదపురమునకు వెళ్లిపోయినాఁడు.

వరూధినికిఁ దగినపరాభవ మయినది. గంధర్వునికిఁ దనవలనఁ గలిగినయవమానమే ప్రవరునివలనఁ దనకు దాపురించినది. కాంచి గుర్తించుచుండినగంధర్వుఁ డిదేయదను కొని ప్రవరవేషమునఁ దయారయి వరూధినిని దక్కఁగొన్నాఁడు. ఈ వేశ్యావిషయికరతిలోని చమత్కారవిశేషమును గుర్తింపఁ జాలినచో వరూధినీ కథాసారస్యముఁ దెలియఁజాలము. వేశ్యలును, తదాసక్తులు నయిననాయికానాయకులు పరస్పర మొకరి నొకరు వశులు కానిచో దబ్బఱలు, బూటకములు, తబ్బిబ్బులు జరపి, నాటకాలు చేసి, వేషాలు వేసి కార్యము సాధించుకొనుచుందురు. నాయికానాయకులు పొంది పొసఁగుట జరిగిన పిదప తొల్లిటి దుష్కృత్యములు, రసాభాసములు ప్రజ్ఞాప్రయోగములుగను, రసోత్సాహదాయకములుగను మారి సామాజికులలో రససిద్ధిని గల్గించును. ఈ పద్ధతినే గంధర్వుని నడవడి యిచట సమర్థనీయము కాఁగలదు. కాని యిట్లు సమర్థించుటకు గంధర్వుఁడు తన ప్రజ్ఞాప్రయోగములను వరూధినికిఁ దెలియఁ జెప్పి మెప్పుపొందు టత్యావశ్యకము.

ప్రేమ లేనివరూధినిని దొంగవేషము వేసికొని గంధ

ర్వుఁడు కలసినట్లు కాదు — చెఱచినట్లు వర్ణించుట రోఁత! కాని కొందఱు సహృదయు లీ విషయమున ని ట్లనవచ్చును.

ప్రవరుని మర్యాద, వరూధిని కోరిక, గంధర్వుని బులుపాటము దక్కినది గదా! ఆ మువ్వురి హృదయములలో నెవ్వరి హృదయములోను కలుగని రోఁత మీ కేల కలుగవలెనండీ! అని.

రసానుభూతి కథాశ్రోతలకుఁ ప్రేక్షకులకు సంబంధించినది గాని కథాపాత్రలకు సంబంధించినది గాదు.

వరూధినికి వాఁడు వేషధారి యయినగంధర్వుఁ డను సంగతి తెలియదు గాని మనకుఁ దెలియును. కనుక యిది రసాభాసమే. రసాభాసమే కాదు — నేటి శిక్షాస్మృతి ప్రకారము కొన్ని యేండ్ల శిక్షకుఁ దగిన క్రిమినల్ కేసు కూడ!

గంధర్వుఁడు కొన్నాళ్ల తరువాత రహస్యము వెల్లడించి వరూధినిచే మెప్పు పొంది సత్కృతుఁడయినాఁ డనియే సరి పుచ్చుకోవలెను. లేనిచో రసాభాసమే! కథావిధాన మంతయు రోఁతయే!

గంధర్వుఁ డిట్లు తన మాయాకృత్యము వరూధిని ముందఱ వెల్లడించుట సంభవించుచో దాని కామె మెచ్చుకొనుట తటస్థింప దేమో యనెడిసందియము పొడముట సహజమే! ఆమె నిజమునకు ప్రవరునే ప్రేమించినది గాని, యీ నాళ్లలో

గంధర్వునిఁ బ్రేమింపలేదు. ఆమె మృచ్ఛకటికలోని వసంతసేన వలె గుణానురక్తగఁ బ్రేమించినది.

ఇచట వరూధిని ప్రవరునిఁ బ్రేమించిననాళ్లలో దదేకానురక్తగాఁ బతివ్రతగానే వర్తిల్లినది. అయినను నామె మాయాప్రవరుఁడు మాయమైన తరువాత ధర్మశాస్త్రప్రకారము పండ్రెండేండ్లు ప్రతీక్షించి యాపై భర్తకు శ్రాద్ధము చేసి కలకాలము విధవగనే యుండిపోయిన దనుకొనుట సరికాదు.

ఆమె నిత్యయావన గాన కొన్నాళ్లకు మఱియొకనిఁ బ్రేమించితీరెడిదే అనుకొనక తప్పదు! నిన్నటివఱకు నామెతో మాయావేషమున విహరించినగంధర్వుఁడు రత్నమువంటి బిడ్డ పుట్టిన తరువాత వానినిఁ జేరదీయఁ డనియు, వరూధినిపైని తన వలపులవిసరును— నందామె చిక్కుపడుటను దెలిపియుండఁ డనియుఁ దలఁచుట సరికాదు.

నే నిట్లందును. వరూధిని యా గంధర్వుని ముం దెన్న డెఱుగనిది గాదు. ఇట్టి వారి నెందఱినో యింతకుముందు బుట్టను బెట్టినదే! గంధర్వుఁడుకూడ నిట్టి కుచోద్యము లెన్నియో చేసి యెందఱినో దక్కఁగొనినవాఁడే! ఇట్టి వారికి సంబంధించి యుండును గనుకనే యాలంకారికులు కొందఱు వేశ్య సామాన్యవనిత యనియు, నామెకు సంబంధించినశృంగా

రము రసాభాసమే కాని శృంగారము కా దనియు నందురు. అది కాదని వేశ్యలను విడనాడిన శృంగారరసమునకుఁ బరిపోషమే కలుగ దనియు, వారు శృంగారసర్వస్వ మనియు మఱికొంద ఱాలంకారికులు దానిని ప్రతిఘటింతురు.

గంధర్వుఁడు మాయాప్రవరుఁడుగా మాయమైనను వరూథిని నంటిపట్టి యున్నాఁడనియు, నామె ప్రసవించి స్వరోచి కొన్ని నెలలో యేండ్లో పెరిగిన తరువాత ప్రవరుని రాక కెదురు చూచిచూచి చీకాకుపడుస్థితికి వరూథినిని రప్పించి తన వంతమును చెలికత్తెలకుఁ జెప్పి, వరూథినికిఁ జెప్పించి, ప్రవరునిపై సన్నగఁ దాను జెప్పి, ఛీ! ఛీ! పో నాతోఁ గూడినవాఁడు నిజప్రవరుఁడే యని యామె తిరస్కరింపఁగా తిరస్కరింపఁగా, తాను మాయావేషమునఁ గలసి యున్ననాళ్లలోనే ముందు జాగ్రత్తపఱచి వ్రాసి యుంచుకొనినయేకాంత రహస్యముల డైరీని వెల్లడించి, వీలగుచో నసలు ప్రవరుఁడే యబద్ధమనియు నది యంతయుఁ దన వేషమే ననియుఁ జెప్పి తమ పరస్పర ప్రేమ సాక్ష్య మయినకుమారుని స్వరోచిని గాగలించుకొని (ఆ కుమారుడును శృంగారలోలుఁడై గంధర్వుని సంతానమే సుమా యనిపించుకొనినాఁడు గాని ప్రవరుని బిడ్డఁ డనిపించుకొనలేదు.) వరూథిని నబ్బురపుచ్చి, తన నేర్మిని మెప్పించి ద్విగుణీకృతప్రేమతో మరల వరూథినీసన్మానమున వర్తిల్లినాఁ

డనుకొననిచో వరూధినీప్రవరకథ రసాభాసాత్మకమై రోఁత గొల్పును.

పెద్దనగారీసందర్భము నీవిధముఁగ నిర్వహింపక పోయినను సూచనగా నైన నిట్టితీరున దెల్పియుండవచ్చును. తెల్పక పోయినను మన మట్టి కథను గట్టుకొనుట కవకాశ మేసిఁ గల్పించియుండవచ్చును.

కాని, మాయమై పోవుసమయమున మాయాప్రవరుని తలఁపుల నీవిధముఁగఁ దానే విప్పి చెప్పి తంటా తెచ్చినాఁడు !

క॥ అంత వియచ్చరు డభిమత
మంతయు సమకూఱుబాటను నచ్చర గర్భ
భ్రాంత యగుటయును గనుఁగొని
యంతట నివ్వోచ్చెము వదల కే నిఁక నున్నన్.

క॥ వంచన దొరకిన మాటి శపి
యించునో సురకాంత చెప్ప కేఁగినఁ బ్రేమం
బంచ శరశర పరంపరఁ
బంచత ప్రాపించి మీఁదఁ బాపంబిడునో.

వ. అని వితర్కించి యక్కపటవిప్రుం డెలుంగించి యనిపించుకొనియ
పోవువాఁడై ... — మనుచరిత్ర

ఏవేవో ప్రలాపించినాడు. ఆ యనినవన్నియు నట్టి యబద్ధములే ! అబద్ధములే కాక మోసపునీతివాదములు కూడ ! అమరుఁడై నగంధర్వుఁ డమరకాంతయైన వరూధినికిఁ 'బంచత'

ప్రాపించునేమో యనుకొనుట విరుద్ధము. (వియచ్చరుఁ డని వాక్యమునఁ గర్తృపద ముండగా మరల 'కపటవిప్రుఁ' డనుట యనన్వితముగనున్నది.)

ఈ విధమున ప్రవరవేషధారి యయినగంధర్వుని యంత రంగపుఁదలఁపులను వెల్లడించుట శ్రోతల హృదయములలో నిష్పన్న మయ్యెడిశృంగారరసమును జెఱుచుట యనిపించినది.

వరూథినికిఁ బ్రవరునియందే గాని గంధర్వునియం దను రాగము లేదు. నిజప్రవరునికిఁ దన సోమిదమ్మయందే గాని వరూథినియం దనురాగము లేదు.

> " యాం చింతయామి సతతం మయి సా విరక్తా
> సా చాన్య మిచ్ఛతి జనం స జనో న్యర క్తః
> అస్మత్కృతే చ పరితప్యతి కాచి దన్యా
> ధిక్తాంచ తం చ మదనం చ ఇమాం చ మాం చ."

అనినభర్తృహరి సుభాషిత మిచ్చట సరిపోవును.

ఈ విషయ మిట్లుండినప్పటికిని వరూథినీ ప్రవర సంవాద ఘట్టమునఁ బెద్దన నిర్వహించిన నేఱజాణతనపుఁగవన మాంధ్ర సారస్వతమంతకు నద్వితీయ మయినది.

పెద్దన్నగారు శృంగారధర్మవీరముల కనుఁడు, శృంగార శాంతముల కనుఁడు, ఎట్లన్నను నిక్కడ నడిపించినపోరాటము,

యుక్తిప్రయుక్తులు, రచనాచమత్కారము, శయ్యాసౌభాగ్యము, భాషాసౌందర్యము నిస్సామాన్య మయినవి. కృష్ణరాయలవంటి మహారాజు దగ్గఱనుండి, నేఁటి తెలుగు సహృదయు లందఱిదాఁక నీ రచనాఘట్టము పెద్దనగారిపై నఖండ గౌరవమును, మనుచరిత్రకు నఖండప్రఖ్యాతిని గల్పించినది.

ఈ కథ కల్పించిన రసపారవశ్యమున, నాఁటినుండి నేఁటి దాక సహృదయప్రపంచము దానిలోని లోపములను వేసి వెదకి పట్టుప్రయత్నము సేయలేని దయినది.

వరూధినీకామాగ్నిలో మైనమై కరఁగి పోక వజ్రహృదయుఁడై నిలిచి శీలరక్షణ చేసికొన్న ప్రవరుని మహనీయతను ప్రజ్వరిల్లఁ జేయుటలో పెద్దన నిర్వహించిన నెఱజాణతన మాంధ్ర సారస్వతమున మఱే యన్యత్ర దొరకనిది, అద్భుతమైనది.

ఈ కథా ఘట్టమే రాయలసభలోఁ బెద్దన నష్టదిగ్గజములలోఁ దూర్పుదిగ్గజముగాఁ గావించినది. అగ్రహారము లిప్పించినది. రాయలరాజ్యములోఁ గడలూరి గవర్నరుగాఁ జేసినది.

మనుచరిత్రను దెలుఁగురసికు లందఱుఁ జదువుచునే యుందురు. నాల్గాశ్వాసముల దాఁకనే; నూటికిఁ బదిమంది యైనను దరువాత కథను జదువరు. చదివినను వరూధినీ గంధర్వ సమాగమము మరల నెక్కడ నయినను రాఁగల దేమో చూత మనునాశతోఁ జదువుచుందురు.

పయి విషయములే గాక, పెద్దన్న కవిత్వరచననుగూర్చి చెప్పినయుత్పలమాలిక, కృష్ణరాయ నిర్యాణానంతరము చెప్పిన సీసపద్యములు రెండు, మఱికొన్ని పెద్దన చాటుపద్యములు నాంధ్రసారస్వత మున్నంతదాఁక నిలిచి యుండఁగలవు.

పెద్దన్న సీసపద్యము నొకటిమాత్ర మిచ్చటఁ జదివి యాయన ఘనతను స్మరింపుఁడు :—

సీ॥ ఎదురైనచోఁ దన మదకరీంద్రము నిల్పి
కేలూత యొసఁగి యెక్కించుకొనియె
బిరుదైనకవిగండ పెండేరమునఁ గీవె
తగు దని తానె పాదమునఁ దొడిగె
మనుచరిత్రం బందుకొనువేళఁ బుర మేఁగఁ
బల్లకిఁ దన కేలఁ బట్టి యెత్తె
కోకటగ్రామాద్యనేకాగ్రహారంబు
లడిగినసీమలయందు నిచ్చె
గీ॥ నాంధ్రకవితాపితామహ యల్లసాని
పెద్దనకవీంద్ర యని నన్నుఁ బిలుచునట్టి
కృష్ణరాయలతో దివి కేఁగఁ లేక
బ్రతికి యున్నాఁడ జీవచ్ఛవంబ నగుచు.

దక్షిణ దేశమందలి ఆంధ్రవాఙ్మయము

క్రీ. శ. ౧౪౦౦ తరువాతినుండి తురుష్కులయు, గజపతులయు నలజడి యంధ్రదేశమున నత్యధికముగ నలముకొన్నది. ౧౪౩౦ ప్రాంతపుటలజడిని చూడలేక తాళ్ళపాక యన్నమాచార్యుఁ డిట్లు సంకీర్తనరూపమున విలపించినాఁడు.

రామక్రియ

పల్లవి

తతిగాని యీపాటు దైవమా విచారించవే
కతలాయఁ జెప్ప నేఁడు కలికాలమహిమా॥

చరణములు

తులువులై భూసురుల తుండెములు మొండెములు
నిలువలె భూతములు యెట్టు మోఁచెనో
అటు బాలుల రొదలు ఆకాశ మెట్లోరిచెనో
కటకటా యిట్లాయఁ గలికాలమహిమా॥

అంగలార్చేకామినుల యంగభంగపు దోఁపు
లింగితాన మింట సూర్యుఁ డెట్టు చూచెనో
పొంగు నానాజాతిచేత భువన మెట్లానెనో
కంగి లోక మిట్లాయఁ గలికాలమహిమా॥

అరుదు గోహత్యలు సేయుఁగ దూడ లంగలార్వంగ
సరిధర్మ దేవ తెట్లుసమ్మతించెనో
పరధనచోర కెట్లు పట్టాయెనో లక్ష్మికి
కరుణ యెం దణఁగెనో కలికాలమహిమా। ౩

దేవాలయాలు నానాదేశము లెల్లఁ జొచ్చి
దేవఁగా నెట్లుండిరో దేవతలు
తావు లేలేరాజులకు దయ గొంత పుట్టదాయి
కావరమే ఘనమాయఁ గలికాలమహిమా ॥ ౪

నిరపరాధులఁ జంపి నెత్తురు వారించఁగాను
తెరల కెట్లుండిరో దిక్పాలులు
విరసవర్తను లుండే విపరీతకాలమున
గరువాలుం గపటాలె కలికాలమహిమా । ౫

ఉపమించి దంపతులు వొకరొకరిని జూడ
చపలదుఃఖములతో సమయుగాను
తపములు జపములు ధర్మము లెం దణఁగెనో
కపురుం బాపాలు నిండె కలికాలమహిమా । ౬

తలలు వట్టీడువఁ గాను తల్లులు బిడ్డల వేయ
తలపెట్టుండెనో యంతర్యామికి
మలసి ముక్కులు గోయ మరుఁ డెట్టు వోరిచెనో
కలకలే ఘనమాయఁ గలికాలమహిమా ॥ ౭

దీనతలోఁ బడి గుండెదిగు లసురసురులు
వాని నెట్లు లోఁగొనెనో వాయుదేవుండు

గూను వంచి తల్లి చూడఁ గొడుకుఁ గుత్తికఁ గోయఁ
గానంబడె నింతేసి కలికాలమహిమా ॥

పలుమారు నమ్మించి ప్రాణములు గొనగాను
యిలఁ దినలోఁ బ్రాణా లెట్లుండెనో
నెలవై శ్రీవెంకటేశ నీవే యొకండవు
కలుషమే ఘనమాయఁ గలికాలమహిమా ।

(అన్నమాచార్యుల అధ్యాత్మసంకీర్తనములు 323 రేకు ౧ వ పాట)

క్రీ. ౧౫౧౦ నుండి ౧౫౬౫ దాఁక నష్టదిగ్రాయ భయంకరుఁడయినకృష్ణదేవరాయఁడు మొదలగురాజులు దక్షిణాపథమును సురక్షితపఱిచి భాగ్యలక్ష్మిని, సాహిత్యసరస్వతిని చాలఁగ సంవర్ధిల్లఁజేసిరి, గాని విద్యానగరవినాశము తరువాత ఆంధ్రరాజ్యలక్ష్మి, ఆంధ్రసాహిత్య సరస్వతి, దక్షిణదేశమును అనగా అరవదేశమునధికముగనాశ్రయింపవలసెను. కారణ మాదేశము రాజ్యోపప్లవము, దౌర్భాగ్యము లేక రాజన్వంతముగా నుండుటయే. తంజావూరిలో చెవ్వప్ప నాయకాదులు, మధురలో నాగమ నాయకాదులు, పుదుక్కోటలో కోటవారు, రాజ్యము లేలుచు నాంధ్రదేశముననుండి కవులను, గాయకులను, గాయనులను, అభినేత్రులను, శిల్పకారులను, వ్రాయసగాండ్రను, నింకను రాజ్యాంగమునకు వలసినవిద్యావ్యవహార, వినోద, ముఖ్యతంత్రములవారినెల్లను వెంట గొనిపోయిరి. అరవదేశమున విఖ్యాతులుగ నున్నవిద్వాంసులను, గాయకులను, వ్యవహారదక్షులను సంపూర్ణ

ముగఁ దమకు సహాయపఱచుకొని సర్వసామరస్యముతో రాజ్య రక్షణము గావించిరి.

తొలుత చాళుక్యరాజ్యమునను, దర్వాత కాకతీయ రాజ్యమునను సంప్రదాయపరంపరాగతము లగుచుండు గ్రంథ సంచయమును గూడఁ దమతో వా రా యారాజ్యములకుఁ గొని పోయిరి. అట్లు కొనిపోయిన గ్రంథసంచయము తంజాపూర మహనీయముగఁ బెంపొందినది. ద్రవిడదేశమున నెలకొన్న నాయకరాజులు తమ పాలనతంత్రమును దమ పూర్వులు కృష్ణ దేవరాయాదులు నిర్వహించినతీరుననే నిర్వహించిరి. శ్రీకృష్ణ దేవరాయాదులు తమ పూర్వపుసంగమవంశపురాజుల తీరును, వారు తమ పూర్వపుఁ గాకతీయుల తీరును, వారు తమ పూర్వపుఁ జాళుక్యులతీరును ననువర్తించి రాజ్యతంత్రముల సాగించిరి. విద్యానగరమున నుండి తంజాపూరికిఁ జేరిన గ్రంథములలో నట్టి రాజ్యపరంపరాయాతము లనేకము లున్నవి. చాళుక్యుల యభిలషితార్థచింతామణి, సంగీతచూడామణులు సామ్రాజ్య లక్ష్మీపీఠికాతంత్రము మొదలగుగ్రంథము లీ రాజ్యపారంపర్య సంప్రదాయములను వెల్లడించునవిగా గుర్తింప నగుచున్నవి. ప్రధానముగఁ బై మూడు గ్రంథములు శ్రీకృష్ణరాయల రాజ్య నీతి, రాజ్యతంత్రవిధానములకును, నట్లే తంజాపూరిరాజుల రాజ్య తంత్రరాజ్యనీతివిధానములకును సరిపోలునవిగా నిరూపణ కెక్కు-

చున్నవి. రాయవాచకమునను, నాముక్తమాల్యదలోను నున్న రాజ్యనీతివిషయములు చాల సామ్రాజ్యలక్ష్మీపీఠికాతంత్రమునను, నభిలషితార్థచింతామణిలోను నున్నవి. రాయవాచకమున కృష్ణరాయల దినచర్యాది విధానమునే తంజావూరి రాజులును బాటించిరి. నేఁటికిని మైసూరురాజ్య మావిధానమును గొంత పాటించుచున్నది. తంజావూరిలో నాట్యశాలాది నిర్మాణములు అభిలషితార్థ చింతామణి, సామ్రాజ్యలక్ష్మీపీఠికాతంత్రాది గ్రంథోక్తరీతుల ననువర్తించుచున్నవి. ఆయా విషయముల నెల్ల పరిశోల్చి చూపుటకు ప్రత్యేక పరిశీలనము చాల గావలెను.

తంజావూరిలో చెవ్వప్పనాయకుడు, అచ్యుతప్ప నాయకుడు, ప్రధానముగ రాజ్యపాలన స్వాస్థ్యములయం దధికముగా నాదరము చూపిరి. కాని రఘునాథ, విజయరాఘవ నాయకులు క్రీ. శ. ౧౬౫౦ ప్రాంతములనుండి రాజ్యవైభవానుభవములతో పాటు దేవాలయాదినిర్మాణములు, తదుత్సవాదివిశేషములు, సంస్కృతాంధ్రద్రవిడరచన ప్రోత్సాహములు, తత్కవిసత్కారములు, సంగీతవినోదములు, నాట్యవినోదములు, అందు నధికముగ నాంధ్రకవితాగాననాట్యవినోదములు గలవారై యఖండానంద మనుభవించి, ప్రజాసామాన్యమును గూడ ననుభవింపఁ జేసిరి. ఏవంవిధవినోదమునఁ బాల్గొనువారికి నిరంతరాన్నదాన సత్రములను వెలయించిరి. ఆనాఁడాంధ్రదేశమునుండి సత్కా

రము బడయుట కెందఱో తంజావూర్యాదిస్థలముల కరిగి రాజాదరము పడసి యక్కడనే నెలకొనిపోయిరి. వారు రచించిన గ్రంథము లనేకము లున్నవి. ఆ యాకవుల గ్రంథముల జాబితాల నిక్కడ ప్రకటించుట నాపని కాదు. అది సుందరమును గాదు. లభించిన యన్ని గ్రంథములనుగూర్చి విమర్శము వెలయించు టయు నల్పవ్యవధిలో నంత సుకరము గాదు.

తంజావూరిగ్రంథములలో విశిష్టయోగ్యత గల గ్రంథములను గొన్నింటినిగూర్చి మాత్రమే, విశేషాంశములనే, క్రొత్త వానినే యిక్కడ వివరింపఁ బూనితిని.

తంజావూరిలో రఘునాథనాయని విద్యావినోదము భోజమహారాజువిద్యావినోదమును, కృష్ణదేవరాయని విద్యావినోదమును దలపించునంతటిది. స్వయము రఘునాథరాయఁడు భోజు నంత మహావిద్వాంసుఁడు. ఆతని కుమారుఁడు విజయరాఘవనాయకుఁడు మహారసికుఁడు, కవి, మహాదాత, గాయకుఁడు, పరమవైష్ణవుఁడు.

రాజసభలో నారితేరిన కవిచౌడప్ప రఘునాథరాయని రాజసభలో —

“ నేరుతు నని మాటాడను,
వారిజభవునంతవాని వశమా తంజా

ప్పూరి రఘునాథరాయని
గారి సభను గుంపవరపుఁ గవిరాజప్పా !"

"తముఁ దామె వత్తు రర్థులు,
క్రమ మెఱిగినదాతకడకుఁ గమ్మన్నారా
కమలంబు లున్నచోటికి
భ్రమరంబుల నచ్యుతేంద్రు రఘునాథనృపా."

అనెను. ఈతఁడు విజయరాఘవనాయని రసికతను మెచ్చి యాతనిపై గొన్ని పదములు రచించెను. అవి శృంగారరసగుళికలు.

రఘునాథనాయకుఁడు సంస్కృతమునఁ గూడ గొప్ప విద్వాంసుఁడు. యజ్ఞనారాయణదీక్షితు నంతవానికి కావ్యాలంకృతి నాటకాది సాహిత్యవిద్యలో గురుత్వము నెఱపినవాఁడు, అనేకులచే సంస్కృతగ్రంథములఁ గృతు లందినవాఁడు, తన చరిత్రమునే యనేకులు, ఒకరే యనేకవిధముల రచింపగా విని తనిసినవాఁడు నయినను దాను కవీశ్వరుఁడయి సంస్కృతమున కంటెఁ దెలుఁగుననే పలుగ్రంథములను రచించెను. అందు రామాయణభాగము, వాల్మీకిచరిత్ర, నలచరిత్ర ముద్రితము లయి యున్నవి.

రఘునాథరాయఁడు సంగీతమున గొప్ప విద్వాంసుఁ డగుటచే నందుఁ గూడ గొప్పగ్రంథము రచించెను. రచింపించెను.

రఘునాథనాయని సంగీతసుధ, వెంకటమఖిచతుర్దండిప్రకాశిక నాఁటి సంగీతగ్రంథములు.

రఘునాథనాయనినాఁటి గ్రంథములెల్ల సంస్కృతాంధ్రములలో శాశ్వతప్రతిష్ఠ గాంచదగినవే కాని తేలికపాటిరచనవి గావు.

ఆంధ్రమునఁ జేమకూర వెంకటకవి గ్రంథములు సర్వసహృదయవిదితములే కదా; ఆతఁడు

"తా రసపుష్టిమైఁ బ్రతిప
దంబును జాతియు వార్తయుం జమ
త్కారము నర్థగౌరవము
గల్గ ననేకకృతుల్ ప్రసన్నగం
భీరగతిన్ రచించి మహి మించినచో
నిక నన్ను నెవ్వర
య్యా! రఘునాథభూపరసి
కాగ్రణికిం జెవి సోఁక జెప్పఁగాన్."

అన్నాఁడు. రఘునాథరాయఁడు కృతిగొన్న గ్రంథములలో నైషధపారిజాతీయ మొక్కటి; తద్గ్రంథకర్త కృష్ణాధ్వరి సంస్కృతాంధ్రములలో గొప్పకవి. ఆంధ్రమునకంటె సంస్కృతమున మఱీ గొప్పకవి. రఘునాథరాయలపేర నాతడు సంస్కృతమున నైదుగ్రంథముల రచించినాడు.

“ నవరస ‘ శ్రీరఘునాథభూపాలీయ ’
నామభామాభీష్టనాయకుండు
సరస ‘ నైషధపారిజాత ’ కాహ్వాయకావ్య
పర్యాప్త్యాయంవరవల్లభుండు
కల్యాణ ‘ కౌముదీకందర్ప ’ నాటక
కన్యోద్వాహనబద్ధకంకణుండు
అమరుకాహంకారహారి శృంగీకర్త్యం
గారసంజీవనీకాముకుండు

తాళచింతామణీవధూతల్పుఁడు
మంచిజాణత రఘునాథమనుజనేత !
తెలియ (తెలుఁగు ?) నైషధపారిజాతీయకృతియుఁ
నేవు రక్కాలచెల్లెలై హెచ్చు ననుచు.

పరదోషా ఽ పరయోషా
పరభాషారహితభూమిపాలకఋషికిన్
మరుదుర్వీధరదర్వీ
కరగుర్వీద్వ్యప్రతాపఘనశేముషికిన్.

వాణీనిపుణసభాంత
ర్వాణి హితసువస్తుసహితవాఙ్మాన్యకయు
క్పాణికిఁ బరగిరిఁబిరుదకృ
పాణికి రఘునాథభూమిపాలాగ్రణికిన్. ”

— నైషధపారిజాతీయము.

వర్ణ్యవస్తువు మంచిదైనపుడు కవి యెట్టివాఁడయినను వర్ణనము ప్రశస్తముగానే యుండు ననుటకు రఘునాథరాయని

గూర్చి వర్ణనలు చేసినసంస్కృతాంధ్ర కవుల రచన లన్నియు సాటులే — విజయవిలాసకథారచన యొక పెడ, దానికృత్యవతరణిక యొక పెడగాఁ ద్రాసులో దులదూఁప దగిన యోగ్యత కలది రఘునాథరాయవర్ణన.

కృష్ణాధ్వరి రఘునాథరాయని గూర్చి చెప్పిన పద్యముల నుదాహరింపక విడనాడఁజాలను.

నైషధపారిజాతహర
 ణద్వికథార్థసమర్థనధ్వని
శ్లేషగతిప్రబంధము రచించిన
 మారఘునాథశౌరి సం
తోషము నందునట్కణఁకతో
 దశదిగ్జయశోభితద్యశో
భూషణ మైనయీాకృతికిఁబూనితిఁ
 బ్రౌఢి నిరూఢి చెందగాన్.

ఫణితి ఫణీంద్రులార ! రస
 భావవశంవదభావనాఘృణిం
ఘృణితమదుక్తిధోరణుల గల్గిన
 తప్పులు దిద్దరయ్య త
ద్గుణ మగుణంబు దూషణ
 మదూషణ మా ననువారు గాక త
ద్గుణము గుణంబు దూషణము
 దూషణ మా ననువార లాప్తులే

ఆలంకారికహర్ష మత్కృతివరం
బాజానసారస్వత
శ్రీలుం డౌరఘునాథశౌరిఁ గవి
హర్షింపంగ నన్యుల్ వృథా
క్షాలంబావ్రకు లైనకొందఱు దృథ
న్యూత్తోప్త తానూచితో
పాలంభు ల్గనకున్న నేమి కుహనా
హల్లోహలుల్ లోహలుల్.

ఆజజతారకోటినతి
నన్వహ మన్న సువర్ణదానసం
ప్రాజత విప్రకోటినుతిఁ
బొందుచు నార్గురు చక్రవర్తులన్
రాజులఁ జేయునట్టిరఘు
నాథనృపాలుఁడె చక్రవర్తి యా
నిజగమందు నేను మొద
టిర్వదియుద్దఱు రాజు లెన్నగన్.

ఆయతకీర్తిధాతహరి
దంచలు డంజనలక్షణాభిధో
పాయదృఢప్రయోగపరి
పాటి గృతుల్ రఘునాథభోజభూ
నాయకు డందు గాక
విగుణస్ఫుటదోషము లౌఘుణాక్ష
న్యాయజడప్రబంధముల
నందు మనం గలనైన నందునే.

ప్రాయముక్త్రాత్మకృతిస్తుతుల్ జదులు భా
షామంజరిఁ లింగని
న్యాయముఁ గొంత సమాసచక్రము క్రియల్
నైఘంటుకాఖ్యల్ నిర
ర్వ్యాయతం గూర్చి కవిత్వ మంచు సభలన్
వర్ణింప విద్వత్కవి
ప్రాయ మానాపదవాక్యమానసువచ
శ్శ్రీమత్కృతుల్ దక్కఁగాన్.

—నైషధపారిజాతీయము.

కావ్యములలో నాశ్వాసాద్యంతపద్యములున్నను వానిని బాఠకులు, శ్రోతలు నంతగా బాటించి చదువుట, వినుట యుండదు. ఈగ్రంథమున నా కవి చవిగొల్పుచు జదువను, విని పింపను సముత్సాహపఱుచుచుండును.

కృష్ణాధ్వరి రచించినరఘునాథభూపాలీయాది గ్రంథము లయిదును సంస్కృతగ్రంథములు. అందురఘునాథభూపాలీయ మలంకారశాస్త్రగ్రంథము. దాని వ్యాఖ్యాన మొక యతీశ్వరుడానాఁడే రచించినాఁడు. కడమగ్రంథము లిప్పుడు గానరావు. సంస్కృతమున గొప్ప గ్రంథకర్త యగుకృష్ణాధ్వరి రఘునాథరాయుఁ డాంధ్రకవిత నధికముగా నభిమానించు నని యాతని వినోదపఱుచుటకై పరమోత్సుకతతోఁ బ్రయత్నించి యతి ప్రౌఢముగా నాంధ్రకవితారచన నలవఱుచుకొని యీగ్రంథము

రచించినాఁడు. నైషధపారిజాతీయ మాముక్తమాల్యదరచనమును దలఁపించుచు గూఢప్రౌఢశబ్దార్థశ్లేషాలంకారచిత్రితమై యొప్పారు చున్నది. రాఘవపాండవీయము, హరిశ్చంద్రనలోపాఖ్యానము నీగ్రంథమునకు మేలుబంతులే యయినను నా గ్రంథముల నీతఁడు గ్రంథరచనోపక్రమమున మాత్రమే యనుకరించె నన వచ్చును. కవి తానే దీనిని వ్యాఖ్యానించియుండిన బాగుగా నుండెడిది. పెక్కేండ్లకు ముందే యథామాతృకముగా దీని ప్రతి వ్రాయించుకొని సవ్యాఖ్యానముగాఁ బ్రకటింప నుత్సాహ పడితిని గాని పెక్కుచోట్ల శ్లేషచమత్కృతి దుర్గ్రాహముగా నుండు టచే నింతదాఁక దానిని ముగింపఁజాలకుంటిని. కుదిరినంతవఱ కయిన లఘుటీక గూర్చి ప్రకటింపవలెను. దీనిని బ్రకటించుటలో కృష్ణాధ్వరిమీఁది గౌరవము గాని, శ్లేషకవితమీఁది యాదరము గాని, యముద్రితగ్రంథప్రకటనముమీఁది యౌత్సుక్యము గాని కారణములు గావు. మహనీయుఁ డయినరఘునాథరాయలమీఁది యాదరమే యేతద్గ్రంథప్రకటనమునకు నన్ను త్సాహపఱుచు చున్నది.

ఈతని గ్రంథములోని రచనాచమత్కారములు గొన్ని చూపుదును. కథారంభపద్యము.

“ బలభద్రస్థితివైరివర్గము నడం
పక సత్యభామాదులు

౧౭౭

జ్వలత్సామ్రాజ్యభరార్హతం దెలుపఁగా
. శౌర్యాఖ్యచే మాగధా
దులు దీర్ణానతవర్ణతం జెలఁగ సం
తోషశ్రితశ్రీకుఁడౌ
నలభూమీపతి గారవించె మహినిన్
న్యాయంబునన్ రుక్మిణిన్. ”

—నైషధపారిజాతీయము.

ఇందు నాల్గవ చరణమున రెండర్థములకు సరిపడునట్లు నల—అల, 'న్యా' యతి కలదు. బలభద్ర, సత్యభామాదులు, శౌర్యాఖ్య, మాగధాదులు దీర్ణానతవర్ణతన్, ఔనలభూమీపతి, మహినిన్ రుక్మిణిన్—పదములు రెండర్థములకుఁ గుదురుపడునవి.

“ ఆకార నున్నమణిగిరి
రాకన్నెల చూచు సొంపు రా భీమజన
వ్యాకుల సప్పురి బుణ్య
శ్లోకుఁడు గనె భావికుశలసూచకుఁడై. ”

“ పాద మూనినచోటఁ బగడాలధగధగ
లింపారఁ బుటికెల నింపవచ్చుఁ
గేలు సోకినచోటఁ గెంపులచకచకల్
సొంపార గంపల ముంపవచ్చు
నంగ మంటినచోట నపరంజిధళధళల్
పొంగార గాదెఁ బోయవచ్చు
నిక్కి చూచినచోట నీలాలనిగనిగల్
నిండారఁ గణజాల నింపవచ్చు

నాత్మభూయత్న రుచిత మోహారివిభవ
పూర్ణమాటోప మేజాడఁ బొగడు వాఁడ
నింద్రజాలంబో మాయయో యెఱుఁగ నైనఁ
జూడఁ గలుగుట మామకసుకృతఫలము."

* * * *

"వచ్చినాఁడమ్మ నీ వాంఛితాఖిలపూర్తి
వైభవంబున దేవవల్లభుండు
చనుదెంచెనమ్మ నీ సౌభాగ్య మలరింప
వర తేజమున హవ్యవాహనుండు
వేంచేసెనమ్మ నీ వేడుక లీడేర
దాక్షిణ్యవర్తన ధర్మరాజు
ప్రాపించెనమ్మ నీ భాగ్యంబు ఫలియింప
రత్నసంపద సింధురాజటంచు
వలపు దెలియంగ నమరశంభళులు దెలుప
విప్రవరసూక్తి విధృతజీవితఫలంబు
న్యాయవర్తనమహిమ నన్నలవిభుండు
హరిదయావహమూర్తి గా కన్యుఁ డగునె?"

రఘునాథరాయని కుమారుఁడు విజయరాఘవనాయఁడు చాల రసికుఁడు. సంగీతసాహిత్యకవితాగాననాట్యనాటకవినోద పరాయణుఁ డగుటే కాక వైష్ణవమతైకాభిమానమహితుఁడై విష్ణ్వాలయములకే విశేషవైభవముఁ గల్పించుచు వెలుఁగొందెను. అతని కాలమున నంధ్రకవితారచన శృంగారరసైకమయమై వలుచబడినది. గుజిలీపుస్తకములలోఁ జెద్దిదాసుచరిత్ర మని యొక

లఘుగ్రంథము ముద్రితమైదొరకుచున్నది. అందుఁగథానాయకుఁడు పెద్దిదాసు. విజయరాఘవనాయకుని నాఁటివాఁడు. అతఁడు మహాభక్తుఁడు. విజయరాఘవనాయకుఁ డాతని గేలి చేసి యాతని వేషమును గాడిదకుఁ గల్పించి యూరేగించియవమానపఱిచెనఁట! ఆభక్తుని సంకీర్తనములును, రాయని యపకరపుఁజెయ్దమును నాలఘుకృతిలోఁ గాననగును. భక్తు నొకని నట్లు పరిహసించుట చేతనే యాతని రాజ్య మంతరించె నని కూడ నందున్న ట్లున్నది. అందెంత సత్యము గలదో కాని యాతడు సంగీతసాహిత్యాదిలోలుఁ డగుట తథ్యము. ఆతని నాఁటికృతులు చాల యక్షగానములు. రఘునాథనాయని చరిత్రము నాతఁడు ద్విపదకావ్యముగా రచించినాఁడు. ఇప్పటి కించుమించుగా నలువదియేండ్లకు ముందు నే నాయాగ్రంథములెల్లను బరిశీలించి ముఖ్యాంశములు వ్రాసికొని వచ్చితిని. రఘునాథరాయచరిత్రమందలి తంజావూరి 'రాచనగరి వర్ణనాదులఁ బట్టి యాయా రాజసభాదిస్థానములను గుర్తించి యప్పు డక్కడి పండితులకుఁ బ్రజలకు వాని నెఱుకపఱిచి వచ్చితిని. తంజావూరి యాంధ్రరాజుల చరిత్ర మని పుస్తకముగా నాయావిషయముల సంగ్రహమును బ్రకటించితిని. అప్పటి సేకరణములోని విశేషములనే యిందు వెల్లడించుచున్నాను. విజయరాఘవనాయని నాఁటి యక్షగానములలో రచనాచమత్కృతులు కొన్ని :

విజయరాఘవు పట్టంపుకవి యైనకామరుసు వెంకటపతి సోమయాజి 'విజయరాఘవచంద్రికావిహారము'న—

చోళదేశవర్ణన

కవు లెంతురు చోళదేశము, దివ్య
    కావేరీవారిప్రకాశము ;
నవరత్నము లున్నకోశము, సుర
    నాయకరాజ్యసంకాశము ;
చెఱకురాజనంపుబైరులు, కాపు
    నేమము గలిగినయూరులు,
తిరముగాఁ బ్రవహించునేఱులు, చోళ
    దేశంబున వెయ్యాఱులు.

ఆ రాజ్యరమకు మంజీరము, అట్ల
    అమరావతికన్న సారము
భూరమణీమణిహారము, తంజ
    పురము సంపదలకొటారము.
నవరత్నంబుల పేటలు, దివ్య
    నారికేళంబుల తోటలు,
సవరణ నేసినకోటలు, వీట
    సరసులు నూటాఱుకోటులు.

వలరాయనిమీఁది యేలలు, చాల
    వర్ణింప నేర్చినబాలలు

విలసిల్లు నాటకశాలలు, అందు
వింతవింతలు కృష్ణలీలలు
పరులను గెల్చినపౌజులు, మెచ్చ
పాలింతురు దినరాజులు
సరిలేని విద్యాభోజులు, వీట
నడిసన్న రాజాధిరాజులు.

ఆ రాజధానికి రాజై రాజిల్లు రాజచంద్రుని నాతని పట్టంపుఁగవి యేమని కొనియాడుచున్నాఁడు—

శ్రీరామగోపాల సేవచేఁ జాల
పేరు గాంచిన ఱేఁడు బిరుదుమన్నీఁడు
లక్షణాన్వితుఁడు కళావతీసుతుఁడు
దాక్షిణ్యశాలి యుత్తమరాజమౌళి
రణముల జగజెట్టి రఘునాథుపట్టి
గుణరత్నములదీవి గురుజనసేవి
బహుదానపరుఁడు భూపాలశేఖరుఁడు
సహజకీర్తిస్ఫూర్తి సర్వజ్ఞమూర్తి
రతులకు రతిరాజు రాజుల రాజు
వితరణగుణహారి విభవజంభారి
జగదుపకారి వైష్ణవమతోద్ధారి
తగవుల పీడు చింతామణి జోడు
నీతికి మాంధాత నియమసంధాత
జాతివార్తల మేటి శౌర్యకిరీటి
సరసుండు నెఱజాణ చక్కనివాఁడు

దక్షిణదేశమందలి ఆంధ్రవాఙ్మయము

పరమవైష్ణవులచేపట్టుకుంచంబు
బాహువిక్రమశాలి భరతకోవిదుఁడు
సాహిత్యభోజుండు సంగీతవేది
కోరినవారికిఁ గొంగుబంగారు
చేరుఁగమేరు వాశ్రితవర్గమునకుఁ
పేదలపాలింటి పెన్నిధానంబు
వేదకోవిదులకు వెలలేనిసొమ్ము
పలికి బొంకనిరాజు పరమవివేకి
నిలుకడ గలవాఁడు విద్యాన్నదాత
పట్టభద్రుండు కృపాసముద్రుండు
చుట్టలసురభి రాజుల మేలుబంతి
వరశరణాగతవజ్రపంజరుఁడు
నరులపాలింటిపున్నమచందమామ
ఏకవీరుండు జగదేకవదాన్యుఁ
డాకారమన్మథుం డసమసాహసుఁడు
మానినీనూతనమకరకేతనుఁడు
భానుసమానుండు పరతత్త్వవేది
అనుమానమునఁ దేలి యావనమాలి
చనవరి యిల్లాలిచనుబాలఁ గోలి
పెరిగినయన్నగోభిలమానికన్న
పరతత్త్వరుచి గన్న పాయంపుమిన్న
విజయరాఘవశౌరి విద్యావిహారి
భుజబలకంసారి పూర్ణసంహారి
అన్నిట నవధాని యారాజధాని
మన్ననతో నేలు మహి మేలు మేలు.

[విజయరాఘవ నాయకుని విప్రనారాయణచరిత్రమున పదము]

హరిభక్తి దప్పింతునా నాపై
 ననురక్తి రప్పింతునా
పరమపావను డీబాపఁడు నిను జూచి
 పడసేవాఁడు గాఁడే, ఓ చెల్లె
విటునిగా నడపింతునా దాసరి
 నటనలు విడిపింతునా
కటకట నీ కింత గర్వ మేలె వీ
 డటువంటివాఁడు గాఁడె, ఓ చెల్లె
గీతము వినిపింతునా మరునికై
 జీతము కొనయింతునా
నాతిరో హరికీర్తనకు జొక్కువాఁడు
 నీ గీతమునకు దక్కునా, ఓ చెల్లె
అడపము గట్టింతునా వానిచే
 మడుపులు చుట్టింతునా
గడిదేరి పలికేవు కైంకర్యపరుఁడు నీ
 కడపము గట్టునట్టె, ఓ చెల్లె.

[పదం, కాంభోజరాగం, ఆటతాళం]

చదివేది దివ్యప్రబంధము, మాకు
 సైపదు సంసారబంధము
ఎద నుండు హరిభక్తిగంధము యోగీం
 ద్రులతోనే సంబంధము
మాతో మీ కేటి మాటలు, విన
 బాతి గాదు మీ పాటలు

భవనంబులు పర్ణశాలలు మా
 పాటలు హరిమీదియేలలు
తగిలి యుందురు ముక్తిబాలలు మా
 దాపురములు హరిలీలలు
మే మున్నయూరు శ్రీద్వారకా ముక్తి
 కామినిపైనె మా కోరిక
స్వామిభక్తి మాకు చేరికె వో
 కోమలి నీ విక పూరకే పోవే
ఆలుబిడ్డల పొందు కోరము మేము
 కోరేది హరిభక్తిసారము
నీలవర్ణుని గొల్చువారము మీ
 యాలాపములు విన నేరము
పరమాన్నములు కాయగూరలు మా
 పరిధానములు నారచీరలు
సరిపోవు మీకు మా మేరలు మా
 సంగడివాండ్రు పకీరులు.

*   *   *   *

శంపాలతలు నటింపఁగఁ
దుంపురులై చినుకు లగుచుఁ దోరణ లగుచున్
జంపకగంధి చలింపఁగ
సంపాజాలంపువాన లప్పుడు గురిసెన్.

*   *   *   *

తాటోటు బాపనదాసరి నీవు
తోటపనుల్ నేసి తోడు నెల్ల మాని

మీఁగడ తఱకలు

వోరి మాయింటి కెందుండి వచ్చితివి
వూరఁకె నాబిడ్డ యోజలు చెఱిచి.

*   *   *   *

తిరుమణి యేమి నీ తిరుచూర్ణ మేమి
కరమున శంఖచక్రంబు లివేమి
దాసరితన మేమి తావడా లేమి
నీసరివా రెల్ల నినుఁ జూచి నవ్వ
జడియక రావణసన్యాసి వగుచు
నడుచుచున్నావు వైష్ణవుఁడవా నీవు.

[పదం, కాంభోజ, అటతాళం]

ద్రావిడవేదము చదివినవాడనే
ధవళాక్షి నీవు న న్నేలవే
ద్రావిడవేదము చదివినవారు కం
దర్పుని వేదము నిందురా
అంగన నున్నారు దళిగె ప్రసాదమా
పొంగలి చవిగొన్నవాడనే
పొంగలి చవిగొన్నవానికి వనితల
యెంగిలి చవి మనసాయనా
ఆరామకైంకర్య మాచరించి మ
న్నారుని గొలిచినవాడనే
ఆరామకైంకర్య మాచరించువాని
కీరామకైంకర్య మేలయా

చెలువ మన్నదుపాదతులసీదళములు
శిరసున ధరియించువాడనే
తులసీదళములు ధరియించువానికి
తొలుతటి ముడిపువ్వు లేలయా.

[పదం, శంకరాభరణం]

అయ్యయ్యో నిను నమ్మవచ్చునా, యి
ట్లైతే దైవము మెచ్చునా
నీయందు వేఱు లేనైతిగా, నేను
నిను నమ్మి యిటు చేలైతిగా
బాస లిచ్చి తప్ప నంటివి, నా
భావ మెల్ల జూఱగొంటివి
ఆస జూపి వద్ద నుంటివి, ఇంత
దోస మేల కట్టుకొంటివి
బెల్లించి యెడబాయ నంటివి, అట్టు
తల్లిమాటలే వింటివి
తెల్లని వెల్లాపా లౌనా, ఇట్లు
కల్ల లాడితే మే లౌనా.

* * * *

పై విధమున విజయరాఘవనాయని రచనలు, నాఁటి కవయిత్రులయు, కవులయు రచనలు, పలుకుపొంకము, సౌలభ్యము, మృదుపాకము గల వయినను, బరువము దప్పిన పచ్చి శృంగారముతో గోవాళ్లను ద్రోవ దప్పించునవిగా నున్నవి.

యక్షగానములే యం దనేకములు. తంజావూరి నాటకశాలలో నా యక్షగానములను బిరుదుపాత్ర లభినయించువారు. విజయరాఘవనాయనిగా రాయా బిరుదుపాత్రలకు శారదాధ్వజాదు లొసఁగి సత్కరించుచుండువారు. అంతయు నాటలమయము, పాటలమయముగా విజయరాఘవనాయని గోష్ఠి విరాజిల్లినది. నాయకరాజులతర్వాత వచ్చినమహారాష్ట్రరాజులు గూడ నీ యక్షగానవినోదములలో మునిఁగి తేలుచుండువా రనుటకు వారి నాళ్లలోఁ గూడ వెలసినయక్షగానము లనేకములు తార్కాణం.

రఘునాథరాయలవారి నాఁటి రచనలే తంజావూరి రచనలలోఁ బ్రశస్తమయినవి. రఘునాథరాయలు, చేమకూర వెంకటకవి, కట్టా వరదరాజు, ముకుందయోగి, కృష్ణాధ్వరి, చెంగల్వ కాళయ, చల్లపల్లి రంగన్న, వెంకటాచలవిలాసకర్త మొదలగువారి రచనలు తంజాపురాంధ్రరచనలలో మెచ్చఁదగినవి.

అన్నింటిలోను కట్టా వరదరాజు ద్విపదరామాయణము* ముద్రితమై ముందర వెలయఁదగినది. ఆతని శ్రీరంగమాహాత్మ్య మొక్కటే ముద్రిత మయినది. పరమభాగవతచరిత్రము సమగ్రముగా దొరకకున్నను ముద్రింపఁదగినదే.

* తంజావూరిలైబ్రరీవా రిటీవలనే దీనిని ముద్రించిరి.

కవిత లంటే విసువు పుట్టే
కాలమున శృంగారరచనల
దవిలి యేదే వ్రాయబోతే
తారుమారు లవున్
అవకతవకలు నా నికేమో
అవును, గావున రసికయువకులు
సవరణలతో సయిరణాలతో
జదువుకొనవలయున్.

-o-

కొలచెలమవారు

బహుమహాగ్రంథములకు వ్యాఖ్యాతయై సంస్కృతసార స్వతముద్రను విప్పి చూపినమల్లినాథసూరి యింటిపేరు—కోలాచల, కొలచల, కోలచర్ల, కొలచలమ — అని యిన్ని తెఱఁగులఁ బ్రాఁతప్రతులలోను నచ్చులోను వాడుకలోను గానవచ్చుచున్నది. పలువురు పండితు లీపేళ్లు గలగ్రామములఁగూర్చి చర్చించియున్నారు. ఒకరు కోలాచలమును బురాణములందు వెదకి కనుఁగొనిరి. ఇంకొకరు 'పందిపాడు' అను గ్రామనామమునకు గీర్వాణీకరణ మనిరి. మఱొకరు కన్యాకుమారికడ నున్న కొలచర్ల యనుగ్రామ మగునో యని యధికముగాఁ బరిశోధించిరి. ఇదమిత్థ మని యిదివఱకు జరిపినపరిశోధనలవలన నిర్ధారణమేర్పడలేదు. నామిత్రులు బ్రహ్మశ్రీ కొలిచిన అప్పాశర్మ, యం. ఎ. గారు ఈ విషయమును గూర్చి యాసక్తితో పరిశోధించియున్నారు. వారియింటిపే రగుకొలిచిన మల్లినాథసూరి యింటిపేరి వికారమే యగు నని వారు తలంచినారు. కోలాచలము శ్రీనివాసరావుగారు మొదలగువారు దమయింటిపేరే మల్లినాథసూరియింటిపే రని తలంచిరి. వీ రిర్వురును తెలుగాణ్యులే యయినను గోత్రభేదము గల దఁట. ఒంగోలు ప్రాంతములందుఁ దెలుగాణ్యులలోనే కొలచెలమ యని యింటిపేరు

గలవారు కూడఁ గలరని వినుచున్నాను. వీరిలో మల్లినాథ సూరి వంశపరంపరలోనివా రెవ్వరగుదురో . నిర్ణయింపఁదగిన యాధారములు కానరావు. మల్లినాథసూరిగోత్ర మేమో మనకుఁ దెలియరాలేదు.

చంపూరామాయణమునకుఁ బదయోజన మనుపేర మన మల్లినాథసూరివంశజుఁడు నారాయణపండితుఁడు వ్యాఖ్యాన మొకటి రచియించెను. పీఠికాశ్లోకములను బట్టి చూడఁగా నాతఁడు మనయెఱుకలో నున్న మల్లినాథసూరి కెనిమిదవ తరమువాఁ డగుచున్నాఁడు. ఆతని పీఠికాశ్లోకముల నాధారపఱుచు కొని ప్రధానముగా నీ వ్యాసము వ్రాయుచున్నాను. ఆశ్లోకము లివి:—

కొలచెల్మాన్వయాబ్ధీందు ర్మల్లినాథో మహాయశాః
శతావధానవిఖ్యాతో వీరరుద్రాభివర్ణితః
మల్లినాథాత్మజ శ్శ్రీమాన్ కపర్దీమంత్రకోవిదః
అఖిలశ్రౌతకల్పస్య కారికావృత్తి మాతనోత్
కపర్దితనయో ధీమాన్ మల్లినాథోఽగ్రజ స్సుతః
ద్వితీయ స్తనయో ధీమాన్ పెద్దిభట్టో మహోదయః
మహోపాధ్యాయ ఆఖ్యాత స్సర్వదేశేషు సర్వతః
మాతులేయక్రతౌ (కృతౌ) దివ్యే సర్వజ్ఞే నాభివర్ణితః
గణాధిపప్రసాదేన ప్రోచే మంత్రవరాన్ బహూన్
నైషధజ్యోతిషాదీనాం వ్యాఖ్యాతాఽభూ జ్జగద్గురుః

పెద్దిభట్టసుత శ్శ్రీమాన్ కుమారస్వామిసంజ్ఞకః
ప్రతాపరుద్రీయాఖ్యానవ్యాఖ్యాతా విద్వదగ్రిమః
తనయా స్తస్య చత్వారో మహాదేవ స్తదగ్రజః
మహాదేవాత్మజ శ్శంభు స్సప్తక్రతుభి రిష్టవాన్
తతో విశ్వజితం కృత్వా యజ్ఞం సర్వస్వదక్షిణమ్
శంభుయజ్వాత్మభూ ర్ధీమాన్ భాస్కరో భాస్కరప్రభః
శ్రీనాగేశ్వరయజ్వాఖ్య భాస్కర స్యాత్మసంభవః
పుత్రాః పౌత్రా శ్చ దౌహిత్రాః చత్వారో వేదవేదినః
జామాతరోఽపి చత్వార ఏతై ర్నిర్వర్తితాధ్వరః
సర్వతోముఖపద్మాద్యై స్సర్వక్రతుభి రిష్టవాన్
తస్యాత్మజః కొండుభట్టో ద్వితీయో వేదవిత్కవిః
శ్రీనాగేశ్వరయజ్వాఖ్యః కొండుభట్టసుత స్సుధీః
నరసక్కాఖ్యవధ్వాశ్చ శ్రీనాగేశ్వరయజ్వనః
నారాయణేన పుత్రేణ కొలచెల్మాన్వయేందునా
చంపురామాయణాఖ్యస్య ప్రబంధ స్యాఘహారిణః
వికృతిః క్రియతే ప్రేమ్ణా యథామతి సమాసతః.

మీఁదిశ్లోకములందు వారియింటిపేరు "కొలచెలమ"వారని యున్నది. ఈవంశమువారికి ఓరుఁగల్లు రాజధానిగా రాజ్యమేలిన ప్రతాపరుద్రచక్రవర్తితోను రాచకొండ రాజధానిగా రాజ్య మేలినసర్వజ్ఞసింగభూపాలునితోను సంబంధము గల దని యాశ్లోకములు చెప్పుచున్నవి. వీరియింటిపే రగుకొలచెలమ గ్రామముకూడ నక్కడనుఁ జేరువగా నుండఁదగును. కొలచెలమ

గ్రామనామ మని – యది యోరుఁగల్లు రాచకొండల చేరువను గలదని – యీ క్రింది వెలుగోటివారి వంశప్రశస్తిపద్యములు చెప్పుచున్నవి——

స్రగ్ధర. వీరుం డా యాచపృథ్వీవిభుఁడు........ఘోరాజీ
ధాటిఁ జెల్లం గొలచెలమపురీఘోటికాకోటిఁ దెచ్చెన్.

సీ॥ కొలచెల్మకాడను బలియుఁడై తురకలఁ గొట్టి యశ్వములను బట్టినాఁడు

ఇట్లు చూడఁగాఁ బురాణములందలి కోలాచలము గాని శ్రీకోలాచలం శ్రీనివాసరావు మొదలగువారు నిశ్చయించిన పందిపాడు గాని కన్యాకుమారికడ నున్న కొలచెర్ల కాని మల్లినాథసూరి యింటిపేరుగా నేర్పడిన గ్రామము కాదనవచ్చును. ఇంటిపేరు కొలచెలమ యని నిర్ణయించుకొందము.

కొలచెలమ మల్లినాథుఁడు.

ఈయన శతావధానము చేసి విఖ్యాతిఁ గాంచినవాఁడు. నేఁటి కాలమున నస్మద్గురువర్యులు శ్రీ తిరుపతివేంకటేశ్వరు లఖండప్రతిభతో నాచరించుచున్నట్టియు – నాంధ్రదేశమందే విపులప్రచారము గల్గినట్టియు నీశతావధాన మానాఁడీమల్లినాథ సూరి నిర్వహించినాఁడు. మనకుఁ దెలియవచ్చిన శతావధాన చతురులలో నెల్ల నీతఁడే ప్రాచీనతముఁడు. అద్భుతప్రతిభాప్రదర్శక మైన యాశతావధానచాతుర్యమునకు మెచ్చి కాకతీయ

౧౯3

ప్రతాపరుద్రచక్రవర్తి మన పండిత పరమేశ్వరునకుఁ గనకాభిషేక సత్కారము గావించినాఁడు.

సామ్రాజ్యలక్ష్మీపీఠికాతంత్ర మని యొక గొప్పతంత్ర గ్రంథము తంజాపురపు సరస్వతీపుస్తకభాండాగారమం దున్నది. అందు రాజధర్మములు వారి దినచర్యాదులు మిక్కిలి చక్కఁగాఁ బ్రశంసింపఁబడినవి. రాజాస్థానమునఁ బండితగోష్ఠి నెట్లు నెఱపవలయునో — విద్వద్వివాదము నెట్లు నడుపవలెనో — జయించినవారి కెట్టిసత్కారము కావింపవలెనో యం దున్నది. విద్వద్వివాదమందు విజయ మందినవారికిఁ జేయఁదగినసత్కారములలోఁ గనకాభిషేక మొకటి. అభిషేకించిన స్వర్ణముద్రికాదుల నప్పు డచ్చటికి విచ్చేసియున్న పండితులకుఁ గవులకుఁ దదితరులకుఁ బంచిపెట్టవలె నఁట! ప్రాచీనపండితగాథలను బరిశీలింపఁగా నీకనకాభిషేకసత్కారముఁ గాంచినవా రాంధ్రులే పెక్కురగపడుచున్నారు. ఈ వంశమువాఁడే యగుపెద్దిభట్టు, శ్రీనాథుఁడు మొదలగువారు.

ఈ మల్లినాథునికొమారుఁడు కపర్ది. ఈతఁడు శ్రౌతసూత్ర కారికావృత్తికారుఁ డని, మంత్రవేత్త యని చెప్పఁబడినది. కపర్దిస్వామి వైదికబృందమునకు సుపరిచితుఁడు. ఆపస్తంబ గృహ్యసూత్రాదులకు భాష్యములను రచించెను. కపర్దికారిక లని చెప్పఁబడెడుగృహ్యాకారికలను రచించిన కపర్దిస్వామి

యీతఁడే కావలెను. కపర్దిస్వామి గ్రంథము లివి తెలియ వచ్చుచున్నవి. ఆపస్తంబగృహ్యసూత్రభాష్యము, ఆపస్తంబగృహ్యపరిశిష్టభాష్యము, ఆపస్తంబశ్రౌతసూత్రభాష్యము, దర్శపూర్ణమాసభాష్యము, భారద్వాజగృహ్యసూత్రభాష్యము, ఆపస్తంబగృహ్యకారికలు. ఇందు ఒకటి రెండు కంటె నెక్కువగ్రంథము లచ్చుపడలేదు. ఈతఁ డాంధ్రుఁడు, కొలచెలమవంశమువాఁడు నగుట యిదివఱకుఁ బ్రఖ్యాతముగా నెఱుకపడినవిషయము కాదు. ఈయన కిద్దఱు కుమారులు. పెద్దవాఁడు మల్లినాథుఁడు. జ్యేష్ఠుఁ డగునీమల్లినాథుఁడు విద్వాంసుఁడుగాఁ జెప్పఁబడలేదు. కనిష్ఠుఁడు పెద్దిభట్టు. ఈతఁడు మహోదయుఁ డని — సర్వదేశములందును మహోపాధ్యాయుఁడుగా విఖ్యాతిఁ గాంచె నని — సర్వజ్ఞ (సింగ) భూపాలునిచేఁ గనకాభిషేకసత్కారము గాంచె నని — గణాధిపప్రసాదముచే ననేకమంత్రములను [?] జెప్పె నని — నైషధాదికావ్యములకు జ్యోతిషగ్రంథములకు వ్యాఖ్యలు రచించె నని — చెప్పఁబడినది.

కొలచెల మల్లినాథకృతులుగా నా నైషధాదివ్యాఖ్యలను వానిగద్యములనుబట్టి మన మిప్పుడు తెలిసికొనుచున్నాము. కాని యిప్పుడుదాహరింపఁబడినశ్లోకము లాగ్రంథములు రచించినవాఁడు మల్లినాథుఁడు గాక యాతనితమ్ముఁడు పెద్దిభట్టారకుఁ

డని చెప్పుచున్నవి. లోకమునఁ గూడఁ బెద్దిభట్టే గ్రంథకర్త యనియు నాతఁడు తన గ్రంథముల నన్నగా రగుమల్లినాథునిపేరఁ బ్రకటించె ననియు విద్వత్పరంపరనుండి యైతిహ్య మొకటి వినవచ్చుచున్నది. అట్లు ప్రకటించుటకుఁ గారణముగా నీ క్రిందికథ కూడ నున్నది.

“మల్లినాథుఁడును బెద్దిభట్టు నన్నదమ్ములు. మల్లినాథుఁడు మందబుద్ధి గలవాఁడు. పెద్దిభట్టు పెద్దబుద్ధి కలవాఁడు. వీరు నివసించు గ్రామముచేరువ నడవిలో నొక యోగీశ్వరుఁడు తపస్సు చేసికొనుచుండెను. మందబుద్ధి యగు మల్లినాథుఁడు తత్పరతతో నా యోగీశ్వరుని శుశ్రూషించుచుండెను. పెద్దిభట్టును సకృత్తుగా సందర్శించుచుండెడివాఁడు. మల్లినాథుఁ డొకప్పుడు కార్యవశమున గ్రామాంతరమున కరిగెను. అన్నగారిచే నాజ్ఞప్తుఁడై యప్పుడు పెద్దిభట్టాయోగి నారాధించుచుండెను. అది యా యోగికి నిర్యాణకాల మయ్యెను. మల్లినాథుఁడు దగ్గఱ లేఁ డయ్యెను. తన కిన్నాళ్లు చేసిన శుశ్రూషకై యాయోగి మల్లినాథునకు సారస్వతము నుపదేశించి యుద్ధరింపఁ దలఁచెను. కాని యట్లు తటస్థింప దయ్యెను. అప్పుడు సేవించుచుఁ జెంత నున్న పెద్దిభట్టును జూచి మీయన్నకుఁ జేయఁ దలంచుకొన్న యుపదేశము నాతని యసన్నిధిచే నీకుఁ జేయుచున్నాను. దీనిఫలము మీయన్న

గారికే చెందఁజేయుదువు గాక యని యొక మంత్ర ముపదేశించి యాయోగి సిద్ధిపొందెను. పెద్దిభట్టంతతో మహోపాధ్యాయుఁడయ్యెను. గుర్వాజ్ఞచొప్పున నాతఁడు తాను రచించిన గ్రంథముల నన్నింటిని నన్నగారగు మల్లినాథునిపేరనే ప్రకటించెను." ఈ కథ మీఁదిశ్లోకములకుఁ దోడు పలుకుచున్నది.

మల్లినాథుని వైదుష్యము

గ్రంథములందు మల్లినాథుఁ డని పేరున్నది. కావున నాపేరే పేర్కొనియెదను. ఈయన స్వతంత్రగ్రంథము లంతగా రచించినట్టు కానరాదు. హెచ్చుగా వ్యాఖ్యాన గ్రంథములే యగపడుచున్నవి. రఘువంశ కుమారసంభవ మేఘసందేశ కిరాతార్జునీయ శిశుపాలవధములకుఁ బంచకావ్యము లన్న పేరు కల్గుటయును, సంస్కృతభాష నభ్యసించు విద్యార్థు లీగ్రంథములనే ప్రధానముగా నారంభించి చదువుటయును, సుగమములైన మల్లినాథవ్యాఖ్యలు వెలసినతర్వాతనే యేర్పడిన దని కొందఱు తలంచుట కలదు. కాని, తార్కికరక్షటీకలో మల్లినాథుఁడే "స్ఫుటీకృతం చైతదస్మాభిః పంచకావ్యటీకాసు" అనుటవలన నాయననాఁటికే యాగ్రంథములకుఁ బంచకావ్యసంజ్ఞ కలదని యేర్పడుచున్నది. ప్రధానముగా విద్యార్థు లాగ్రంథములనే చదువుటకుఁ గారణము మల్లినాథవ్యాఖ్యలు కావచ్చును.

రఘువంశాది కావ్యములకు మల్లినాథునకుఁ బూర్వకాలమందే పదులకొలఁది వ్యాఖ్య లున్నవి. కాని యీయనవ్యాఖ్యలు వెలసినతర్వాత వానికిఁ బ్రచారము తగ్గినది. ముద్రణాదిసౌకర్యము లేనియాకాలముననే మన మల్లినాథుని గ్రంథము లాసేతుశీతాచలము వ్యాపించినవి. ఇట్టి వ్యాప్తికి వాని ఘనతయే కారణము. ఇది యాంధ్రు లభిమానింపఁదగిన విషయము. "దూరోన్వయ మయినపట్టును — స్పష్టార్థమ్ — అని విడుతురు. స్పష్టార్థ మగుపట్టును వ్యర్థముగా దీర్ఘసమాసాదులతో నింపి విస్తరింతురు. అస్థానమున ననుపయోగము లగుజల్పములచే భ్రమము కలిగింతురు" అని కువ్యాఖ్యాతలను గర్హించిన భోజునిత్రోవ నీతఁడు చక్కఁగాఁ ద్రొక్కినాఁడు. "ఇహాన్వయముఖే నైవ సర్వం వ్యాఖ్యాయతే మయా నామూలం లిఖ్యతే కించి న్నానపేక్షిత ముచ్యతే.—అన్వయముఖముననే సర్వమును వ్యాఖ్యానము చేయుదును. మూలములేనిది కొంచెము కూడ వ్రాయను. అనావశ్యక మయినది చెప్పను"—అని మల్లినాథుని శపథము. కాళిదాసాది మహాకవుల కావ్యములకును నింక నితరశాస్త్రగ్రంథములకును సమర్థము లయినవ్యాఖ్యలు రచింపఁబూనువానికి ప్రాచీనము లగుసర్వవిద్యలందును సంపూర్ణపరిజ్ఞానము కావలసి యుండును. కణాద గౌతమ తర్కములందు — పూర్వోత్తరమీమాంసలందు — వ్యాకరణమందు — సాం

ఖ్యయోగములందు — జ్యోతిషమందు — నింక నితరవిద్యలందు — మల్లినాథుఁడు మహాపండితుఁడు. పదవాక్యప్రమాణపారావారపారీణుఁ డని — మహోపాధ్యాయుఁ డని — యాయన బిరుదులు. "కోశవా నాచార్యః" అన్నట్లుగా నెన్నివిద్య లభ్యసించినను బ్రసక్తి కల్గినప్పుడు పరిశోధించుటకుఁ దగినంత గ్రంథసంచయము కూడ నుండినఁగాని సర్వంకష మగువైదుష్యము సమకూడదు. మల్లినాథుఁడు తనగ్రంథములందు ననేక ప్రాచీనగ్రంథముల నుదాహరించెను. అన్ని గ్రంథముల నాతఁ డెట్లు సంపాదించెనో యాశ్చర్యావహముగా నున్నది. పూర్వులు పరంపరగా గొప్పవిద్వాంసు లగుటచేత వారువా రార్జించిన గ్రంథసంచయము కొంత యింటనే యీయనకు లభించి యుండును. అది గాక కాకతిరుద్ర సర్వజ్ఞసింగభూపాలుర సంస్థానములతో సంబంధ ముండుటచేత నక్కడి సరస్వతీభండారములును దొరకియుండును. ఈయన తన వ్యాఖ్యలం దుదాహరించినగ్రంథము లనేకము లిపుడు లభించుట లేదు. కొన్ని యిట్టివని కూడఁ దెలియరాక యున్నవి. ఉదాహరణముగా నొకటిరెండు తెల్పెదను. సంగీతశాస్త్రవిషయములు వచ్చినప్పు డీయన వ్యాఖ్యానములందు 'తథా చ మతంగః' అని యుదాహరించినాఁడు. తెలియక ముద్రాపకులు కొందఱు 'మాతంగః' అని ముద్రించిరి. మతంగుఁడో మాతంగుఁడో

సంగీతశాస్త్రమునో నేమి గ్రంథము రచించెనో నేఁ డెవ్వరికిని దెలియరాకుండెను. ఈ నడుమ శ్రీ మానవల్లి రామకృష్ణ కవి, ఎం. ఏ. గారు తంజావూరి రఘునాథరాయని సంగీత సుధలో "గ్రంథం బృహద్దేశ్యభిధం మతంగమునిప్రణీతం నిపుణం విలోక్య" అని యుండుటను బరిశీలించి తిరువాన్కూరు మహా రాజపుస్తకశాలవా రిటీవల సంపాదించినబృహద్దేశిగ్రంథభాగము మల్లినాథుఁ డుదాహరించినమతంగకృతగ్రంథముగా గుర్తించిరి. మఱియుఁ గొన్నిచోట్ల "తథా చ చాక్షుషః" అని యున్నది. చాక్షుషుఁ డెవరో ఏమిగ్రంథము రచించెనో తెలియ దయ్యెను. ఇది రాజనీతిగ్రంథ మని శ్రీకవిగారే గుర్తింపఁగల్గినారు. మల్లి నాథుఁ డుదాహరించినమహాయాత్ర యను గ్రంథ మిట్టిదని యిదివఱ కెఱుఁగరా కుండెను. అది యిప్పుడు ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తకశాలకు లభించినది. శాకునగ్రంథ మృగచర్మీయము రాజపుత్త్రీయము మొదలగుగ్రంథము లిప్పుడు దొరకకున్నవి. ఉభయమీమాంసలందును నుభయతర్కములందును బ్రాచీన గ్రంథము లీయన యుదాహరించినాఁడు. చార్వాక బౌద్ధగ్రం థముల నుదాహరించినాఁడు. అందుఁ గొన్ని యిప్పుడు కానరా కున్నవి. పంచకావ్యవ్యాఖ్యలం దీయన దక్షిణావర్త నాథుఁ డను నొక ప్రాచీనవ్యాఖ్యాతను — "నాథవచన మనాథ వచన మేవ" ఇత్యాదివిధముల గర్హించినాఁడు. దక్షిణావర్త

నాథునివ్యాఖ్య లిప్పుడు దొరకినవి.

మల్లినాథుఁడు రచియించినగ్రంథము లివి తెలియవచ్చు చున్నవి—రఘువంశ, కుమారసంభవ, కిరాతార్జునీయ, శిశుపాలవధము లను పంచకావ్యములకు వ్యాఖ్యలు, నైషధ వ్యాఖ్య, భట్టికావ్యవ్యాఖ్య, ఏకావళివ్యాఖ్య, తంత్రవార్తిక టీక, సర్వమంజరీ వ్యాఖ్య (పరిమళము), తార్కిక రక్షటీక, జ్యోతిషగ్రంథము, రఘువీరచరిత (?) రఘువీరచరితము మల్లినాథ కృతి యగునో కాదో !

మీఁద నుదాహరింపఁబడిన చంపూరామాయణ వ్యాఖ్యాత శ్లోకములందుఁ బెద్దిభట్టు సర్వజ్ఞ సింగభూపాలునిచే (మాతులేయక్రతౌ ? కృతౌ ?) మేనమామ కుమారుని యజ్ఞమునఁ గనకాభిషేకసత్కార మందినట్లున్నది. సర్వజ్ఞసింగభూపాలకృతి యగురసార్ణవసుధాకరము నీతఁడు తనవ్యాఖ్యలం దుదాహరించినాఁడు. సర్వజ్ఞసింగభూపాలుని సమ్మానాభిమానము నిట్టు పెద్దిభట్టు చూపినాఁ డనుకొనుచున్నాను. పెద్దిభట్టు సర్వజ్ఞ సింగభూపతికాలమున నున్నవాఁ డనుటకు సాధకముగా నీ క్రిందిశ్లోకము నా కొకచోటఁ జేకూడినది :—

శ్లో॥ కిం వాససా చీకిరిబాకిరేణ కిం దారుణా వంకరటింకరేణ
సర్వజ్ఞభూపాలవిలోకనార్థం వైదుష్య మేకం విదుషాం సహాయమ్.

పెద్దిభట్టొకనాఁడు చీకిరిబాఁకిరిచినుఁగులప్రాఁత కట్టుకొని వంకరటెంకరకఱ్ఱ చేతఁ బట్టుకొని సర్వజ్ఞసింగభూపతి విద్వత్సభకుఁ బోవుచుండఁ ద్రోవలో నెవరో యడిగిరఁట, తాతగారూ! రాజసభ కిట్టివేషముతోఁ బోవుచున్నా రే మని. అప్పు డాయన పై శ్లోకము చెప్పెనఁట.

మఱియుఁ బెద్దిభట్టు గణాధిపప్రసాదము గలవాఁడని చంపూరామాయణవ్యాఖ్యాదిశ్లోకములం దున్నది. రఘువంశాదివ్యాఖ్యలందుఁ బ్రధానముగాఁ జేసిన గణపతిస్తుతిశ్లోకము లున్నవి.

పెద్దిభట్టుపేర నీ క్రిందికథలను కొందఱు చెప్పుచున్నారు. "పెద్దిభట్టుతోడియల్లుఁడు ఘనాంతము వేదవిద్య నేర్చినవాఁడు. మంచి కంఠపుష్టి కలవాఁడు. పెద్దిభట్టు మంచిసంస్కృత సాహిత్యము శాస్త్రపాండిత్యముఁ గలవాఁడుగదా! పెద్దయల్లుఁడగునా వేదముగ్ధుఁడును జిన్నయల్లుఁ డగునీ శాస్త్రచతురుఁడును నత్తవారింటి కేకకాలమున నొకప్పు డేతెంచిరి. అత్తమామలా పెద్దయల్లు నలక్ష్యముతో నగౌరవముతోను, నీచిన్నయల్లుని మన్ననతో మర్యాదతోను జూడసాగిరి. ఆతని వేదవైదుష్యమును వెక్కిరించి – యీతని శాస్త్రచాతుర్యమును సన్నుతించిరి. ఆతనికి నడవలోఁ జాఁపమీఁదను నీతనికిఁ బడుకగదిలోఁ

బట్టిపంచముమీఁదను శయనవిధాన మేర్పఱచిరి. పెద్దాతఁడు కోపమునఁ గుములుచుండెను. పిన్నాతఁ డుత్సాహమున నుప్పొంగుచుండెను. పడుకగదినుండి రాత్రి లఘుశంకకు బయలి కేఁగుచు నీపిన్నాతఁడు త్రోవలో నడవలోఁ బండుకొనియున్న తోడియల్లు నొకతన్ను తన్ని యెఱుఁగక ప్రమాదమునఁ దన్ని నట్టు నటించి "క్షమధ్వమ్" అని బుజ్జగించి పోవుచుండెను. ఒకనాఁ డాయెను. రెణ్ణా ళ్లాయెను. అనుదినము నట్లే తన్నుచు 'క్షమధ్వమ్' చెప్పుచుండ సాగించెను. ఒకనాఁడు రెణ్ణాళ్లు ఓర్చుకొనెను. కాని పెద్దయాతఁ డామీఁద నాగఁజాలఁ డయ్యెను. మూఁడవనాఁడు నట్లే యాతఁడు తన్ని క్షమధ్వము చెప్పెను. క్రోధాటోపముతో లేచి యాపెద్దయాతఁ డీపిన్నయాతని సిగ పట్టు కొని వంగలాగి "పొగరుఁబోతా! ప్రతిదినముఁ దన్నుచు నొకటే క్షమధ్వము చెప్పసాగించితివి. నీకొక క్షమధ్వము వచ్చిన నాకు ముప్పదిరెండు శ్రయధ్వములు వచ్చును. ఏమను కొన్నావో నాదెబ్బ చూచికొ" మ్మని ప్రథమా ద్వితీయేషు శ్రయధ్వం, ద్వితీయా స్తృతీయేషు శ్రయధ్వం, తృతీయా శ్చతు ర్థేషు శ్రయధ్వం, (ఇట్లు ముప్పదిరెండు శ్రయధ్వములు గల వేదమంత్ర మున్నది.) అని సస్వరముగాఁ జదువుచు నొక్కొక్క శ్రయధ్వమున కొక్కొక గ్రుద్దుచొప్పున ముప్పదిరెండు గ్రుద్దులు వెన్నెముకలు విఱుగునట్లు వీఁపుమీఁదఁ దగిలించెను. అవ

మానితుఁడై పిన్నయల్లుఁ డడఁగియుండెను. అనేను లీకథను పెద్దిభట్టుసేరఁ జెప్పుదురు. తన్నులు తగిలిన వనుటకు శ్రయ ధ్వము లయిన వనుట పారిభాషికముగా వైదికుల వాడుకలో నున్నది.

ఎల్లప్పుడును సుకవిసూక్తిరసాస్వాదనతత్పరుఁడుగా నుండునీపెద్దిభట్టు స్త్రీవర్ణనమున మంచిమంచి శ్లోకములను జదువుచుండఁగా వినుచున్న దై యాతనియిల్లా లొకనాఁ డిట్లు వేఁడుకొన్న దఁట! వారిని వారిని వర్ణించినశ్లోకములను జదువు చుందురే గాని నన్నొకనాఁడైన వర్ణింపరైతిరి గదా " యని. నాఁ డిట్లు వర్ణించినాఁడు పెద్దిభట్టు:—

శ్లో॥ మేరుమందరసమానమధ్యమా తింత్రిణీదళవిశాలలోచనా
అర్కశుష్కఫలకోమలస్తనీ పెద్దిభట్టగృహిణీ విరాజతే !

గ్రంథవ్యాఖ్యానదీక్షతోఁ గాల మెల్లఁ గడపుచుఁ బెద్ది భట్టింటిపని నంటించుకొనకుండెను. ఇత్యర్థః, ఇతి భావః, అనుచు నీయన కూరుచుండుటవలన నిల్లాలికి గృహనిర్వాహము దుష్కర మగుచుండెను. ఒకనాఁ డొక యాప్తవిద్వాంసుఁ డతిథియై యింటికి రాఁగా నేఁడేమి కూరగాయలు వండెద వని పెద్దిభట్టు భార్య నడిగెను. ఆమె యిట్లు బదులు చెప్పెను. ఇత్యర్థముల కూర—ఇతిభావముల పులుసు—వండెదను. మీరింటనిండ నించు చున్న పదార్థము లివే కదా !

ఈతఁడు శ్రీహర్షనైషధమునకు వార్ధకమున వ్యాఖ్య గావింప నారంభించెను. జీవితసంశయముచేఁ దొందరతొందరగా రచించుటచేత నావ్యాఖ్య యపర్యాప్తముగా నుండెను. అది చూచి యొకపండితుఁ డింత లఘువుగా రచించుచున్నారేమని యడుగఁగా "మాఘే మేఘే గతం వయః (మాఘమున, మేఘసందేశమున వయస్సు కడచెను.) అని పెద్దిభట్టు బదులు చెప్పెను. ఇట్టికథలు మఱికొన్ని యున్నవి.

ఈతఁడు విద్యానాథమహాకవికృతి యగుప్రతాపరుద్రయశోభూషణ మనునలంకారశాస్త్రగ్రంథమునకు వ్యాఖ్యాత. పెద్దిభట్టు మల్లినాథునకుఁ దనుజుఁ డని యీతఁడు తనగ్రంథమందుఁ జెప్పినాఁడు. చంపూరామాయణ వ్యాఖ్యానమునందు జనశ్రుతి యందు ననుజుఁ డని యున్నది. ప్రతాపరుద్రీయవ్యాఖ్యానమునందున్నవిధము లేఖకాదిదోషజనితము కానిచో నదియే మనకు విశ్వాస్యతరము. ప్రతాపరుద్రీయ వ్యాఖ్యానపీఠికలోని శ్లోకము లివి. వాణీంకాణభుజీమ్—అన్నశ్లోకము తర్వాత:—

శ్లో॥ త్రిస్కంధశాస్త్రజలధిం చులుకీకురుతే స్మ యః
తస్య శ్రీమల్లినాథస్య తనయోఽజని తాదృశః
కోలచల పెద్దయార్యః ప్రమాణపదవాక్యపారదృశ్వా యః
వ్యాఖ్యాతనిఖిలశాస్త్రః ప్రబంధకర్తా చ సర్వవిద్యాసు

తస్యానుజన్మా తదనుగ్రహాప్త విద్యార్ణవద్వో వినయావనమ్రః
స్వామీ విపశ్చిద్వితనోతి టీకాం ప్రతాపరుద్రీయరహస్యభేత్రీం.

ఈశ్లోకములు రఘువంశాది వ్యాఖ్యాత పెద్దిభట్టారకుఁడే యనునర్థమును ధ్వనించుచున్నవి.

కుమారస్వామి సోమపీథి కుమారుఁడు మహాదేవుఁడు. మహాదేవుని కుమారుఁడు శంభువు. ఈతఁ డనేకయజ్ఞములు చేసెను. శంభుపుత్త్రుఁడు భాస్కరుఁడు. భాస్కరుని పుత్త్రుఁడు నాగేశ్వరయజ్వ. ఈతఁడు పుత్త్రులు నలుగురు — పౌత్త్రులు నలుగురు — అల్లుండ్రు నలుగురు — దౌహిత్రులు నలుగురు — ఆర్త్విజ్యము చేయఁగా — సర్వతోముఖ పౌండరీకాంతయజ్ఞములు చేసినాఁడు. నాగేశ్వరయజ్వకొడుకు కొండుభట్టు, ఈతనికొడుకు నాగేశ్వరుఁడు, నాగేశ్వరుని కొడుకు చంపూరామాయణ వ్యాఖ్యాత నారాయణ పండితుఁడు అని చంపూరామాయణ వ్యాఖ్యాపీఠికాశ్లోకములం దున్నది.

కాలము

ఈవంశమువారిలో సుప్రఖ్యాతుఁడు మల్లినాథుఁడు గదా! ఆయన వర్తిల్లినకాలమును మాత్ర మిక్కడ నిర్ణయించుచున్నాను. ఇంతకుముం దీయనకాలమునుగూర్చి విస్పష్టపరిజ్ఞానము

లేదు. మల్లినాథుని గ్రంథములలో సర్వజ్ఞ సింగభూపాలుని రసార్ణవసుధాకర ముదాహరింపఁబడినది. కావున నాతఁడు సర్వజ్ఞ సింగభూపతికి సమకాలమువాఁడు గాని తర్వాతివాఁడు గాని యగును. సింగభూపాలుని కాలనిర్ణయము తగవులతో నిండి యున్నది. ఇద్దఱు సర్వజ్ఞ సింగభూపాలు రున్నారు. స్థూలముగా నిక్కడ నింతమట్టు వ్రాయుచున్నాను. 1380-1450 ప్రాంతము వారు వారిర్వురును. మల్లినాథుఁడు వారిలో మొదటి సింగ భూపాలుకాలమువాఁ డని నేను గొన్ని యాధారములచే నిర్ణయించుకొన్నాను. మల్లినాథునితాత ప్రతాపరుద్రునిచే సమ్మానితుఁ డగుటచేత మల్లినాథుఁడు సింగభూపతికిఁ దర్వాతికాలము వాఁడు కానేరఁడు. మల్లినాథునికొడుకు కుమారస్వామి సోమ పీథి-తన ప్రతాపరుద్రీయ వ్యాఖ్యలోఁ బెద్దకోమటి వేమభూపాలుని సాహిత్యచింతామణి నుదాహరించినాఁడు. పెద్దకోమటి వేమారెడ్డి 1400 మొదలు 1420 దాఁక రాజ్యపాలనము చేసెను. కుమారస్వామిసోమపీథి 1450 ప్రాంతమువాఁడు.

౧౩

త్యాగరాజు

౧

ఆంధ్రదేశము కర్మఠప్రచుర మయినది. ఆంధ్రబ్రాహ్మణులు శ్రౌతస్మార్తకర్మపరాయణులు. తక్కినవర్ణములవారును వీరి ననువర్తించినవారే. పాశుపత కాలాముఖ శైవములు, జైన బౌద్ధములు గూడ నాంధ్రులలో సురూఢము లయినవి. శంకరుల తర్వాత పైమతముల యెగుపును తగ్గించి యధికముగా నద్వైతమతమును, రామానుజులతర్వాత రెండుమూఁడు శతాబ్దులకుఁ గొలఁదికొలఁదిగా వైష్ణవమును దెలుఁగుదేశమున నభివ్యాపించినవి. ఆంధ్రదేశమునందు ద్వైతమత ప్రచారము చాల నర్వాచీనము. ఇన్ని మతములు వ్యాపించి సాగుచున్నను నాంధ్రులలో బ్రాహ్మణులు, నితరవర్ణములవారు యోగ ప్రభేదము లగు మంత్ర, భక్తి, లయ, హఠ, తారకరాజాది యోగప్రభేదముల యోగవిద్య నధికముగా నభ్యసించుచు వచ్చిరి. శైవులు, శాక్తులు, వైష్ణవులు నధికముగా మంత్ర యోగము నభ్యసించిరి. వేమన, పోతులూరి వీరబ్రహ్మదులు హఠయోగమును సాధించిరి. పోతన, రామదాసు, ప్రకాశదాసు మొదలగువారు భక్తి లయ యోగపరాయణు లయిరి. దక్షిణ

దేశమున నెలకొన్నను, త్యాగరాజుకూడ నక్కడి యాంధ్రు లయిననారాయణతీర్థులవలె భక్తిలయయోగముల ద్వారమున సంగీతరూప మగునాదబ్రహ్మానందరసము ననుభవించిరి. బాహ్య మయినమూర్త్యారాధనముకంటె త్యాగరాజుగా రధికముగా నంత ర్యామ్యర్చనమునే కావించిరి. త్యాగరాజుగారి కీర్తనలలోఁ బెక్కింట నీవిషయము ప్రవ్యక్త మగును. బాహ్యము లయిన తీర్థములను గంగాధనుష్కోట్యాదులను దిరిగి యారాధించుట కంటె నంతరంగమునఁ గలగంగాధనుష్కోట్యాదుల నర్చించుటలో బాహ్యము లయినకోటితీర్థముల నర్చించుఫలము లభించు నని యీక్రిందికీర్తనమున త్యాగరాజుగారు వెల్లడించిరి. ధను వనఁగా వెన్నెముక. దాని కోటి – యగ్రము – నాసాగ్రము గాని మూలా ధారకుండలినీస్థానము గాని యగును. ఈ కీర్తన మీా యర్థమును నిరూపించుచున్నది.

తోడి — ఆది

కోటినదులు ధనుష్కోటిలో నుండఁగా
ఏటికి తిరిగేవే ఓమనసా ! ॥కోటి॥

సూటిగ శ్యామసుందరమూర్తిని
మాటిమాటికిఁ జూచేమహారాజులకు ॥కోటి॥

గంగ నూపురంబునను జనించను
రంగనిఁ గావేరి గని రాజిల్లను
పొంగుచు శ్రీరఘునాథుని ప్రేమతోఁ
బొగడేత్యాగరాజు మనవి వినవే ॥కోటి॥

వెన్నెముక నడిమి దగుసుషుమ్నకు రెండు పార్శ్వములను ఇడాపింగళానాడులు సాగుచున్నవి. మూఁడు నాడులును ధనుష్కోటిలో నాసాగ్రము గాని, కుండలిని గాని, రెండింటిలో నేస్థల మయినను, నక్కడ నేకీభవించుచున్నవి. శ్రుతితాళగేయములు సంగీతారంభమునను నవసానమునను నట్లే ముక్తాయింపులో నేకీభవించుచున్నవి. ఈ యేకీభావమునకే లయ యని నామాంతరము. త్యాగరాజుగారీ లయ బ్రహ్మానందరసమును సర్వదా యనుభవించుచు ధనుష్కోటిలో నానందసాగరమున నోలలాడుచునుండిరి.

పై యర్థమునే త్యాగరాజుగారీ సంకీర్తనమున మఱియు వివరించిరి.

గరుడధ్వని — దేశాది

ఆనందసాగర మీదని దేహము భూభారమె రామ
శ్రీనాయకాఖిలనైగమాశ్రితసంగీతజ్ఞాన మనుబ్రహ్మ
శ్రీవిశ్వనాథ శ్రీకాంతవిధులు పావనమూర్తు లుపాసించలేదా
భావించి రాగలయాదుల భజియించే శ్రీత్యాగరాజనుత ||ఆ||

ఈ విషయమునే నారాయణతీర్థులవా రిట్లు ప్రస్తుతించిరి.

భైరవి — ఆది

రామకృష్ణగోవిందేతి నామసంప్రయోగే
కామ మిహ స్నాతవ్యం సర్వోత్తమప్రయాగే

రామనామకగంగాసమ్మిళితకృష్ణనామ
యామునే గోవిందనామసరస్వతీప్రథితే
యోగిమానసపరమహంసకులకలితే
వాగీశవిష్ణురుద్రాదివాగ్లహరీలలితే
స్నానసంధ్యాజపహోమతర్పణానపేక్షితే
హానివృద్ధ్యాదిరహితాఖండసుఖఫలదే
యాగయోగరాజభోగత్యాగసంబంధం వినా
భక్తివిరక్తివిజ్ఞానద్వారాముక్తిఫలదే
సర్వపాపౌఘతిమిరదండసూర్యమండలే
సాధునారాయణతీర్థతీర్థరాజవిమలే.

యోగప్రభేద మగునాదోపాసనమహిమను త్యాగరాజు రిట్లు వర్ణించిరి.

బ్యాగడ — దేశాది

నాదోపాసనచే శంకర
నారాయణవిధులు వెలసిరి యోమనసా ॥నా॥

వేదోద్ధరు । వేదాతీతులు
విశ్వ మెల్ల నిండి యుండేవారలు ॥నా॥

మంత్రాత్ములు యంత్రతంత్రాత్ములు మఱి మ
న్వంత్రము లెన్నో గలవారలు
తంత్రీలయస్వరగానవిలోలురు
త్యాగరాజవంద్యులు స్వతంత్రులు ॥నా॥

లయవియోగములలో నాదానుసంధానమే యుత్తమో త్తమ మైన దని యోగీశ్వరు డైన గోరక్షనాథుఁ డిట్లు ప్రశం సించినాఁడు.

శ్రీయాదినాథేన సపాదలక్ష
లయప్రకారాః కథితాః పురా వై
నాదానుసంధానక మేక మేవ
మన్యామహే ముఖ్యతమం లయానామ్ ॥

శ్రీత్యాగరాజస్వామివారి భక్తియోగపరాకాష్ఠ నీ సంకీర్తనమున గుర్తింపవచ్చును.

ముఖారి — రూపకం

ఎంతని నే వర్ణింతును శబరిభాగ్య ॥ఎం॥
దాంతులు వరకాంతలు జగమంత నిండియుండఁగ ॥ఎం॥
కనులార సేవించి కమ్మనిఫలముల నొసఁగి
తనువు పులకరించఁ బాదయుగములకు మ్రొక్కి
ఇనకులపతిసముఖంబున పునరావృత్తిరహితపద
మును పొందినత్యాగరాజనుతురాలి పుణ్యమ్మును ॥ఎం॥

త్యాగరాజుగారు మనోలయయోగము లేనిబాహ్యతంత్ర పరాయణుల నిట్లు పరిహసించిరి.

ఆభోగి — ఆది

మనసు నిల్ప శక్తి లేకపోతే
మధురఘంటవిరుల పూజేమి జేయును ॥మ॥

ఘనదుర్మదుఁడై తా మునిఁగితే
కావేరి మందాకిని యెటు బ్రోచును ॥మ॥

సోమిదమ్మ సొగసుగాండ్రఁ గోరితే
సోమయాజి స్వర్గార్హుఁ డౌనో
కామక్రోధుఁడు తపం బొనర్చితే
గాచి రక్షించునే త్యాగరాజనుత ॥మ॥

త్యాగరాజుగారు మంత్రజపయోగపరాయణుల నిట్లు మహనీయులనుగా స్తుతించిరి.

శ్రీరాగం — దేశాది

నామకుసుమములచేఁ బూజించే
నరజన్మమే జన్మము మనసా ॥నా॥
శ్రీమన్మానసకనక పీఠమున
చెలఁగఁ జేసికొని వరశివరామ ॥నా॥
నాదస్వర మనేవరనవరత్నపు
వేదికపై సకలలీలావి
నోదుని పరమాత్ముని శ్రీరాముని
పాదములను త్యాగరాజహృద్భూషణుని ॥నా॥

భగవత్ప్రాప్తికి సూటియైనదగ్గఱిమార్గ మగుహఠేతర యోగప్రభేదప్రకారము ఆంధ్రదేశమున సర్వదా అభ్యుదయము నందుచుండును గాక. త్యాగరాజుగారి వంటి మహనీయులు ఆంధ్రదేశమున తనరారుచుందురు గాక!

౨

త్యాగరాజస్వామీ! మీయద్వైతానుభూతి మాకానందము గొల్పుచున్నది. మీరు శివ దేవీ రామ కృష్ణ లక్ష్మీ సరస్వత్యాదిదేవతలను నాయా పుణ్యస్థలముల యర్చామూర్తులను స్తుతించుచుఁ గృతులను రచించితిరి గాని, యన్నింటను నీశ్వరాద్వైతానుభూతినే భగవంతుని సచ్చిదానందాత్మకతనే వ్యక్తపఱిచితిరి!

మీకృతులలో భావరాగతాళములు పరస్పరము సమేళనమై యానుకూల్యముతో నైక్యముతోఁ బ్రస్తారము చెంది చెంది యాహ్లాదవినోదము లలరార్చి ముక్తాయింపు ముగింపులో మూఁడును చరమానందమున సమన్వితము లగుతీరులు మామనసుతలఁపును, నోటిపలుకును, పనిచెయిదమును నైక్యపరిపాకమునకుఁ దార్చి, మాజీవితములనే దివ్యసంగీతములఁ గావించి మమ్ముఁ గూడ సుకృతులఁగా వెలయించుఁ గాక!

బండుదుండగము లాడువాఁడు "పలుకు తేనెలతల్లి" పాటలఁ బాడఁజాలడు. కట్టెలు గొట్టువాఁడు వీణ మీటఁజాలఁడు. సంగీతము సుకుమారకళ!. ఇది భక్తిజ్ఞానపర మగుచో సుకుమారాతిసుకుమారము, మధురాతిమధురము నయిన యాత్మానుభూతికిఁ ద్రోవ త్రొక్కించు ననుట మీ యనుభవము.

శ్రుతిస్థాయి తప్పనిగానము నేర్చినట్టే మీరు భగవత్పరమే యయినరచనను గూడ నేర్చితిరి. మీ గేయరచనాగానవిధానములు మానవలోకోద్ధారకములు. దివ్యప్రజ్ఞాస్ఫోరకములు.

భగవంతుని కభిముఖముగా మనజీవయాత్ర సాగించుచు నాయనతో నన్వయము చెందునట్లు చేయుట గానమునకుఁ బరమార్థము. ఈ జీవశ్రుతిస్థాయిని సదా హృదయమునఁ గుదుర్చుకొని మనము గానానందము ననుభవింతము గాక!

ఈ యర్థమునకుఁ దార్కాణగా త్యాగరాజప్రసక్తమగు నొక కథ నిక్కడ వివరింతును.

త్యాగరాజుగారి తాతల కాలమునఁ దెల్గుదేశమున భయంకరక్షామపీడ కల్గె నఁట. ఒకపల్లెటూర వీరితాతలతాతగారు భగవత్సంకీర్తనము జరుపుకొనుచుఁ బలువుర నాకట్టుకొని పూజ్యులుగా నుండెడివారఁట, ఆయన యాయూర నాహారపదార్థములఁ గొందఱిండ్లనున్నవాని నందఱకుఁ బంచి పెట్టించి నేఁటి రేషన్ విధానమునఁ గొన్నాళ్లు తక్కువతిండితో నూరివారి ప్రాణములు నిలిపె నఁట. ఏయింటను జిట్టెడుగింజలుకూడ లేని దుస్థితి వచ్చెను. ఎండలు మండుచున్నవి. మరణయాతన వచ్చినది. ఈ ముసలిబాపఁ డీశ్వరుఁడున్నాఁడు. రక్షించును అని సంకీర్తనము చేయుచుండెను. ఆయూరి కైదాఱుమైళ్లదూరమున నీరు లేని

యిసుకయెడారి యేఱును, దాని కావలిగట్టున నొకగ్రామమును, నాయూరి రెడ్డియింటఁ జాల నిలువధాన్యమును నుండుట విన వచ్చెను. వానలు లేకున్నను నాయేటిచలువకు బావులలో నీళ్లుండుటచే నాయూరఁ గొంతపంట పండెను. ఈభక్తబ్రాహ్మణుని ననుసరించి యూరివా రయిదుగు రారెడ్డిని యాచింపఁ బయనమైరి. ఈబ్రాహ్మణుఁడును బయన మయ్యెను గాని రక్షకుఁడుభగవంతుఁ డనుచు బాటలోఁ బాటలు సాగించెను. ఇసుకయేటిలో నడక-మట్టమధ్యాహ్నము మండుటెండ-ప్రాణాపాయస్థితిలో నందఱు నుండిరి. చింపిరిబట్టలు కాళ్లకుఁ జుట్టుకొనికూడ నిలువను నడుగు సాగింపను జాలకుండిరి. నోళ్లు పిడుచ కట్టుకొని పోవుచుండెను. ఇట్టిచోఁ గొన్ని గజముల దూరమున, జీబుకొన్న చిగురాకు జొంపములతో నిండారినసీడతో నొక గొప్ప వృక్షము గాన వచ్చెను. భక్తబ్రాహ్మణుఁడు దానిని జూచి తనిసి యటు చేరఁ బోవుద మనెను. అందొకఁడు మనకనులు తిరిగి మతిచెడి యట్టు చెట్టు గానవచ్చినది. నేనెఱుఁగుదును. ఇక్కడ చెట్టెన్నఁడును లేదు. చావో బ్రదుకో నేను మీఁదియూరికే యడుగు సాగించెద నని బండతనముతో నడువసాగెను. కడమవారు కళవళపడసాగిరి. భక్తుఁడు నేను ముందు చేరఁబోయి నిజ మయినచో మిమ్ముఁ గేక వేసి పిలుతును రండని చెట్టును జేర నడచెను. చల్లనినీడచె ట్టాతని కుల్లాసము గొల్పెను. కడమవారు ముగ్గురు నాయన పిలుపునఁ

జేరఁజనిరి. అందొకఁడు మాయో నిజమో చల్లనినీడ దొరకినది. నోరు పిడుచ కట్టుకొని పోవుచున్నది. స్వామీ! చెట్టునీడ నిప్పించినట్లు నీరు కూడ నిప్పింపుఁడు అనెను. భక్తుఁడు ప్రార్థించెను. అంత నాచెట్టు చిగురుజొంపములనుండి చల్లని తియ్యనీరు చెంబులతోఁ బోసినట్లు ధారలుగా జారసాగెను. కనులు మొగము కడుగుకొని కడుపాఱ వాచాఱతో నీరు ద్రావి తల యొడలు కాళ్లు గడిగికొని హాయి హాయి మని యందఱు నానందించిరి. ఇదేమి వింతో అనిరి! ఒకఁ డిట్లనెను. "మండుటెండలలోను, బాడుగుళ్లలోను, నీరు లేని పాడునదులలోను దేవతలో పిశాచములో విహరించుచుందు రందురు. వారెన్ని వింత లయినఁ గొంతకాలము చేయఁగలరు. ఇదేదో అట్టివారి పని. ఏదైనఁ గానిండు. ఇది మాయము కాకముందే మన మంచి జరుపుకోవలెను. అయ్యా! మీరు ప్రార్థింపుఁడు. వచ్చినది తిండిగింజలకై —ఇంట, ఊర, అందఱు చచ్చుచున్నారు. వారికి నేఁటికి వలసినబియ్యము, పప్పు వగైరా పదార్థములు కావలెను" అనెను. పండ్లు రాలినట్లు బియ్యపుమూటలు, పప్పులు వగైరాల మూటలు రాలెను. తనవంతు గైకొని యూరివారిని బంపుదు నని కాళ్లు కాలకుండుటకుఁ గూడఁ బ్రార్థింపుఁ డని భక్తుని వేఁడి యాతఁ డింటికిఁ బర్వెత్తెను.

ముగ్గురున్నారు. ఇదేదో ముసలిబ్రాహ్మణుని మంత్ర
మహిమ. మంత్రాలకుఁ జింతకాయలు రాలునా యన్నమాట
తలక్రిందైనది. ఉచ్ఛిష్టగణపతిమంత్రమో యట్టి దింకేదో
యీతఁడు జపించుచున్నాఁడు. అట్టి క్షుద్రదేవత లిట్టి ఫలములు
కూర్పఁ గలవు. మహామంత్రములు పరదేవతలు పరలోకమున
ఫలప్రాప్తిని కలిగించునే కాని తుచ్ఛమైనయిహసుఖముల
నీయవు. ఏమైనఁ గానిమ్ము. ఇప్పుడు చచ్చుచున్నాము గాన
కోరక తప్పదు. అయ్యా! మాయూరి కరవు తీరుదాఁక నూర
నందఱికిఁ గావలసినయాహార మాయిండ్లనే వేయునట్లు మీ దేవ
తనో, దయ్యమునో ప్రార్థింపుఁడు అనెను. భక్తుఁడు ప్రార్థిం
చెను. ఆతఁడు మరల ననెను. ఏమో! యిండ్లకడ లభించియుండ
వచ్చును. నా కిక్కడఁ గడుపార మంచి పండ్లు పాలు తిండ్లు
దొరకవలెను. అవి తిని నే నింటికి వెళ్లుదు ననెను. వానికోరిక
లభించెను. ఆరగించి వాఁ డింటికరిగెను.

ఇద్దఱున్నారు! ఒకఁడు మీభక్తికి మెచ్చి కల్పవృక్ష
మిక్కడ వెలసినట్లున్నది. ఏమి కోరవలెనో తెలియఁజాల
కున్నాను. నా కేమి కావలెనో వాని నన్నిటిని మీరే యీకల్ప
వృక్షముచే నిప్పింపుఁడు అనెను. భక్తుఁడు ప్రార్థించెను. కాని
చెట్టునుండి యేవియు రాలవయ్యెను. ఏల రాలకున్నవో బదులు
చెప్పు మని భక్తుఁ డావృక్షమును వేఁడెను. చెట్టు గజగజ వణఁక

సాఁగెను. కొంత కిట్లు చెట్టునుండి బదులువచ్చెను. ఇంతదాఁక నేను నన్నుఁ గోరినవారికి వలసినవస్తువులనే యియ్యఁగల్గుచుంటిని గాని ప్రశ్నములకు బదులెఱుఁగుట పలుకుట యెఱుఁగను. మీ ప్రార్థనవల్ల నాకొఱఁత తెలిసికొని, నాయంతర్యామిని బరమాత్మని వేఁడి నేఁ డాప్రజ్ఞను బడసి మీకు బదులు చెప్పఁగల్గుచున్నాను. ఇది నాకుఁ గావలె నని యడుగనేరనివానికి, దానిలేవడివలని యిబ్బందిని గుర్తింపనివానికి నేది గాని లభింపదు. అట్టివాని కేది యిచ్చినను దానిని వాఁడు సరిగా ననుభవింపఁజాలఁడు. కాన యీతని కేదియు నీయవీలులేదు. తనకొఱఁతల నాతఁడు గుర్తించి యర్థించుఁగాక యనెను. ఆతఁడు యోచించుచుండెను. భక్తుఁడు ప్రార్థించెను. నీ వెవరవమ్మా! కల్పవృక్షము నీవేనా? నేను కల్పవృక్షమనే. నీ ప్రార్థన లాలకించి, నాయంతర్యామిని సర్వాంతర్యామి యీశ్వరుడు కోరికలు దీర్పఁబంపెను. కోరుము అనెను. ఆనందపరవశుఁడై "అమ్మా! ఇఁక నిన్ను విడువఁజాలను. ముచు ముందుగా ఈపని గావింపుము. నన్ను నమ్మక మీఁదిగ్రామమునకు దూకినవాఁ డేమి సంకటములో నున్నాఁడో. వాని నిటకు దెప్పింపుము." కల్పవృక్షము మీఁదియూరు చేరలేక స్మృతిదప్పి త్రోవలోఁ బడియున్నవానిని రాల్చెను. స్మృతి లేదు. వానికిఁ బ్రాణము పోయు మని భక్తుడు వేఁడెను. అయ్యా ఇది నావల్లఁ గాదే యని వణఁకుచు నంతర్యామి నర్థించి దానిని గొనితెచ్చి వాని కిచ్చెను. పాలలోఁ బంచదార కలసిపోయినట్లు నీవు నాలోఁ గలసి పోయి నారూపముననే నెలకొనుము. కల్పవృక్షము అన్నికోరిక

లను దీర్చినది యన్న ప్రసిద్ధి నిలుపుకొనుమా యని భక్తుఁడనెను. ఎన్నఁడు నెవ్వరును గోరనిగోరికలు కోరుట జరుగుచున్నదే యని యచ్చెరువు చెంది యది యంతర్యామి నడిగి యిట్లు బదులు చెప్పెను. "నేను నీలో నైక్య మందుదును గాని నీవు ప్రపంచ ప్రాణికోటితో నైక్య మందవలెను. మానవతలో నేప్రాణిని గాని నీవు వేఱుపఱుపరాదు. ఏభాగమున నీవు వేర్పాటు పాటిం తువో ఆభాగమున నే నుండ వీలుండదు" సర్వపరిపూర్ణత గోచ రించి భక్తుఁడు వల్లె యని పరమానందభరితుఁడై చెట్టును గౌఁగి లించుకొనెను. చెట్టు మాయ మయ్యెను. చెట్టు మాయ మగుట చూచి చావు దప్పించుకొన్నతొల్లిటివాఁ డిది యంతయు మాయ యని నే నన్నట్టే యయ్యె ననెను. కడమవారు కూడ వారు తొలుత ననుకొన్నట్లే యనుకొనిరి గాఁబోలును ! భక్తుని తర్వాతి తీ రెట్లుండఁబోలునో మీారే పర్యాలోచించి నిర్ణయించు కొందురుగాక ! ఈకథనో, ఆచెట్టునో కడుపునఁ బెట్టుకొని త్యాగ రాజుగారీపాట పాడిరి !

తరము గాని యెండవేళా కల్ప
తరునీడ దొరికిన ట్లాయె యీావేళ
నన్ను విడిచి కదలకురా, రామ !
ని న్నెడబాసి యరనిమిష మోర్వనురా !
నన్ను విడిచి కదలకురా !

త్యాగరాజుగారి కీర్తన లన్నియు లోఁతు తఱచి చూచి నచో నిట్టి యనుభవముల నాదబ్రహ్మావతారములే !

౧౪

ఆంధ్రభాషావతారము

అమ్మ—అబ్బ—శబ్దరూపనిష్పత్తి

సాధారణముగా వాడుకలో నుండు దేశభాషలలో మాతాపితరులు, అగ్రజులు, పితృవ్యమాతృవ్యులు, పితృమాతృష్వసలు, పితామహమాతామహులు పసిబిడ్డ లుగ్గుపాలనాఁటిబోసినోటితో తమ్ముఁదా మెఱుఁగనేరనినాఁటికే, పరిచితులై పలుకరించువారు, పలుకరింపఁబడువారు నగుదురు గాన వారి చుట్టఱికపుఁబిలుపు పదములు నిర్దంతముగ్ధాస్యములతో నుచ్చరింపఁబడునవై యుండును.

నోరు తెఱచునపుడు వచ్చుధ్వని — అ.

నోరు మూసి తెఱచునపుడు వచ్చుధ్వని — మ్మ.

నిసుఁగులు నోరు మూయుచుఁ దెఱచుచు ధ్వని సేయుచుండుటలో - అమ్మ-శబ్ద మేర్పడును. అది మాతృవాచకమయ్యెను — అట్లే కొంచపుమార్పులతో అ - బ్బ, అ - ప్ప, అ - న్న, అ - క్క, అ - త్త పదము లేర్పడెను. శిశువునకు నిత్యసన్నిహితులగుతలిదండ్రులకు, అన్నలక్కలకు అవి వాచకము లయ్యెను.
— ప్ప ఒక్క యకారమే యగునపుడు పూర్వ మున్న అ - ప్ప - ప్ప

పలికినపుడు — పాప, బాబ, అయినది. -- మ్మ — మామ
అయినది. అత్త — తాత అయినది. -- క్క — కాక అయినది
ఇట్లు చూడఁగా:

అమ — అమ్మ — మామ — మామ్మ — అమ్మమ్మ
అన — అన్న — నాన — నాన్న
అక — అక్క — కాక — కక్క
అత్త — తాత
అబ్బ — బాబ
అప్ప — పాప

రూపము లేర్పడినవి.

అరవమున 'త' తాయ్, — అది ద్విరుక్తము కాఁగాఁ దండ్రిపేరై — తందాయ్ — తండ్రై — అయినది. తాన + తాన తందాన అయినట్లు. ఈ పదము లన్నిటికి తుద 'ఆయ్' ఉండుట ద్రవిడోచ్చారసంప్రదాయము. దానిఁబట్టి అమ్మ — అమ్మాయి, మామ — మామయ, అన్నాయ్, అక్కయ, అక్కాయ్, అక్కయ్య, అబ్బాయి, పాపాయి, బాబాయి రూపము లేర్పడినవి. తాయ్ + తాయ్ ద్విరుక్తిచే నేర్పడిన 'తండ్రై' శబ్దమునుండియే — ప్రౌఢభాషలో — 'తండ్రి'

శబ్దము పుట్టినది. ఎట్లనఁగా — తెలుగుభాషలో ప్రథమావిభక్తి తర్వాతికాలమున బహువచన రూపముతోనే యుత్పత్తిల్లినది. ఒ఩్ ఉ, ఇర఩్ ఉ, మూ఩్ ఉ — ఇందు 'ఉ' (బహువచన) ప్రత్యయము ఏకవస్తువాచక మయిన — ఒ఩్ పదము మీఁద కూడ నిది వచ్చినది. ద్వివచనము ద్రవిడభాషలలో లేదు గాన ఇర఩్ + ఉ అనుచో నా (బహువచన) ప్రత్యయ ముండఁ గూడును. మూ఩్ + ఉ లోను నుండవచ్చును. తెలుఁగు భాషలో నకారపొల్లు రేఫము సంధించినపుడు ఆయక్షరద్వయ సంధి సంఘర్షమువలన నడుమ డకార మవతరించును. ప఩్ + రెండు — పండ్ రెండు — పంద్రెండు, అవ఩్ (వా఩్) + ఉ — వా఩్ డ్ ఉ — వాండ్రు; ఇందలి బహువచనరూపము 'ఉ' లోపింపఁగా 'వాండు' ఏకవచన మయినది. అట్లే ఒ఩్ + ఉ లోఁ గూడ సంధిసంఘర్షమువలన ఒ఩్ డ్ ఉ — ఒండ్రు — అయి బహువచనప్రత్యయము 'ఉ' లోపింపఁగా 'ఒండు' అయినది. అట్లే రెండు, మూండు రూపముల నిష్పత్తి కూడ. ఈ పద్ధతి చొప్పున — 'తంద్రె' తొలి రూపము — 'తందె' తర్వాతి రూపము (కన్నడము). తందె తంది అయి దానిపై బహువచనపు 'ఉ' చేరఁగా — తందిఉ ప్రాతిపదికపు తుది ఇకారమునుబట్టి 'ర' గా మాఱినది. ఒక్క ప్రత్యయమే యఃయినను (చేతు + రు,

చేసి + రి అయినట్లు) తంది + రి—తందిరి, తండిరి అయినది. తుదకు ఉండిరి—ఉండ్రి యయినట్లు తండిరి—తండ్రిగా మాఱినది.

మొగఁడు— సర్వభాషలలోఁ దదర్థకపదము కృత్రిమమే. అది ముఖ్యార్థభాషలో నుత్పత్తిల్లవలసినపదము కాదు. అది 'మహాన్' వికృతి కావచ్చును. అక్కడ మహత్త్వమువీర్యవత్త్వరూపము. మగన్ (హాన్) గ్హాన్ (ఘన్) పదమునకు వీర్యవంతుఁడనుటయే ముఖ్యార్థము. ఆయర్థముననే యది ద్రవిడభాషలలోఁ బ్రధానముగాఁ బ్రయోగింపఁబడెను. అది యౌపచారికముగా వివక్షాయత్తముగాఁ గొన్ని దేశములలోఁ గొన్ని కాలములలోఁ—పెనిమిటికిని, భర్త ముసలివాఁడైనపుడు యువకుఁడుగా నున్న కుమారునికిని వాచకమయినది. నేఁటికిని గూడ నిట్టి పురుషసామాన్యార్థమున నీ పదము తెల్గువ్యవహారమునఁ గలదు.

ఇంట మగదిక్కు లేదు — మగకొడుకు = పురుషుఁడు (భర్తయే, యొండె, కొడుకే అనికాదు అర్థమిక్కడ) మగమొల్ల—(కళాపూర్ణో—) మగలరాజు — (కుమార). ఈ పదము నేఁడు పెనిమిటి యన్నయర్థమున వ్యవహృతమగుచున్నట్లే ప్రాచీనకాలమునఁ గొడుకు అన్నయర్థమునఁగూడ (అరవమునంబోలె) వ్యవహృతమగుచుండెడిది.

'అన్న' యన్నపదము అగ్రజునకుఁ దండ్రికిఁ గూడ నేఁడాంధ్రదేశమున భిన్నస్థలములలో వ్యవహృత మగుచున్నది. అట్లే 'బాబు' అన్నపదము కూడఁ దండ్రికిని, దండ్రితమ్మునికి, లేక పినతల్లిభర్తకు వ్యవహారమున నున్నది.

అప్ప=తండ్రికిని — అక్కగారికిని-

అక్క=తల్లికిని — అక్కగారికిని-

మఱియు నీ పదము లెల్లఁ బూజ్యార్థమున నెల్లరియెడఁ గూడ వ్యవహృత మగుచున్నవి. వీనినిఁ బట్టి ప్రాచీనకాలపు వింతసంబంధముల లెక్కింపరాదు.

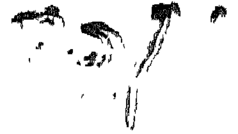
వాఙ్మయపరిణామము

శా॥ భాషాదేవత సుస్వరూప మది విస్పష్టంబుగాఁ గానరా ;
దపద్జ్ఞానమ యెల్లవారికిని ; మా కీనాఁడు బహ్వర్థముల్
భాషింపన్ వలసెన్ ; నిబంధముల నిర్బంధం బసంబద్ధమన్
ఘోషం బేర్పడె ; మార్పు తప్ప ; దిట లగ్గుం గూర్పు మోయీశ్వరా !

పండితులదగ్గఱనుండి పామరులదాఁకఁ, బుట్టిననాఁటినుండి గిట్టిననాఁటిదాఁక నెల్లరకును, నెల్లపుడును లోకప్రవృత్తికి భాష పరమోపకారము ; అత్యావశ్యకము. కాని చిత్తసంస్కారములలో నావశ్యకతలలో రుచులలో నర్హతలలో భిన్నలక్షణము లుండుటనుబట్టి వారివారి భాషలు కూడ భిన్నలక్షణములతోనే యుండును. పండితులభాష వేఱు ; పామరులభాష వేఱు ; బాలురభాష వేఱు ; ప్రౌఢులభాష వేఱు. వారువారు వారి వారి భాషలలోఁ దమతమ యవసరములను దీర్చుకొనుచుం దురు. పండితునకు రామకథ భవభూత్యాదిప్రౌఢకవినాటకములచే దర్శనీయము కాఁగాఁ బామరునకుఁ దోలుబొమ్మలాటచే దర్శనీయ మయ్యెను. పండితుఁడు తిక్కనభారతము చదివి భారతకథ తెలిసికోఁగాఁ బామరుఁడు "హరిహరీ నారాయణాదినారాయణా" మట్టు పదములు మొదలైనవి చదివి దానిని

దెలిసికొనును. పండితుఁడు "వచ్చుచున్నా" నని "వస్తున్నా" నని యనఁగాఁ బామరుఁడు "వస్తుండాను" "వత్తుండాను" అని యనును. వారి రుచులు వేఱు; వీరి రుచులు వేఱు గదా! ఇట్లు భేదపరమావధులను జూపఁబూనినచో నొక్కొ క్కని కొక్కొక్కతీరుభాష యున్న దన్నంతవఱకుఁ జూప వచ్చును. ఇందులో నెవ్వరు గాని సంఘమునుండి యెట్లు తొలఁగింప రానివారుగా నుందురో యట్లే వారి భాషయు నపరి హార్యమే యగును. కాని యింతవఱకుఁ గడచి చన్నకాలమం దట్లు జరుగలేదు. ఉన్నతసంఘములవారి యుత్కృష్టభాషయుఁ దత్ప్రయోజనములును, గొంతకొంత పరిరక్షింపఁబడినవి గాని యధమసంఘములవారి యవనతభాషయు వారి భాషాప్రయో జనములును బరిరక్షింపఁబడలేదు. అందఱకు సమాన మయిన యర్హత సమ్మానము ప్రాచీనకాలమునం దెట్లేర్పడలేదో యట్లే వారివారి భాషలకును భాషాప్రయోజనములకును సమాన మయినసమ్మానము, అర్హత కలుగదయ్యెను. ఇది సర్వలోక సర్వభాషాసామాన్య మయినవిషయమే.

ప్రస్తుత మగుటచే నిట మన తెనుఁగునాటిమాట తీసి కొనుచున్నాను. ఇతరులచేఁ బ్రాజ్ఞు లని సత్కరింపఁబడినవారు, ఇతరులను దమ నిర్ణయము చొప్పున వినిపింపఁగల్గినవారు ఎవరో

కొంద ఱాయాకాలములయం దేవో కొన్ని ఛందోవ్యాకరణాది విధుల నేర్పఱచి. యా విధులచొప్పున గ్రంథరచనాదికము జరుగ వలె నని నిబంధనలు గల్పించుచు వచ్చిరి. అధమగతి నున్న తక్కిన లోకము వారి నిర్ణయములను గొన్నిప్రయోజనములందుఁ గొంతకొంత పాటించుచు వారిని వెంటాడుచు వచ్చిరి. దేశ కాలపాత్రములనుబట్టి యానిర్ణయములును మాఱుచు వచ్చినవి. మఱియు నిట్టింతకాలమువఱకు నా భాషాలక్షణనియామకులు తమకుఁ బరిచిత మయినజనసంఘమును బ్రయోజనములను మాత్రమే లక్ష్యముగాఁ జూచుకొని నిబంధములఁ జేయుచు వచ్చిరి. కాని యా భాష ప్రచారము గాంచినసర్వమానవసంఘ మునుగూర్చియు భాషవలన వారివారికిఁ గలుగవలసినసర్వప్రయో జనములను గూర్చియుఁ, జర్చించి సర్వార్థసాధక మగునట్లు నిబంధ ముల నేర్పఱిచినవారు కారు. కావ్యాలంకారచూడామణికారుని నుండి బాలవ్యాకరణకారునిదాఁకఁ గలపండితులు చేసిననిబంధము లాంధ్రదేశమందలి పరిమితమానవసంఘమునకుఁ బరిమితభాషా ప్రయోజన మైనకావ్యానందమునకు మాత్రమే కొంత చాలి యున్నవి. ఇంతదాఁకఁ గడచిన కాలముతీరు వేఱు. నేఁటి కాల ముతీరు వేఱు. పూర్వమువారు తలఁచి యైన నెఱుఁగనియావశ్య కత లెన్నో యీనాఁటివారికిఁ గల్గుచున్నవి. పూర్వమువారు మానవులుగాఁ గూడ గణింపనివా రెందఱో యిప్పుడు మహా

...ము లగుచున్నారు. ఇట్టి స్థితిలోఁ బ్రాచీనుల నిబంధము ...కాలమునఁ బనికిఁజాలనివి, పనికిమాలినవి యగుచున్నవి. భాషా ...షయముననే కాక సర్వవిషయములందు నిట్టిసంఘర్షణ సంఘ ...ల్లినది. నేఁడొక యద్భుతశక్తి యఖిలప్రపంచము నావహించి ...ది. భారతదేశము నది బలముగా నలముకొన్నది. ప్రతిమాన ...నకు "నేను బరతంత్రుఁడనుగా నుండరాదు. స్వతంత్రుఁడను గావలెను" అను నాత్మాభిమానము పొడముచున్నది. ఒకని ...బంధమున కింకొకఁడు లోపడకున్నాఁడు. బ్రాహ్మణుని యాధిక్యమును బ్రతిఘటించుటకు మాలవాఁడును, మహారాజు ప్రాభవమును బ్రతిఘటించుటకు దరిద్రుఁడును బ్రయత్నించు చున్నారు. ఈ సంఘర్ష మనివార్యముగా నున్నది. నివారిం చుట కూడఁ గూడనిపనిగాఁ దలఁపఁబడుచున్నది. దీర్ఘదర్శులు కొందఱు పెద్ద లిందుకై చండాలాదుల యస్పృశ్యతాదులను దొలఁగింపవలె ననియు, దరిద్రులు సంపన్ను లగుటకు వలయు సాధనముల సమకూర్పవలె ననియు సంస్కారములు సేయ సమ కట్టుచున్నారు. భాషావిషయమునఁ గూడ నట్టిదే జరుగుచున్నది. కొందఱు పండితులు, కొన్ని భాషాప్రయోజనములనే యుద్దే శించి చేసిననిబంధములు నిలువరింపరాని వనియు, భాషవలన నంత కంటె హెచ్చుప్రయోజనము లిప్పుడు పడయవలసినయావశ్యకత యేర్పడుచున్న దనియు, సర్వమానవసంఘమును భాషాప్రయోజన

సర్వస్వమును సమముగాఁ బడయవలసి యున్నదనియు, నందు లకై వాడుకభాషను గ్రంథరచనము జరుగవలె ననియు వాదించుచున్నారు. అట్లు గ్రంథరచనములు చేయుచున్నారు. నేనును నట్టి సంస్కారము నభిమానించినవారిలో నొక్కఁడను. కాని దానిఁగూర్చి యిటీవల నా యభిప్రాయము మఱింత విపులముగా విరిసి దిక్కు దోఁచనిదిగా నున్నది.

ఇదివఱకు మేము కొందఱము సంకల్పించినసంస్కారములు సంకుచితభావములు గలవిగా నే నిప్పుడు తలఁచుచున్నాను. ఏలనఁగా: “వచ్చుచున్నాను” అను శబ్దరూపమువలెనే “వస్తున్నాను” అనురూపము కూడఁ బ్రాజ్ఞవ్యవహారమందుఁ గలదు గనుక ప్రయోగార్హ మని యంగీకరింపఁ దగు నంటిమి. కాని ప్రస్తుతకాలపరిణామమునఁ జూడఁగాఁ బ్రాజ్ఞసంఘ మిది యని వేఱుపఱుచుట కిఁక వీలు కలుగనట్లున్నది. సర్వమానవసంఘమందును విద్యావిజ్ఞానములు విపులముగా వెలయుచున్నవి. అహమిక నిండారుచున్నది. బ్రాహ్మణాదుల వ్యవహారమందుఁ గల ‘వస్తున్నాడు’ ప్రయోగార్హ మయినప్పుడు చండాలాదుల ‘వస్తుండాడు’ మొదలగురూపములు ప్రయోగార్హము లేల కావు? బ్రాహ్మణుల యాధిక్యమును జండాలురు వెన్నాడకున్నప్పుడు వారి భాషాప్రయోగరీతిని మాత్ర మేల వెంటాడుదురు?

' సంఘవ్యవహారమున నున్నరూపమునే మేము మా గ్రంథములం దుపయోగించుకొందు ' మందు రేని. " వస్తున్నారు " మాత్రమే ప్రయోగార్హ మని తలఁచువా రేమి బదులు చెప్పఁ గల్గుదురు ? ఇట్టి రూపములే ప్రయోగార్హము లని విధించుటకు వీరి కేమి యధికార మున్నది ? నాకు నే నయి యింతవఱకు మాత్రమే సంస్కార మంగీకరింపఁ దగు నని నిబంధింపఁ బూనితి నేని యా నిబంధమునకు లోఁగువా రెవ్వరు ? ఇట్టి చిక్కు భాషావిషయముననే కాక, సర్వవిషయములందును గూడ సంఘటిల్లినది. సాంఘికరాజకీయవిషయములందుఁ గొన్ని సంస్కారములు మహాత్ములకుఁ గూడఁ గొఱుకఁబడనివిగా నున్నవి. ఈ చిక్కుయొక్క పరమావధి యేమనఁగా :—ఒక్కొక్క మనుష్యుఁడును ' నా భాషను నేను వ్రాయుదును. ఇంకొకరి నిబంధము నాకు విధాయకము గాదు ' అన్నంతవఱకుఁ బోవచ్చును. కాని యట్టి సంఘర్షమునఁ జిదికిపోయెడిచింతనము లేవో బ్రదుకఁ గల్గెడిభావము లేవో వీని పరిణామ మెట్టి దగునో నా యల్ప బుద్ధికి గోచరము గాకున్నది. నేఁడు భాషాసంస్కారము నపేక్షించి చర్చించువారిలోఁ గూడ నైకకంఠ్యము లేదు. " చూచినాడు, చూచాడు, చూసినాడు, చూశినాడు, చూశాడు, చూసేడు " అని యిన్ని రూపములును వ్రాయువా రున్నారు. ఇందుఁ గొన్నియే పరిగ్రాహ్యము లని వ్యవస్థాపించి

యోఁచి పట్టుట కధికారులు లేరు. సంస్కారమే పనికిరాదని యడ్డు పెట్టుట కంతకంటె నధికారులు లేరు. ఆ సంస్కార మనివార్యముగా జరుగుచునే యున్నది. అయ్యో! ఎంత భయంకర మైనచిక్కు? ఇట్టి చిక్కు భాషావిషయమందే కాక సర్వ విషయములయందు సంప్రాప్త మయినదిగదా! మానవ మాత్రుఁడు ప్రాభవముచేఁ గాని ప్రజ్ఞచేఁ గాని యిఁకమీఁది కాలమున లోకమున నేవిషయముగాని యనుశాసింపఁజాలఁడేమో యని నాసంశయము. భగవంతుఁ డొకఁ డుండెనేని లోకమును బరమానందోద్దేశమునకుఁ జేర్చుటే తదుద్దేశమేని, యాయన కల్యాణమార్గ మేదో లోకమునకుఁ గల్పింపఁగలఁడు. అది యేదో యందువలనను మనప్రయత్నములు గ్రుడ్డియెద్దు చేనఁ బడినలాగున సాగుచుండవలసినవే కాఁబోలును! అట్టి శుభ సమయము లోకమునకు లభించు టెప్పుడో!